

**T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA BULUNAN
GELENEKSEL EKOLOJİK BİLGİ UNSURLARININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SAİT ARSLAN

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. SUNAY AKKAYA**

ADİYAMAN, 2025

ÖZET

ORTAOKUL TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA BULUNAN GELENEKSEL EKOLOJİK BİLGİ UNSURLARININ İNCELENMESİ

Sait ARSLAN

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı

Adıyaman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ağustos/2025, Sayfa: 100

Danışman: Doç. Dr. Sunay AKKAYA

Okullarda sık kullanılan materyallerin başında ders kitapları gelir. Ders kitapları, öğrencilere sadece bilgi aktarımında bulunmaz. Bunun yanında onlara kültürel ve tarihi değerleri, geçmiş kutsal anlatıları, insanların doğa ile kurduğu ilişkiyi, toplumsal mirası taşımayı ve bu mirasın aktarımı ile ilgili unsurları aktaran önemli bir kaynak olarak kullanılır. Ders kitaplarındaki metinler ve etkinlikler aracılığıyla öğrencilere geleneksel bilgi aktarımı yapmanın yanı sıra, doğayla uyumlu yaşamının, çevresel sorunlara duyarlı olmanın ve kültürel çeşitliliği anlamanın önemi vurgulanmıştır. Ortaokul kademesinde yer alan Türkçe ders kitaplarında bulunan öyküler, şiirler, atasözleri, deyimler, halk hikâyeleri, masallar, destanlar ve efsaneler gibi metinler üzerinden doğa ve insan etkileşiminden ortaya çıkan geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının işlenmesi, öğrencilere kültürel gelişim anlamında daha geniş bir bakış açısı kazandırmaktadır. İnsan ve doğa etkileşimi sonucunda ortaya çıkan geleneksel ekolojik bilgi unsurları, yüzyıllar boyunca insanlığın yolunu aydınlatmış ve insanın doğa ile uyumlu yaşamasının önemini göstermiştir. Ortaokul Türkçe ders kitaplarında bulunan geleneksel ekolojik bilgi unsurlarını inceleyerek kültürel aktarımın nasıl yapıldığını ortaya koymayı amaçlayan bu tez çalışmasında, nitel yöntem benimsenmiştir. Çalışmanın araştırma nesnesi/dokümanı olarak, Talim ve Terbiye Kurulunun Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmî ve özel okullarda okutulmasını uygun gördüğü, ortaokul düzeyinde bulunan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarıdır. Bu sınıf düzeyindeki kitapların 5. sınıf kademesinde yer alan Türkçe ders kitabı “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline” uygun olarak hazırlanmıştır. Araştırmanın verileri doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bu çalışmada geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının yani insan ve doğanın etkileşiminden ortaya çıkan kültürün Ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki yansımaları incelendiğinde özellikle bazı temalarda metin, etkinlik ve görseller düzeyinde verilerin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu tez çalışmasının alan yazınına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel ekolojik bilgi unsurları; Türkçe ders kitapları; Doğa ve insan etkileşimi; Kültürel aktarım.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF TRADITIONAL ECOLOGICAL KNOWLEDGE ELEMENTS FOUND IN SECONDARY SCHOOL TURKISH COURSE BOOKS

Sait ARSLAN

Department of Turkish Social Sciences Education

Adiyaman University, Graduate Education Institute, August/2025, Page: 100

Supervisor: Assoc. Dr. Sunay AKKAYA

Textbooks are among the most commonly used materials in schools. They not only serve as tools for conveying information to students but also play an important role in transmitting cultural and historical values, sacred narratives of the past, human relationships with nature, and elements related to the preservation and transfer of social heritage. Through the texts and activities in textbooks, students are provided with traditional knowledge transmission, while also being encouraged to understand the importance of living in harmony with nature, being sensitive to environmental issues, and appreciating cultural diversity.

In Turkish textbooks at the secondary school level, the inclusion of traditional ecological knowledge elements that emerge from the interaction between humans and nature—through texts such as stories, poems, proverbs, idioms, folk tales, fairy tales, epics, and legends offers students a broader perspective in terms of cultural development. Traditional ecological knowledge elements that have arisen from human-nature interactions have illuminated humanity’s path for centuries and demonstrated the importance of living in harmony with the natural environment.

This thesis, which aims to reveal how cultural transmission is carried out by examining the traditional ecological knowledge elements found in Turkish textbooks at the secondary school level, adopts a qualitative research method. The research documents consist of Turkish textbooks for grades 5, 6, 7, and 8, which have been approved by the Board of Education and Discipline (Talim ve Terbiye Kurulu) of the Ministry of National Education for use in public and private schools. The 5th-grade textbook among these was prepared in accordance with the “Century of Türkiye Education Model” (Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli). The data for the study were obtained through document analysis, and the data were analyzed using the content analysis technique.

When examining the reflections of traditional ecological knowledge elements—namely, the culture that emerges from the interaction between humans and nature—in Turkish textbooks at the secondary school level, it was concluded that such data are particularly found at the levels of themes, texts, activities, and visuals. This thesis is expected to contribute to the related body of literature.

Keywords: Traditional ecological knowledge elements; Turkish textbooks; Human and nature; interaction; Cultural transmission.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim ve tez çalışmam boyunca bilgi, birikim ve desteğiyle her zaman yanımda olan akademik rehberliği ve yol göstericiliği için değerli danışman hocam Doç. Dr. Sunay AKKAYA'ya,

Eğitim hayatım boyunca hep yanımda olan ilk akademik danışmanım Bartın Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Ahmet AKKAYA'ya,

Yüksek Lisans eğitimim sürecinde bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan değerli hocalarım Doç. Dr. Mustafa Said KIYMAZ'a, Doç. Dr. Ahmet TANHAN'a, Dr. Öğr. Üyesi İbrahim DOYUMĞAÇ'a,

Çalışmamın her aşamasında her türlü desteği sağladıkları için çalışma arkadaşlarım Hasan Özer ÜZEN'e, Osman AHAT'a, Tarık KAYA'ya ve İbrahim Halil İNCİK'e,

Özellikle de hayatım boyunca her zaman olduğu gibi yüksek lisans eğitimim sürecinde de yanımda olan ve desteklerini hiç esirgemeyen canım aileme teşekkür ederim.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Adıyaman Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

(İmza)
Sait ARSLAN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	3
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3 Araştırma Soruları / Alt Problemler	4
1.4. Yöntem	4
1.4.1. Model.....	4
1.4.2. Araştırma Nesnesi/Materyali.....	5
1.4.3. Veri toplama aracı	5
1.4.4. Verilerin analizi	5
1.4.5. Veri toplama süreci.....	5
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	7
3. LİTERATÜR TARAMASI	8
3.1. Kültür ve Kültürel Aktarım	8
3.2. Sözlü Kültür ve Eğitsel İşlevleri.....	8
3.3. Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM).....	8
3.4. Geleneksel Ekolojik Bilgi (GEB)	9
3.5. Türkçe Ders Kitaplarında Kültürel İçerik.....	9
3.6. Çevre Eğitimi ve Kültürel Yaklaşım	10
3.7. Kültür	10

3.8. Dil ve Kültür İlişkisi	12
3.9. Kültürün Korunması	13
3.10. Yaşanan Coğrafya Bağlamında Kültür ve Kültürel Unsurlar	14
3.11. Somut Olmayan Kültürel Miras.....	15
4. BULGULAR.....	19
4.1. 5. Sınıf 1.Türkçe Ders Kitabında Geleneksel Ekolojik Bilgi	
Unsurları ve Kültürel Aktarım.....	19
4.1.1. Atasözleri.....	19
4.1.2. Deyimler.....	19
4.1.3. Masallar	20
4.1.4. Halk hikâyeleri (destanlar ve efsaneler)	21
4.1.5. Halk oyunları (oyun ve dans)	22
4.1.6. Geleneksel yemek kültürü	23
4.1.7. Bayram kültürü.....	25
4.1.8. Sözlü kültür unsurları	26
4.1.9. Geleneksel sanatlar	28
4.2. 5. Sınıf 2.Türkçe Ders Kitabında Geleneksel Ekolojik Bilgi	
Unsurları ve Kültürel Aktarım.....	30
4.2.1. Sözlü kültür ve dil unsurları	32
4.2.2. Toplumsal gelenekler ve günlük yaşam unsurları	37
4.2.3. Geleneksel el sanatları ve zanaatlar	42
4.2.4. Geleneksel oyunlar ve sporlar	47
4.2.5. Doğa ve ekolojik farkındalık	49
4.3. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Geleneksel Ekolojik Bilgi	
Unsurları ve Kültürel Aktarım.....	52
4.3.1. Atasözleri.....	53
4.3.2. Deyimler.....	53
4.3.3. Masallar.....	54
4.3.4. Halk hikâyeleri ve fıkralar	55
4.3.5. Halk oyunları	56
4.3.6. Geleneksel yemek kültürü.....	57
4.3.7. Bayram kültürü.....	58
4.3.8. Sözlü kültür unsurları (türküler, bilmeceler vb.)	59
4.3.9. Doğa-insan ilişkisi	59
4.3.10. Geleneksel unsurların dağılımı ve görselleştirilmesi	61

4.4. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Geleneksel Ekolojik Bilgi

Unsurları ve Kültürel Aktarım..... 63

4.4.1. Atasözleri.....	64
4.4.2. Deyimler	65
4.4.3. Masallar ve halk hikâyeleri.....	66
4.4.4. Halk oyunları	67
4.4.5. Geleneksel yemek kültürü	68
4.4.6. Bayram kültürü.....	70
4.4.7. Sözlü kültür unsurları	71
4.4.8. Geleneksel sanatlar	74

4.5. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Geleneksel Ekolojik Bilgi

Unsurları ve Kültürel Aktarım..... 77

4.5.1. Dil unsurları: atasözleri ve deyimler.....	79
4.5.2. Masallar ve fabllar.....	80
4.5.3. Halk anlatıları: destanlar, efsaneler ve fıkralar.....	81
4.5.4. Doğa tasvirleri ve çevre betimlemeleri.....	83
4.5.5. Geleneksel yemek kültürü	85
4.5.6. Bayramlar ve ritüeller.....	86
4.5.7. Halk oyunları ve oyun kültürü	88
4.5.8. Geleneksel el sanatları ve zanaatlar	89

5. SONUÇ VE ÖNERİLER..... 91

5.1. Sonuç..... 91

5.2. Öneriler

KAYNAKÇA

ÖZ GEÇMİŞ

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 4.1. Ders kitabındaki sözlü kültür unsurları.....	36
Tablo 4.2. Ders kitabındaki toplumsal gelenekler	42
Tablo 4.3. Ders kitabında tanıtılan başlıca el sanatları ve geleneksel sporlar.....	46
Tablo 4.4. 6.Sınıf Türkçe ders kitabındaki geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının türlerine göre dağılımı (örnek sayıları)	61
Tablo 4.5. İncelenen 7.sınıf Türkçe ders kitabında geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının tematik dağılımı (adet olarak)	63
Tablo 4.6. 8. Sınıf Türkçe ders kitabındaki geleneksel ekolojik bilgi unsurları ve örnek sayıları.....	77

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 4.1. 5.sınıf ders kitabındaki geleneksel bilgi unsurlarının kategori bazında dağılımı.....	31
Şekil 4.2. Geleneksel bilgi içeriği barındıran etkinlik ve metin türlerinin oranları (okuma, dinleme, yazma, araştırma, dil çalışmaları dağılımı).....	32
Şekil 4.3. 6.sınıf Türkçe ders kitabında geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının frekansı (kategori bazında örnek sayıları) görselleştirilmiş halini sunmaktadır.....	62
Şekil 4.4. 7.sınıf Türkçe ders kitabında metin türlerine göre ekolojik unsur yoğunluğu. (Not: Hikâye metinleri, bilgilendirici metinler ve şiirler içinde tespit edilen GEB unsurlarının yaklaşık sayıları temelinde hazırlanmıştır)	76
Şekil 4.5. 8.sınıf Türkçe ders kitabında belirlenen geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının sayısal dağılımı.....	77

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

GEB	: Geleneksel Ekolojik Bilgi
TEK	: Traditional ecological knowledge
SOKÜM	: Somut Olmayan Kültürel Miras

1. GİRİŞ

Fertlerin ve toplumların doğa ile kurduğu ilişki ve etkileşim kültürü ortaya çıkarmıştır. Taylor'a (1871) göre kültür; bir toplumun inançlarını, bilgilerini, değerlerini, yaşam biçimini, üretimlerini ve doğa ile olan ilişkisini kuşaktan kuşağa aktaran devingen ve dinamik bir sistemdir. UNESCO (2003), kültürü bütüncül bir yapı ve toplumların kimliğini, karakterini ve sürekliliğini sağlayan temel bir unsur olarak tanımlamaktadır. Kültür sadece sanat ve edebiyatla sınırlanamayacak; bilgi birikimleri, doğayla kurulan ilişkiler, gelenek ve görenekler, törenler ve ritüeller ile çok yönlü unsurları da kapsayan dinamik bir yapıdır. Akkaya (2020), kültürü insanların problemlerine ürettiği çözümler olarak tanımlamıştır.

Kültürün önemli aktarım yollarından biri olan sözlü kültür, özellikle yazının henüz yaygınlaşmadığı dönemlerde veya okuryazarlık seviyesinin düşük olduğu toplumlarda yaşamsal bir rolü olmuştur. Ong'a (1982) göre destanlar, halk hikâyeleri, masallar, ninniler, bilmece, deyimler ve atasözleri gibi sözlü ürünler aracılığıyla fertler hem sosyal değerleri hem de doğaya ilişkin bilgileri öğrenmiş ve bunları gelecek nesillere aktarmıştır. Sözlü kültürün taşıyıcısı olan bu anlatılar, sadece edebî veya sanatsal değil, ekolojik bilgi bakımından da zengin bir içerik barındırmaktadır. Örnek olarak bir masaldaki karakterin mevsimlere göre değişen davranışları, bir atasözünün tarımsal takvimle ilişkisi veya bir halk hikâyesindeki doğa ile ilgili betimlemeler, geleneksel ekolojik bilginin izlerini yansıtmaktadır (Berkes, 2012).

Yazılı kültür, sözlü kültürün sistematik bir düzenle kayıt altına alınmasıyla başlamış; geçmişten gelen kültürel belleğin sınırlarını aşarak bilginin daha kalıcı hâle gelmesini, daha geniş topluluklara ulaşmasını ve yayılmasını sağlamıştır. Goody'e (1987) göre yazıya geçiş sürecinde sözlü kültürün tüm unsurları eksiksiz biçimde aktarılamamış; birçok geleneksel bilgi metinleştirme aşamasında basit bir şekilde sadeleştirilmiş ya da bağlamından kopartılarak aktarılmıştır. Bu sebeple yazılı kültürde yer bulan sözlü kültür unsurlarının eğitim materyallerinde nasıl ele alındığı, bu aktarımın niteliği, kalitesi ve kapsamı açısından büyük önem taşımaktadır.

UNESCO'nun 2003 yılında kabul ettiği Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, kültürel çeşitliliğin devamlılığını güvence altına almak amacıyla somut olmayan değerlerin korunmasını, yaşatılmasını ve sürdürülebilirliğini çok önemli bir görev olarak açıklamaktadır. Bu miras; gelenek ve görenekler, değerler, geleneksel el sanatları, ritüeller, sözlü ifade biçimleri ile doğa ve evrenle ilgili bilgi sistemleri gibi geniş

bir yelpazeyi karşılamaktadır. Özellikle doğa ve evrene dair bilgi ve uygulamalar, geleneksel ekolojik bilgi sistemlerinin ana unsurlarını oluşturur. Bu bağlamda geleneksel ekolojik bilgi (GEB), bir toplumun tarihî süreçte yaşadığı çevreyle kurduğu etkileşim sonucu ortaya çıkan, gözlem ve deneyime dayalı bilgi birikimi olarak tanımlanabilir (Berkes, Colding ve Folke, 2000).

“Nazarea’ya (1999) göre geleneksel ekolojik bilgi (GEB), sadece doğayı tanımayı değil; onun yapısını bozmadan yaşamayı, sürdürülebilirliği sağlamayı ve toplumsal dayanışmayı da kapsar. Bu bilgi sistemi, insan ile doğa arasında karşılıklı etkileşim ve saygıya dayalı bir bağ kurar. Yerel toplulukların tarım takvimleri, avlanma teknikleri, hayvancılık gelenekleri veya su kullanımına dair inançları, bu bilginin somut uygulamalarına örnek gösterilebilir.” “Dolayısıyla GEB, sadece ekolojik değil, aynı zamanda kültürel bir değer niteliği taşımaktadır ve eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarılması hem çevresel sürdürülebilirlik hem de kültürel devamlılık açısından büyük önem taşır (Posey, 1999).”

Eğitim sistemlerinin, kültürel mirasın korunması, yaşatılması, gelecek nesillere aktarılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında önemli bir rolü vardır. Ortaokul seviyesindeki Türkçe ders kitapları ise öğrencilerin dil becerilerini ve kültürel birikimlerini geliştiren ve sosyal değerleri yansıtan metinlerle hazırlanmış önemli kaynaklardır. Demirel (2019); bu kitaplar sadece dil öğretiminin aracı değil, aynı zamanda kültürel hafızayı taşıyan ve aktaran birer belge niteliğindedir. Kitaplar, bünyesindeki metinlerle öğrencilere ulusal ve evrensel kültürü tanıtırken halk edebiyatı ürünlerine, sözlü kültür öğelerine, atasözlerine ve gündelik hayata dair bilgilere de yer verir. Bu metinlerde bulunan geleneksel bilgiler, öğrencilere sezdirme yoluyla çevreye ilişkin deneyimleri ve doğaya bakış açılarını geliştirecek ekolojik dengeye dair bilgileri kapsar. Dolayısıyla Türkçe ders kitapları, bilinçli bir şekilde geleneksel ekolojik bilginin öğrencilere aktarıldığı önemli bir araç konumundadır.

Bu tez çalışmasının temel hedefi, ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki metinler aracılığıyla öğrencilere aktarılan geleneksel ekolojik bilgi unsurlarını tespit etmektir. Bu unsurların nasıl yöntemlerle aktarıldığı, hangi anlatım türlerinde yer bulduğu ve hangi temalar etrafında şekillendiği analiz edilerek kültürel mirasın eğitim yoluyla ne ölçüde aktarıldığı tespit edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Bu tez çalışması, öğretmenler ve ders programı geliştiricileri için önemli veriler sağlamayı amaçlamaktadır. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda, değerler eğitimi ile

kültürel miras bilincine özel olarak dikkat çekilmiş, öğrencilerin yaşadıkları toplumun tarihî ve kültürel özelliklerini tanımaları hedeflenmiştir. Fakat bu hedeflerin ders kitaplarına nasıl yansıtıldığı ve özellikle ekolojik bilginin kültürel miras çerçevesinde ne düzeyde aktarıldığı, ayrıntılı olarak araştırılması gereken önemli bir konudur.

Sonuç itibariyle bu tez çalışması, kültürel mirasın bir parçası olan geleneksel ekolojik bilginin ortaokul Türkçe ders kitaplarında hangi yöntemlerle ve hangi ölçüde yer aldığını ortaya koymayı amaçlamakta, böylelikle kültürel ve ekolojik sürdürülebilirliğe katkı sunulacak, kültürel mirasın korunmasına ve aktarılmasına değer atfedecek bir eğitim modelinin geliştirilmesine ışık tutulabilecektir.

1.1. Problem Durumu

Günümüzde küresel çevre sorunları, iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı ve doğal kaynakların tükenmesi gibi problemler, insanlığın doğayla kurduğu ilişkinin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu noktada çevre eğitimi kadar önemli olan bir diğer unsur, toplumsal hafızada yer eden ve sürdürülebilir yaşam pratiklerini içeren geleneksel ekolojik bilgi sistemlerinin fark edilmesi ve eğitim yoluyla kuşaklara aktarılmasıdır. Berkes'e (2012) göre özellikle yerel topluluklarda doğaya dair oluşmuş bu geleneksel bilgi, doğayla uyum içinde yaşama pratiğinin örneklerini sunmakta ve modern çevre yaklaşımlarına alternatif bakış açıları kazandırmaktadır.

Türkiye gibi zengin bir kültürel mirasa ve biyolojik çeşitliliğe sahip ülkelerde, bu geleneksel bilgi sistemlerinin korunması ve eğitime entegre edilmesi, sadece çevresel değil, aynı zamanda kültürel sürdürülebilirlik açısından da yaşamsaldır. Ancak eğitim sisteminde, özellikle temel eğitim düzeyindeki ders kitaplarında bu bilgilere ne ölçüde yer verildiği tartışmalıdır. Yıldız ve Karakuş (2020) için Türkçe ders kitapları, öğrencilerin hem dilsel hem de kültürel gelişimini destekleyen temel araçlardan biri olmasına rağmen bu kitaplarda yer alan metinlerdeki geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının sistematik bir şekilde değerlendirilmediği ve göz ardı edildiği görülmektedir.

Bu bağlamda, ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin yalnızca dil eğitimi bağlamında değil; aynı zamanda sözlü kültür, somut olmayan kültürel miras ve geleneksel bilgi sistemleri çerçevesinde de analiz edilmesi gerekmektedir. Ders kitaplarında yer alan metinlerin çoğunda doğayla kurulan ilişkilerin arka planda kaldığı, geleneksel bilgi unsurlarının ise yüzeysel biçimde yer aldığı gözlemlenmektedir. Bu durum

hem kültürel hafızanın zayıflamasına hem de çevreyle kurulan ilişkinin modern tüketim odaklı paradigmada şekillenmesine neden olmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışmasının temel amacı, ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerdeki geleneksel ekolojik bilgi unsurlarını belirlemek, bu unsurların sözlü kültür, somut olmayan kültürel miras ve kültürel aktarım bağlamında nasıl işlendiğini ortaya koymak ve bu bilgiler aracılığıyla doğa-insan ilişkisinin eğitim yoluyla öğrencilere ne ölçüde yansıtıldığını analiz etmektir.

1.3 Araştırma Soruları / Alt Problemler

Bu doğrultuda araştırmanın alt problemleri şu şekilde belirlenmiştir:

- 1.Ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde geleneksel ekolojik bilgi unsurlarına hangi ölçüde yer verilmiştir?
2. Bu metinlerde yer alan geleneksel bilgi unsurları hangi sözlü kültür öğeleriyle (atasözü, deyim, masal, efsane, hikâye, vb.) birlikte sunulmuştur?
3. Ders kitaplarındaki metinlerdeki geleneksel ekolojik bilgiler, hangi temalar (tarım, hayvancılık, doğa olayları, iklim, geleneksel yaşam pratikleri vb.) etrafında toplanmıştır?
4. Metinlerdeki geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının somut olmayan kültürel miras kapsamında eğitsel işlevleri nelerdir?
5. Millî Eğitim Bakanlığı'nın Türkçe Dersi Öğretim Programı, bu bilgilerin aktarımı açısından yeterli yönlendirmeyi yapmakta mıdır?

1.4. Yöntem

Bu bölümde araştırma modeli, araştırma nesnesi/materyali, veri toplama aracı, verilerin analizi ile veri toplama süreci başlıklarına yer verilmiştir.

1.4.1. Model

Geleneksel Ekolojik Bilgi ve Ortaokul Türkçe ders kitapları arasındaki önemli ilişkiyi vurgulayarak bu birlikteliğin sürdürülebilir bir geleceğin inşasında nasıl bir rol oynadığını ve geçmişten gelen kültürel mirasın aktarımının nasıl yapıldığını açıklamayı amaçlayan bu araştırma nitel araştırma yöntemiyle desenlenmiştir. Nitel araştırmalarda, araştırma konusu

olan olgu ve olaylar kendi ortamında kapsam içine alınarak insanların o olgu ve olaylara verdikleri anlamlar bakımından açıklanıp yorumlanır (Altunışık vd., 2010). Nitel araştırmaya dayanan bu araştırmada nitel araştırma tekniklerinden biri olan betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz; araştırmanın kavramsal yapısının önceden açık bir şekilde belirgin olduğu, belirli kavramlar altında sınıflandırılan verilerin ilişkilendirildiği ve yorumlandığı nitel araştırma tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 243).

1.4.2. Araştırma Nesnesi/Materyali

Çalışmanın araştırma nesnesi/materyali Talim ve Terbiye Kurulunun 5 yıl süre ile Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmi ve özel okullarda okutulmasını uygun gördüğü, ortaokul düzeyinde bulunan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarıdır. Araştırma kapsamına giren kitaplara ait bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

1.4.3. Veri toplama aracı

Bu araştırmada incelenen materyal ders kitapları olduğundan nitel araştırma yönteminin tekniklerinden biri olan doküman incelemesi kullanılarak veriler toplanmıştır. Doküman incelemesi; kayıtların toplanması, sistematik olarak incelenmesi ve değerlendirilmesinde yararlanılan bir veri toplama aracıdır (Ekiz, 2017: 70).

1.4.4. Verilerin analizi

Araştırmada, Türkçe ders kitaplarının incelenmesine yönelik nitel bir araştırma olduğu için verilerin analizi için nitel araştırma yöntemine uygun olarak doküman analizi benimsenmiştir. Doküman analizi, yazılı malzemenin toplanıp incelenmesidir (Sönmez ve Alacapınar, 2013; Yıldırım ve Şimşek, 2021).

1.4.5. Veri toplama süreci

Araştırmanın veri toplama süreci iki aşamalı bir çalışma ile yürütülmüştür. İlk aşamada genel çerçeve çizilmiş ve yöntem belirlenmiştir. İkinci aşamada konu dahilinde araştırmanın alan yazınındaki hangi boşluğu dolduracağı, araştırmanın neye hizmet edeceği göz önünde bulundurularak ve araştırma nesnesi belirlenerek çalışmaya başlanmıştır. Çalışmada anahtar kelimeler belirlenerek Google scholar ve YÖK Tez veri tabanında alan yazını için tarama yapılmıştır. Ardından çalışmalar kayıt altına alınarak çalışmaya zemin

hazırlanmıştır. Çalışmada araştırma nesnesinden veriler titizlikle incelenmiş ve analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda geçerlik ve güvenirlik için Türkçe eğitimi alanından 3 uzmanın, eğitim bilimleri alanından 2 uzmanın görüşü alınmıştır. Dönütler çerçevesinde gerekli düzenlemeler yapılarak çalışma sona erdirilmiştir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu çalışmanın kuramsal çerçevesi; kültürel aktarım kuramı, sözlü kültür kuramı ve geleneksel ekolojik bilgi yaklaşımı üzerine temellendirilmiştir.

Kültürel Aktarım Kuramı: “Cavalli-Sforza ve Feldman’a (1981) göre kültürel değerler, normlar ve bilgiler, bireyden bireye, kuşaktan kuşağa aktarılır. Eğitim, bu aktarımın sistematikleştirilmiş biçimidir.”

Sözlü Kültür Kuramı: Ong (1982), sözlü kültürün yazıdan önceki toplumlarda yalnızca bilgi değil, aynı zamanda yaşam biçimi olduğunu savunur. Bu kültürün ürünleri, toplumların doğayla olan ilişkisini de içerir.

Geleneksel Ekolojik Bilgi Yaklaşımı (TEK): Berkes (2012) tarafından tanımlanan bu yaklaşım, çevreyle ilgili geleneksel bilgilerin yalnızca bilimsel değil aynı zamanda kültürel bir kaynak olduğunu savunur. Bu bilgi türü, yerel toplulukların doğayı anlamlandırma ve yönetme biçimidir.

Bu çerçevede, tez çalışması Türkçe ders kitaplarındaki metinleri yalnızca dilsel içerik olarak değil; aynı zamanda sözlü kültürün, kültürel mirasın ve ekolojik bilginin taşıyıcısı olarak analiz etmektedir. Böylece hem pedagojik hem de kültürel düzlemde anlamlı sonuçlar elde edilmesi hedeflenmektedir.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Bu bölümde, çalışma konusunu oluşturan kültür, sözlü kültür, yazılı kültür, somut olmayan kültürel miras, geleneksel ekolojik bilgi (GEB), çevre eğitimi ve ders kitaplarında kültürel miras aktarımı konularında yapılmış kuramsal ve uygulamalı çalışmalar ele alınmaktadır. Amaç, araştırmanın dayandığı teorik ve bilimsel arka planı ortaya koymaktır.

3.1. Kültür ve Kültürel Aktarım

“Kültür, insan topluluklarının yaşam biçimini oluşturan, öğrenilmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılan bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, gelenek ve benzeri kabullerin bütünüdür (Tylor, 1871).” “Kültürel aktarım ise bu birikimin sözlü ya da yazılı yollarla gelecek kuşaklara iletilmesini ifade eder (Cavalli-Sforza & Feldman, 1981).” “Eğitim kurumları bu aktarımın en sistematik yollarından biri olup, ders kitapları bu sürecin somut araçlarıdır (Demirel, 2019).”

3.2. Sözlü Kültür ve Eğitsel İşlevleri

“Sözlü kültür; toplumların geçmişten günümüze taşıdığı bilgi, değer ve yaşam biçimlerini masal, destan, efsane, atasözü, ninni ve halk hikâyeleri gibi anlatı türleriyle aktardığı kültürel ortamdır (Ong, 1982).” Akkaya’ya (2016) göre sözlü kültürün, toplumsal hafızayı canlı tutmak ve yerel ekolojik bilgileri gelecek kuşaklara aktarmak açısından önemli bir işlev gördüğü vurgulanmaktadır. “Bu ürünler, yalnızca estetik bir anlatı sunmaz; aynı zamanda toplumun doğa anlayışını, insan-doğa ilişkisini, geleneksel üretim ve yaşam pratiklerini de içerir (Köksal, 2015).”

“Sözlü kültür ürünlerinin okul müfredatlarında yer alması, öğrencilerin yalnızca dil becerilerini değil; aynı zamanda tarihî, kültürel ve çevresel farkındalıklarını da geliştirmektedir (Yıldız & Karakuş, 2020).” Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde sözlü kültür öğelerinin kullanımı, bu açıdan önemlidir.

3.3. Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM)

UNESCO (2003) tarafından tanımlanan somut olmayan kültürel miras, toplumların sözlü anlatımları, gösteri sanatları, toplumsal uygulamaları, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve becerileri kapsayan ve yaşayan kültür olarak nitelendirilen değerlerdir. Bu mirasın korunması ve kuşaklara aktarılması, yalnızca kültürel süreklilik için değil, aynı zamanda bireyin kimlik inşası açısından da elzemdir (Aksoy, 2013).

Türkiye’de somut olmayan kültürel mirasın eğitim yoluyla aktarılmasına ilişkin çalışmalar artmakla birlikte, bu aktarımın sistematik bir biçimde yapıldığı söylenemez. Özellikle ders kitaplarında bu mirasın temsil edilme biçimi, birçok araştırmanın konusu olmuştur (Öztürk & Özdemir, 2019). Ancak söz konusu çalışmalar, daha çok kültürel öğelerin temsiline odaklanmış, geleneksel bilgi sistemlerinin eğitsel içeriği yeterince incelenmemiştir.

3.4. Geleneksel Ekolojik Bilgi (GEB)

Geleneksel ekolojik bilgi; yerli ve yerel toplulukların çevreyle olan etkileşimlerinden doğan, nesiller boyunca deneyim ve gözleme dayalı bir şekilde şekillenen bilgi sistemidir (Berkes, 2012). GEB hem doğanın sürdürülebilir kullanımını hem de toplumsal değerlerin yaşatılmasını mümkün kılar. Avlanma zamanlarının belirlenmesi, tarım takvimleri, hava tahmin yöntemleri, bitki ve hayvanlarla ilgili bilgiler bu kapsamda değerlendirilmektedir (Nazarea, 1999).

Türkiye’de GEB ile ilgili çalışmalar daha çok coğrafya, ekoloji ve halkbilim alanlarında yoğunlaşmıştır (Güneş & Ekinci, 2018). Ancak bu bilginin eğitim sisteminde nasıl aktarıldığına dair araştırmalar oldukça sınırlıdır. Ders kitaplarında yer alan hikâye, masal ve halk anlatılarında bu bilgilerin izlerine rastlansa da bunlar çoğunlukla içerik analizlerinde göz ardı edilmiştir.

3.5. Türkçe Ders Kitaplarında Kültürel İçerik

Türkçe ders kitapları, dil öğretiminin yanı sıra kültürel ve ahlaki değerlerin öğrencilere kazandırılmasında önemli bir araçtır (Demirel, 2019). Bu kitaplar, öğrencilerin hem kendi kültürel kimliklerini tanımalarını hem de evrensel değerlere açık bireyler olarak yetişmelerini hedefler. Ancak yapılan içerik analizleri, kültürel miras unsurlarının kitaplarda sınırlı yer bulduğunu, özellikle sözlü kültür ürünlerinin yüzeysel kullanıldığını ortaya koymaktadır (Karadağ, 2020; Küçükali, 2021).

Geleneksel ekolojik bilgiye dair unsurların metinler içinde örtük olarak yer aldığı; ancak bu unsurların genellikle “çevre eğitimi” başlığı altında sistematikleştirilmediği görülmektedir. Bu da öğrencilerin doğayla kurduğu ilişkinin geleneksel bilgi bağlamında gelişmesini engelleyebilmektedir.

3.6. Çevre Eğitimi ve Kültürel Yaklaşım

Geleneksel çevre eğitimi, çoğunlukla bilimsel verilerle sınırlı kalmakta; doğayla ilişkiyi modern bakışla ele almaktadır. Oysaki doğayla sağlıklı bir ilişki kurulması için kültürel değerlerin de göz önünde bulundurulması gerekir (Sterling, 2001). Bu noktada çevre eğitiminin kültürel temelli bilgi sistemleriyle desteklenmesi, özellikle ilköğretim düzeyinde ekolojik okuryazarlığın geliştirilmesi açısından önemlidir (Orr, 1992).

Geleneksel bilgi, öğrencilerin yaşadığı coğrafyaya özgü doğa bilgileri ile kültürel kimliklerini harmanlayarak daha bütüncül bir çevre bilinci geliştirmelerine katkı sağlayabilir. Bu bağlamda, Türkçe ders kitaplarının kültür ve doğa ekseninde yeniden yapılandırılması gerektiği fikri öne çıkmaktadır (Yavuz & Çobanoğlu, 2020).

Yapılan literatür incelemesi, kültür, sözlü kültür, somut olmayan kültürel miras ve geleneksel ekolojik bilgi konularının ayrı ayrı ele alındığını; ancak bu unsurların eğitim materyalleri üzerinden birlikte analiz edildiği çalışmalara sınırlı düzeyde rastlandığını ortaya koymaktadır. Özellikle ortaokul Türkçe ders kitaplarının hem sözlü kültürün hem de geleneksel bilgi sistemlerinin önemli taşıyıcıları olmasına rağmen, bu metinlerin sistematik bir şekilde incelenmediği görülmektedir. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı ve Türkçe ders kitaplarında yer alan geleneksel ekolojik bilgi unsurlarını ortaya koyarak hem eğitim hem de kültürel sürdürülebilirliğe katkı sunmayı amaçlamaktadır.

3.7. Kültür

Bir milletin doğduktan sonra bir arada olması, büyüüp gelişmesi ve devamlılığının sağlanması ancak kültür ile mümkündür. Milletler sadece bir insan topluluğu değildir. Onları aynı inanç ve değerler etrafında toplayan, mayalarını oluşturan temel unsur kültürdür. Kültür bir milletin kimliğidir. İnsanlar arasında ortak kimlik ve ortak hafıza oluşturmak temel yapı taşı görevi gören kültürün eseridir. Kültürün birçok tanımı mevcuttur. Geçmişten günümüze bu tanımlarda bazı değişikliklerin olduğu görülmektedir. Kültür, Güncel Türkçe Sözlük'te, "Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü; hars, ekin." olarak tanımlanmaktadır. Nermi Uygur'a (2006) göre kültür, insanın ortaya koyduğu ve içinde var olduğu tüm gerçeklik demektir. Latince bir kelime olan kültür, toprağı tarıma hazır hale getirmek anlamına gelir. Nitekim Cumhuriyet döneminde bir süre kültürü ifade etmek için ekin kelimesi kullanılmıştır. Fakat bu kelime yaygın kabul

görmediği için daha sonra terkedilmiştir (Arslanlıoğlu, 2013). Kültür kelimesi XV. yüzyılın başlarında İngilizceye culture olarak geçmiştir ve çiftçilik, doğal büyümenin gözetilmesi gibi anlamlarda kullanılmıştır. XVI. yüzyıldan itibaren kelimenin anlamı insan gelişimini de içine alacak biçimde genişlemiştir. Ancak kelimedeki en can alıcı değişim, anlamına yüklenen soyut kavramlardan sonra gerçekleşmiştir (Oğuz, 2011). Kültür sözcüğü dört anlamda kullanılmaktadır: Bilim alanında uygarlık; beşerî alanda eğitim sürecinin ürünü; estetik alanda güzel sanatlar ve maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda üreme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirme (Güvenç, 1994).

Küreselleşen ve hızla değişen günümüz dünyasında, kültürün benimsenmesi, korunması ve gelecek nesillere aktarılması önem kazanmaktadır. İçinde yaşadığı kültürü benimsemiş bir fert topluma daha kolay uyum sağlar. İlk olarak ailede başlayan kültürün benimsenme durumu okullarda verilen eğitim ile sezdirilmeye devam eder. Sezdirilmek istenilen durumlar ders kitapları aracılığıyla kazandırılmaktadır. İşte tam da bu noktada Türkçe dersi ve Türkçe ders kitabı ön plana çıkmaktadır. Dil, kültürün ana unsurlarından biri olmakla beraber sonraki kuşaklara aktarılmasında da büyük rol oynar. Türkçe dersi aynı zamanda bir dil dersi olma niteliği taşımaktadır. Dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma dil becerilerine yönelik çalışmaların yer aldığı Türkçe dersi, geniş etkinlik çerçevesi ile anlatım olanakları bakımından zengindir. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler ile dolaylı yaşantılar oluşturularak öğrenciye kültürel yapı aktarılmaktadır. Alanda öne çıkmış yazar ve şairlerin metinleri ile bu mümkündür. Metin seçimi noktasında Türkçe dersi öğretim programı ana rehber görevi görmektedir. Güfta ve Kan'a (2011) göre, milletler, millî birlik ve beraberliklerini korumak için kültür öğelerini yeni kuşaklara aktarmak ve kazandırmak isterler. Milletin devamı için bireyler, kültürlerini yeterince tanımalı ve millî bilince sahip olmalıdır. Kültür aktarımında en önemli araçlar eğitim ve bireyin ana dilidir. Ana dili öğretimi Türkçe dersi ile gerçekleştirilmektedir. Ayrıca Türkçe dersinde işlenen metinler kültür aktarımında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle kültür aktarımında Türkçe dersi, dolayısıyla da Türkçe öğretmenleri ve temel materyal olan ders kitapları büyük önem arz eder. Coşkun'a (1996) göre, Türkçe ders kitaplarının görevi; öğrencileri Türk toplumunun maddî ve manevî kültürel değerleriyle kaynaştırmak, bütünleştirmek; ulusal kültürü ve evrensel kültürü zenginleştirmek, ulusal kimlik ve kültürel değerlerini yitirmeksizin farklı kültür ve coğrafyalara uyum sağlayabilecek yetenekli nesiller yetiştirmektir. Tekşan'a (2010) göre, kültür aktarımı konusunda kullanılabilecek diğer

metinler de usta yazarların eserleridir. Çünkü bir milletin dilini en iyi kullanan yazarlardır. Bu yazarların eserlerindeki güzel ve doğru Türkçe öğrenciler için örnek oluşturacaktır.

Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (2024) metin seçimine ilişkin esaslar içerisinde yer alan, “Türk ve dünya edebiyatından edebî ve kültürel değer taşıyan metinler seçilmelidir.” ifadesi ile özel amaçlar içerisinde yer alan “Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel ve sosyal değerlere önem vermeleri; millî duygu ve düşüncelerini geliştirmeleri” ifadesi kültürel unsurlara verilen önemi kanıtlar niteliktedir. “Öğrencilerin ufkunu genişletmek, öğrencilere ilham vermek ve onları cesaretlendirmek için Türkiye'nin günümüze kadarki birikimini ve kazanımlarını, dünyada yankı uyandıran çalışmalarını, görünürlüğünü, yakın dönemin vizyonunu ve başarılarını temsil eden; ülkemiz kurum ve insanların özgün çalışmalarını açıklayan, aralarında dijital içeriklerin de yer aldığı metinlere de yer verilmelidir.” ifadesi gelecek nesillere var olan toplumsal yapının her yönüyle tanıtılması açısından önem taşımaktadır.

3.8. Dil ve Kültür İlişkisi

TDK Güncel Türkçe Sözlük'te (2025) dilin çeşitli tanımları yapılmıştır:

1. Ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ; tat alma organı.
2. İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan, uzlaşmaya dayalı olarak oluşturulmuş sesli veya görsel işaretler sistemi; lisan, zeban.
3. Bir çağa, bir yazara özgü söz dağarcığı ve söz dizimi.
4. Belli mesleklere özgü söz dağarcığı.
5. Düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan herhangi bir anlatım aracı.

Dil; “düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizge” (Aksan, 2009); “insanın doğuştan sahip olduğu yetiyle karşısındaki varlıkları -bu canlı veya cansız olabilir- anlamlandırma bu anlamlandırma sonucunda varlıkları yorumlama, değerlendirme, analiz etme, bu varlıklarla ilgili karşılaştırma yapma ve bu karşılaştırma neticesinde varlıkları isimlendirme, varlıkları isimlendirerek öngörüler ve çıkarımlar yapmaya yarayan zihinsel yeti” (Doyumğaç, 2018) olarak tanımlanabilmektedir.

Dilin tanımı kadar kültürle olan ilişkisi de bir o kadar önemlidir. Sahip olunan kültür mutlaka dile yansır. Dil, tıpkı bir ayna gibi kültürü tamamıyla yansıtır. Dil, kültürün

taşıyıcısıdır. Dil ve kültür birbirinden ayrılmaz bir bütündür. Bu iki unsuru ayrı düşünmek olanaksızdır. Dil, canlı bir varlıktır. Bir milletin dili ne kadar canlı, işlek ve gelişmişse kültürün korunması, gelişmesi ve gelecek nesillere aktarılması da o kadar mümkündür. Yazoğlu'na (2005) göre, insanın dünyaya açılmasını ve dünyayla iletişim kurmasını, insanın temel niteliği olan dili sağlamaktadır. İnsanın insan olması, insanın kendi olması, kendi kimliğini bulması ve kendi bilincine varması da dile bağlıdır. İnsan, yaşamına kendisi biçim veren bir varlıktır. Hatta kendi kültürünü oluşturması da kendi elindedir ve bu oluşumu sağlayan da dildir. Gelişmiş bir kültür, ancak gelişmiş bir dille kazanılabilir. İnsanın kimliğinin göstergesi, konuştuğu ve yazdığı dili olduğu gibi, bir milletin kimliğinin göstergesi de yine o milletin dilidir. Göçer'e (2012) göre, dil bir ağaçsa kültür de o ağacın köküdür. Kökü olmayan ağaç bırakın ürün vermeyi, kendisini kurumaktan kurtaramaz, yok olur, gider. Kökün ağacı canlı tuttuğu gibi kültür de dili canlı tutar. Dil de kültürden aldıklarıyla çiçek çiçek açar; tadına doyum olmaz ürünler verir. Konusunu tarihten, sosyal yaşamdan alan edebî nitelikli hikâyeler, romanlar bu ürünlerin ilk akla gelen örneklerindendir.

3.9. Kültürün Korunması

Bazı kurum ve kuruluşların da kültürün korunması noktasında büyük rol oynadığı söylenebilir. UNESCO bunlardan biridir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu olan UNESCO, 1945'te kabul edilip 1946'da ise yürürlüğe girmiştir. Genel merkezi Paris'te olan UNESCO, 194 üye devletten oluşmaktadır. “Eşit Saygınlık” ilkesiyle hareket eden kuruluş, tüm kültürlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılmasının öncüsü durumundadır. Kültürel mirasın küreselleşen, sanayileşen, kentleşen ve hızla değişen çağın şartlarına karşı korunması amaçlanmaktadır. Tek bir ülke veya tek bir bölge yerine evrenselliği ve eşit saygınlığı gözeterek dünya üzerinde tüm kültürel mirasları muhafaza etmeyi hedeflemektedir.

Küreselleşen dünyada kültürlerin tek tipleşmesi tehlikesi karşısında önlem almaya çalışan ülkeler bu çalışmalarını dünya ölçeğinde büyük organizasyonlarla birlikte gerçekleştirmek amacıyla Unesco çatısı altında toplanmışlardır (Begiç, 2015). UNESCO'nun kültürlerin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusundaki yaklaşım ve yorumlarının en önemli gösterge ve sonuçları, ikisi “somut” diğer ikisi ise “somut olmayan” kültürün korunmasına yönelik olarak hazırlanmış olan dört sözleşme ve buna bağlı diğer uzlaşma, bildirge, konferans ve toplantılardan izlenebilir (Oğuz, 2007).

Türkiye sahip olduğu tarihi, kültürel ve doğal varlıkların çeşitliliği ve zenginliği ile koruma konusunda uluslararası öneme ve sorumluluğa sahip bir ülkedir (Erdoğan ve Çetinkaya, 2019). UNESCO'nun 20 kurucu üyesi arasında Türkiye de bulunmaktadır. Türkiye bu anlaşma ile sınırları içerisinde yer alan kültürel unsurları koruyup ortak miras olarak gelecek nesillere aktarmayı kabul etmiştir. Türkiye'den 77 kültürel, 4 karma ve 3 doğal olmak üzere toplamda 84 unsur UNESCO'da yerini almıştır.

3.10. Yaşanan Coğrafya Bağlamında Kültür ve Kültürel Unsurlar

Kültür, bir yaşam tarzıdır. Yaşamın ta kendisidir. Her toplumun kendine has bir kültürü vardır. Bunun üzerinde yaşanan coğrafyanın da etkisi olduğu söylenebilir. Bölgenin düz ya da dağlık olması, iklim koşulları, yetiştirilen ürünler kültürü etkilemektedir. Gelenek ve görenekler, sanat, mimari, tarihi yapılar, lezzetler, sahip olunan değerler kültürü yansıtmaktadır. Aile kavramı, halk dansları, komşuluk ilişkileri, bayram gelenekleri, mutfak kültürü, atasözü, deyim ve tekerlemeleri kültürel unsurları oluşturmaktadır.

Tezcan'a (2000) göre kültür,

- a. Ne yiyeceğimizin temel belirtisidir.
- b. Kültür öğrenilmiştir. Yiyecek alışkanlıkları da küçük yaşta öğrenilir. Öğrenildikten sonra uzun süre değişmez.
- c. Yiyecekler kültürün bütünüleyici parçalarıdır.

Dünyadaki farklı ülkelerin mutfaklarında, aynı veya benzer temel besin maddelerinden çeşitli araç gereçlerle tuzlama, dondurma, fırınlama, kurutma, kaklama ve fermante etme gibi pişirme teknikleriyle değişik lezzetler ve sunumlar ortaya çıkarabilmek, kültürü oluşturan bireylerin belleklerinde kodlanan yazılı olmayan yemek tarifleridir. Un, tereyağı ve şekerin Hollanda kültüründe kurabiye ve tarta, Türkiye'de ise helvaya dönüşmesi gibi... (Eker, 2018). Bolivya'nın dağlık bölgesinde yaşayan Aymara yerlilerinin temel besin maddesi, patatestir ve kullandıkları dilde patates ve kullanımı ile ilgili 200'ün üzerinde sözcük vardır. Aynı yerde ormanda yaşayan yerlilerde ise bal ile ilgili pek çok sözcük bulunmaktadır (Haviland vd. 2002). Türk mutfak kültürüne ait, özellikle doğuşu konar-göçerlere ait olan ayran önemli içecekler arasındadır. Yabancı dillere de doğrudan aktarılan yoğurttan yapılan ayran içeceği sıcak günlerin serin içecekleri arasındaki yerini alır. Türk kahvesine de değinilebilir. "Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır" atasözü kahvenin öneminin bir göstergesi olarak söylenebilir (Beşirli, 2010). Bir

berber kendi çırağını nasıl yetiştiriyorsa, Adıyaman insanı da çiğ köfte yoğururken kendi evladına, yeğenine veya yakınlarına leğeni tutturarak çiğ köfte yoğurmasını ğretir. Bu ğreti bu yolla kuşaktan kuşağa aktarılır. Gençler iğ köfte yoğurmayı öğrendikten sonra bu görevi büyüklerden devralırlar. Adıyaman’da çiğ köfte yoğuran birçok kişinin elinin farklı lezzeti vardır. Adıyaman insanı çiğ kfteye değişik lezzetler ve kıvamlar verme konusunda ustadır (Alkayış ve Yerli, 2020).

Aile ilişkilerinde ve bunların adlandırılmasında da kültürel farklılıklar çok net görülmektedir. “Genişletilmiş aile” kavramının geçerli olduğu Gambiya’da babanın erkek kardeşine de “baba” denilmektedir. Bir eve gelin gelen kadın hem evlendiği kişiye hem de evlendiği kişinin erkek kardeşlerine “koca”, aynı şekilde eşin erkek kardeşleri de kardeşlerinin eşlerine “karım” demektedir (Alpar, 2013). Kültürel farklılıklar konusunda bu tür örnekler çoğaltılabilir. Görüldüğü üzere yaşanılan coğrafya kültürel unsurları da etkilemektedir.

3.11. Somut Olmayan Kültürel Miras

İnsanı insan yapan üzerinde yaşadığı toprak parçasına duyduğu aidiyet, örf, anane, yaşam tarzı, gelenekleri, dünya görüşleri, geçmiş bağları ve geleceğe ilişkin geçmişten alıp geleceğe taşıdğı maddi ve manevi unsurlar yani kısacası kültürüdür. Kültür szcğnn pek çok tarifi bulunmaktadır. Esasen kültür szcğ kimi zaman Fransızcadaki culture, Türkçedeki hars veya halkiyat veya halkbilim veya folklor szckleri ile karıştırılmış fakat bugün bile üzerinde henüz bir fikir birliğine varılamamış çok çeşitli tasnifleri ve tarifleri olan bir kavramdır.

Türk Dil Kurumu’nun sözlüğünde Fransızcadan geldiği belirtilen kültür kavramı şöyle tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2025):

“1. Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunların yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın ve doğal toplumsal çevresine egemenliğin ölüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin. 2. Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü. 4. Bireyin kazandığı bilgi.”

Kültür szcğ kelime olarak Latince “colere” eyleminden gelir ya anlamı toprağa işlemek, tarlayı sürmek, ekip biçmek manalarını ihtiva eder. Genel olarak kültür kelimesi insana özgü bilgi, değer, yaklaşım, inanç, olgusal terim ve uygulamaların bütünü olarak ifade edilebilir (Zeria & Nedir, 2011). Bir başka açıklamaya göre kültür, bir toplumu diğer

toplumlardan ayrı kılan, maziden beri değişerek devam eden, münhasır, sanatı, inançları, örf ve adetleri, anlayış, kavrayış ve davranışları ile onun hüviyetini oluşturan yaşayış ve düşünüş biçimi olup ait olduğu topluma bir kimlik kazandıran, dayanışma ve birlik duygusu verdiği toplumda düzeni de sağlayan maddi ve manevi değerlerin bütünüdür (KTB, 2025).

Kültür, esas itibarıyla bir toplumun mirasını oluşturan varlıklar bütünü olduğu için bunun pek çok tanımı olduğu gibi pek çok tasnifi ve alt yan dalları mevcuttur. Bu bağlamda kültürel mirasın bir toplum için vazgeçilemez olması bir zorunluluktur. Dolayısıyla bu mirasın alt dalı olan Somut olmayan Kültürel miras kavramı bir yanıyla gelişen diğer yanıyla kültürüne derin bağlarla sarılı olan toplumlar için giderek önem kazanmaktadır. Bu önem somut kültürel miras ve somut olmayan kültürel miras bağlamında değerlendirildiğinde özellikle UNESCO'nun "Somut Olmayan Kültürel Miras" kavramı halkbilimde ve halk edebiyatında önemli bir saha olarak karşımıza çıkmaktadır.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, "somut olmayan kültürel mirası korumak; ilgili toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek; somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerlilik, uluslararası işbirliği ve yardımlaşmayı sağlamak" amacıyla imzalanmıştır. Ancak kelime manası itibarıyla Somut Olmayan Kültürel Miras, UNESCO' nun tanımına göre; toplulukların ve kimi durumlarda bireylerin kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar olarak tanımlamıştır (Türker ve Çelik, 2012). UNESCO, 2003 yılında gerçekleştirmiş olduğu genel konferansında "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesini" imzalamıştır. Türkiye ise bu sözleşmeye 2006 yılında 5448 sayılı "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Uygun Bulunduğuna Dair Kanun" ile dâhil olmuştur.

Somut olmayan kültürel miras konusu üzerinde bugün bile pek çok tartışma ve fikir farklılığı bulunmaktadır. Somut olmayan kültürel miras, soyut miras ile karıştırılmakta ve somut kültürel mirasların zıttı olarak algılanmaktadır. Oysa bu konuda en değerli çalışmayı ve sözlü gelenekler, halk bilgisi, el sanatları, törenler, ritüeller, mutfak kültürü, halk kültürüyle ilgili çok değerli sahaları içinde barındırması bakımından somut olmayan kültürel miras tanımının en güzel tarifine UNESCO Kültür ve Türkiye başlıklı makalesiyle

Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halk bilimi Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Öcal Oğuz yapmıştır (Oğuz, 2007).

“Somut olmayan kültürel miras, toplulukların destan, masal, hikâye, müzik, şarkı, dans, kuklacılık ve tiyatro, sosyal uygulamalar, ritüeller ve şenlikli etkinlikler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, geleneksel işçilik ve kültürel olarak önemli faaliyetlerin ve olayların meydana geldiği yerler ve alanlardan oluşmaktadır. Anıtlar, resimler, kitaplar veya eserler gibi somut nesnelerden ziyade insanların günlük yaşamlarının bir parçası olarak uyguladıkları kültürdür (Kurin, 2004). Kısaca kültürün maddi olmayan tezahürlerinden oluşan Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM), insanlığın yaşayan mirasının çeşitliliğinin yanı sıra kültürel çeşitliliğin en önemli aracıdır. Bu kültürel çeşitliliğin korunması gerektiğinin farkına varan uluslararası toplumun çabaları ile 2003 yılında “UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” ortaya çıkmış ve sürdürülebilir kültürel miras için yasal bir zemin oluşmuştur (Lenzerini, 2011).”

Somut olmayan kültürel miras, sözlü gelenekler bağlamında destanların oluşumu ve çözümlenmesi, tasnifleri, tarifleri ve destanların kalıplarını; masalların kökenini ve dünyaya nasıl yayıldıklarını; hikâyelerin sınıflandırılmasını ve çözümlenmesini; halk müziği şarkılarını, danslarını kültürel bağlamda inceleyen; genellikle modern ve daha çok geleneksel gösterim oyunları olan tiyatroyu, orta oyununu, kuklayı, meddahı, karagözü, hayal perdesini, sosyal ritüelleri ve kimi zaman dini ayinleri, şenlikleri, etkinlikleri, doğa ve evren ile ilgili bilgi ve uygulamaları mitoloji bağlamında inceleyen geleneksel el işçiliği ve sanat ürünlerini koruyan, özümseyen evrelerin tamamı somut olmayan kültürel mirasın özünü teşkil etmektedir. Özellikle giyim ve kuşamı kültürün bir yansıması olarak kıyafetlerin ve desenlerin bu mirasın bir yansıması olarak karşımıza çıkarken anıtlar resimler kitaplar eserler gibi somut ürünlerden ziyade somut olmayan ürünlerin meydana geldiği yerleri ve alanları incelediği gibi o alanların bu ürünlerin oluşumundaki etkisini, bu ürünlere katkısını ve bu ürünlerin tezahürlerini inceleyen kültürün bir alt alanı olarak günümüzde karşımıza sıkça çıkan bir kültür altyapısıdır.

Alanyazın incelendiğinde somut olmayan kültürel miras konusunda başlıca çalışmalar UNESCO’nun 2013 yılındaki “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi” başlıklı çalışması, Öcal Oğuz’un(2009) “Somut Olmayan Kültürel Miras ve İfade Çeşitliliği” araştırması, yine Öcal Oğuz’un(2013) “Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras” terimi alanın en detaylı tanımsal çalışması, Öcal oğuz ve Gürçayır’ın (2008) “Türkiye’nin Somut Olmayan Kültürel Mirası” başlıklı çalışması,

kültür ve turizm bakanlığının 2019 yılındaki “somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi” yine Gürçayır’ın(2013) “Geleneksel Tarzlar, Modern Modeller, Resmi Olmayan Eğitim ve Somut Olmayan Kültürel Miras” başlıklı çalışması, Öcal Oğuz’un “Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir” başlıklı bilimsel yayını, Nebi Özdemir’in 2012 yılında Grafiker yayınlarından çıkan “Kültür Ekonomisi ve Yönetimi” başlıklı bilimsel yayını somut olmayan kültürel mirasın ekonomi cihetini inceleyen, Umut Bayram’ın(2024) “Somut Olmayan Kültürel Miras Algısının Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasına İlişkin Algı Üzerine Etkisi” başlıklı yüksek lisans tezi, Pınar Yeniyeğin’in(2025) “Kültürel Miras ve Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzeler Aracılığıyla Aktarımı” adlı yüksek lisans tezi Hilal Erman’ın(2025) “Somut Olmayan Kültürel Miras Öğelerimizden Yöresel Müzik; Mardin İli Örneği” adlı yüksek lisans çalışması somut olmayan kültürel mirasın müzik yönüne değinen, Seçkin Bayramoğlu’nun(2024) “Somut Olmayan Kültürel Miras kapsamında Sakarya’da Meddahlık, Karagöz, Orta Oyunu” başlıklı yüksek lisans tezi somut olmayan kültürel mirasın geleneksel Türk Tiyatrosuna değinen değerli çalışmalardır.

4. BULGULAR

4.1. 5. Sınıf 1.Türkçe Ders Kitabında Geleneksel Ekolojik Bilgi Unsurları ve Kültürel Aktarım

5. sınıf Türkçe (MEB 1. kitap) ders kitabında birçok GEB unsuruna yer verilmiş ve bu unsurlar aracılığıyla genç kuşaklara kültürel aktarımın yapılması hedeflenmiştir. Ders kitabında bulunan bu unsurlar farklı başlıklar halinde incelenmiş ve kitapta bulunan metin ve etkinliklerden örneklerle kültürel aktarımın sağlanıp sağlanamadığı açıklanmıştır.

4.1.1. Atasözleri

Ders kitabı, atasözlerine geniş yer vererek öğrencilerin atalardan miras kalan söz varlığını tanımasını sağlamaktadır. Kitapta atasözleri genellikle etkinlikler içinde geçmekte veya alıştırmalarla öğretilmektedir. Örnek olarak bir etkinlikte “*Bir el bir eli yıkar, iki el bir yüzü yıkar*”, “*Aslan yattığı yerden belli olur*” gibi atasözlerine yer verilmiştir. Öğrencilerden ise bu atasözlerinin anlamlarını metinde geçen kavramlarla eşleştirmeleri istenmiştir. Bu sayede atasözlerinin içerdiği değerler somut örnekler üzerinden aktarılacak öğrenciler için ilgi çekici hâle getirilmiştir.

Atasözleri, içinde barındırdığı öğütler ve hayat dersleriyle kültürel aktarımda önemli bir işleve sahiptir. Ders kitabında da atasözlerinin nesilden nesile aktarılmasına dikkat çekilmiştir. Örnek olarak kitapta, konuşma ve yazma etkinliklerinde atasözü kullanmaları öğütlenmektedir. Böylece öğrenciler, dilin bu kalıplaşmış ve kültürel birikimi yansıtan söz varlığını öğrenip kullanarak atasözlerinde var olan saklı değerleri özümseyebilmektedir. Atasözleri; çalışkanlık, dürüstlük, birlik, yardımseverlik gibi erdemleri veya doğa olaylarına dair gözlemleri kuşaktan kuşağa aktarır. 5. sınıf Türkçe ders kitabı, atasözlerini öğrencilerin günlük hayatla ilişkilendirebileceği biçimde sunarak bu kültürel aktarımı gerçekleştirmektedir.

4.1.2. Deyimler

Deyimler tıpkı atasözleri gibi kültürel zenginliğin sözlü bir parçasıdır. Ders kitabı içinde deyimler de çeşitli metinlerde ve alıştırmalarda geçmektedir. Özellikle söz varlığı konuları işlenirken öğrencilere deyimleri tanıma ve kullanma becerisi kazandırılmaya çalışılmıştır. Kitapta, atasözleriyle birlikte “*kalıplaşmış*

sözler” ifadesi altında deyimlere de sıkça vurgu yapılmıştır. Öğrencilerden bir paragraf okuyup içindeki deyim veya atasözlerinin anlamına karşılık gelen kavramları bulmaları istenmiştir. Bu tür etkinlikler, deyimlerin örtülü anlamlarını çözme ve bağlam içinde anlama becerisini geliştirirken, aynı zamanda deyimlerin taşıdığı kültürel imgeleri de öğrencilere fark ettirmek açısından önem arz etmektedir.

Kitapta, konuşma ve yazma etkinlikleri esnasında öğrencilere *deyim kullanmaları* önerilmiştir. Örnek olarak öğrencilere duygularını ifade eden bir konuşma yaparken veya şiir yazarken yeni öğrendikleri deyimleri kullanmaya özen göstermeleri gerektiği teşvik edilmektedir. Bu yaklaşım, deyimlerin günlük konuşma dilinde yaşatılarak kültürel devamlılığın sağlanmasını hedeflemektedir. Deyimler çoğu zaman toplumun geleneksel yaşantısından, doğa gözlemlerinden veya ortak deneyimlerden doğmuştur; dolayısıyla öğrenciler bir deyim anlamını öğrenirken o deyim ortaya çıktığı kültürel arka planı da tanımış olurlar ancak deyim veya atasözlerinin yazılı olarak verilmesi ya da bir parçada geçiriliyor olması kültürel aktarımın yapıldığı anlamına gelmez. 5. sınıf Türkçe ders kitabı, deyimleri müfredatın bir parçası yaparak yeni nesle aktarımını sağlama hedefinde olsa da bağlam verilmediği müddetçe kültürel kod aktarımının sağlanması mümkün olmamaktadır.

4.1.3. Masallar

Masallar, ders kitabında öğrencilerin okuma ve dinleme metinleri arasında özel bir yere sahiptir. Kitapta yer alan masallar aracılığıyla geleneksel değerler, motifler ve ekolojik bilgiler eğlenceli öykülerle öğrencilere sunulur. Örnek olarak kitapta “Dilek Kuşu” adında bir masal metni bulunmaktadır. Bu masal, klasik “Bir varmış, bir yokmuş...” ifadesiyle başlayıp üç elmanın gökten düşmesiyle sona eren, dil ve üslup bakımından geleneksel masal kalıplarını kullanan bir metindir. “Gökten üç elma düşmüş, biri anlatanın, biri dinleyenin, biri de mutluluğun kıymetini bilenlerin başına.” şeklindeki masal sonu, öğrencilerin kulak aşinalığı olduğu klasik masal formüllerini içerir.

Masalın içeriğinde yoksul bir çiftin mutluluk ve kanaat üzerine aldığı ders anlatılırken, doğayla uyum, hayvanlara yardım etme gibi temalar da işlenmektedir (masalda dilek kuşuna yardım eden çiftin ödüllendirilmesi gibi). Bu sayede masal,

sadece eğlendirmekle kalmaz, aynı zamanda ahlaki ve ekolojik mesajlar da verir. 5. sınıf öğrencileri, masallar sayesinde geçmiş kuşaklardan süzülüp gelen değerleri öğrenir: Kanaatkârlık, iyilikseverlik, açgözlülüğün zararları vb. Bu kültürel aktarım sözlü masal geleneğinin yazılı bir uzantısı olarak ders kitabında yerini almıştır. Ayrıca kitap, masal metinleri üzerinden özetleme, ana fikir bulma gibi beceriler de öğretir; bu da öğrencilerin masalların derin anlamlarını kavramasını kolaylaştırır.

Kitapta masal kahramanları olarak *Keloğlan* gibi geleneksel figürlere de değinilmektedir. Örnek olarak bir yazma etkinliğinde öğrencilerden “Keloğlan’ı betimleyen bir paragraf” yazmaları istenmiş, bu sayede Keloğlan karakterinin geleneksel özellikleri üzerinde durulmuştur. Bütün bu örnekler, masalların hem içerik olarak kültürel öğeler barındırdığını hem de eğitim aracı olarak kullanıldığını göstermektedir. Masallar, sözlü kültürümüzün en eski unsurlarından biri olarak, ders kitabında geleceğe taşınmaktadır.

4.1.4. Halk hikâyeleri (destanlar ve efsaneler)

Ders kitabında, Türk kültürünün önemli halk hikâyeleri ve destanları da öğrencilere tanıtılmaktadır. Özellikle destan türü, milli kültür temasında öne çıkarılmıştır. Örnek olarak kitapta Ergenekon Destanı’na yer verilmiştir. Ergenekon Destanı, Göktürklerin zor şartlar altında demir dağı eritip yurtlarından çıkmasını ve özgürlüğe kavuşmasını anlatan önemli bir destandır. Kitapta bu destanın özeti veya ilgili metni sunularak öğrencilerin Türk destan geleneğini tanıması amaçlanmıştır. Destandan öğrenilenler arasında, zorluklar karşısında birlik olma, azim ve mücadele ruhu gibi değerler bulunmaktadır. Örneğin Ergenekon anlatısı içinde, Göktürklerin dağda sıkışıp kaldıktan sonra demir bir dağı eriterek çıkış yolu bulmaları ve bu olayın her yıl törenlerle kutlanan bir bayram haline gelmesi aktarılır. “Dağın demirini eritsek bir yol olurdu... Dağ delindi... O kutsal gün, o günden sonra Göktürkler için bayram oldu. Her yıl, o gün gelince büyük törenler yapıldı...” şeklindeki satırlar, destanın kültürel önemini vurgular ve bu efsanevi olayın törenlerle geleceğe aktarılışını gösterir. Böylece öğrenciler, destanların sadece birer hikâye olmadığını, aynı zamanda toplumsal bellek ve kültürel kimlik taşıyıcısı olduğunu anlar.

Halk hikâyeleri kapsamında kitapta Nasreddin Hoca fıkraları da

unutulmamıştır. Nasreddin Hoca, mizahi halk hikâyeleriyle bilinen bir kültürel figürdür. Ders kitabı, öğrencilere sınıfta anlatmak üzere bir Nasreddin Hoca fıkrası öğrenmelerini tavsiye etmektedir. Bu yönerge, öğrencileri geleneksel güldürü hikâyelerini araştırmaya ve sözlü olarak aktarmaya teşvik eder. Nasreddin Hoca'nın nükteli öyküleri, toplumun tarih boyunca kullandığı bir öğretme ve düşündürme yöntemi olmuştur; kitap da bu geleneği sürdürmektedir. Öğrenciler fıkra anlatarak hem dil becerilerini hem de kültürel mirasa dair farkındalıklarını geliştirirler. Ayrıca, ders kitabı efsanelere veya diğer halk hikâyesi türlerine de değiniyor olabilir. İçerikte açıkça belirtilmese de milli kültür teması içinde veya serbest okuma metinlerinde yöresel efsane ve hikâyelere atıf yapılması muhtemeldir. Örnek olarak *Anadolu'da Tuzun da Bir Sözü Var* gibi bir metin adı geçmektedir (Tema 1 serbest okuma metni). Bu başlık, Anadolu'da tuzla ilgili bir deyiş veya hikâye üzerinden kültürel bir öğreti aktarıldığını düşündürmektedir. Sonuç olarak, halk hikâyeleri ve destanlar, ders kitabının kültürel aktarım alanlarından biridir ve öğrencilerin milli kimlik ve ortak değerler etrafında bilinç kazanmasına katkı sağlar.

4.1.5. Halk oyunları (oyun ve dans)

Halk oyunları hem geleneksel çocuk oyunlarını hem de folklorik dansları kapsayacak biçimde ders kitabında ele alınmaktadır. Kitap, öğrencilerin geleneksel oyunları tanımasını, oynamasını ve bunların kültürel önemini kavramasını hedefler. Özellikle geleneksel çocuk oyunları konusunda çeşitli etkinlikler bulunmaktadır. Öğrencilere araştırma görevi verilerek “geleneksel çocuk oyunları ve bunların kültürümüzdeki önemi” sorulmuştur. Yine bir başka etkinlikte, tema boyunca öğrenilen geleneksel oyunlar ve kurallarıyla ilgili bir bilgi görseli hazırlamaları istenmiştir. Bu sayede çocuklar, oyunlar aracılığıyla geçmiş nesillerin eğlence anlayışını ve değerlerini öğrenirler. Örnek olarak saklambaç, mendil kapmaca, körebe gibi oyunların hepsi paylaşma, iş birliği, strateji geliştirme gibi sosyal becerileri aktarır. Kitapta, “Arkadaşlarınızla oynarken en çok eğlendiğiniz geleneksel oyun hangisidir?” sorusu da yer almakta, böylece öğrenciler kendi deneyimlerini sınıfta paylaşmaya teşvik edilmektedir.

Ders kitabı sadece sözlü olarak değil, aynı zamanda okuma metni düzeyinde de geleneksel oyunlara değinir. Örnek olarak bir okuma parçası olarak Mangala

(Göçürme) oyunu tanıtılmıştır. Mangala, Türk kültürüne ait zekâ ve strateji oyunudur. Kitapta mangalanın tarihçesi, oynanışı ve kültürel işlevi anlatılır: “Osmanlı Dönemi’nde özellikle saraylarda, hanlarda ve cami avlularında oynanan mangala oyunu, sosyalleşme ve kültür paylaşımı araçlarından biri olarak görülmüştür... Bugün ise ‘mangala oyunu’... sosyalleşme ve kültür paylaşımı işlevini sürdürmektedir.”. Bu alıntı, mangalanın geçmişten günümüze kültürel aktarımında bir araç olduğunu net biçimde ortaya koymaktadır. Metinde ayrıca mangalanın farklı yörelerde “Dokuz Taş, Kümelek, Göçme” gibi farklı adlarla bilindiği belirtilerek kültürel çeşitlilik vurgulanmıştır. Öğrenciler bu metin sayesinde mangala gibi bir oyunun sadece bir eğlence değil, aynı zamanda bir kültürel miras olduğunu öğrenirler.

Halk oyunları denince akla gelen bir diğer unsur da folklorik danslardır. Kitapta doğrudan halk danslarının ayrıntılı öğretimi olmasa da bayram kutlamaları bağlamında halay gibi danslara değinilir. Örnek olarak 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın anlatıldığı bir metinde, çocukların bayram kutlamalarında “Balonlar, halaylar, şarkılar, şiirler...” ile coşku içinde olduğu ifade edilmiştir. Bu cümlede geçen halaylar, Türk halk danslarının (halay, zeybek, horon vb.) çocuk şenliklerinde oynandığını gösterir. Böylece öğrenciler, milli bayramlarda halk oyunlarının bir parçası olduğunu, bunun da birlik ve sevinç duygularını pekiştirdiğini görürler.

Sonuç olarak, ders kitabı oyun ve dans unsurlarını kullanarak kültürel aktarım yapmaktadır. Oyun dünyası, çocukların en yakın olduğu alanlardan biri olduğu için, geleneksel oyun ve halk oyunları aracılığıyla kültürel değerler farkında olmadan yeni nesle geçmektedir. Öğrenciler hem bu oyunları oynayarak yaşatacak hem de arkalarındaki kültürel anlamı kavrayarak toplumlarına ait değerleri sürdüreceklerdir.

4.1.6. Geleneksel yemek kültürü

Geleneksel yemek kültürü, toplumun ekolojik bilgi birikiminin önemli bir parçasıdır ve ders kitabında dolaylı olarak bu konuya da değinilmektedir. Her ne kadar doğrudan “yemek kültürü” başlığı olmasa da farklı metin ve diyaloglar içinde geleneksel yiyecekler ve mutfakla ilgili unsurlar geçmektedir. Bu sayede öğrenciler, Türk mutfağının bazı geleneksel öğelerini ve bunların kültürel

bağlamını öğrenirler.

Örnek olarak kitapta, Kurtuluş Savaşı yıllarını anlatan bir mektup veya anı metni içinde, cephedeki insanların yemeklerinden bahsedilirken tarhana çorbası ve mercimek çorbası özellikle zikredilmiştir. Askerlerin ya da halkın kıtlık içindeki durumu “Yemek dediğimiz de ya tarhana çorbası ya mercimek. Yine de boğazımızdan bir lokma sıcak aş geçiyor ya, Allah ordumuza zeval vermesin.” şeklinde dile getirilmiştir. Bu alıntı, tarhana çorbasının Türk kültüründe ne kadar köklü ve önemli olduğunu gösterir. Tarhana, nesillerdir Anadolu’da yapılan, kurutarak saklanan bir çorbadır; savaş gibi zor zamanlarda bile insanların hayatını idame ettirmesinde rol oynamıştır. Öğrenciler bu satırları okurken, tarhana çorbasının sadece bir yiyecek değil, aynı zamanda bir dayanışma ve direnç sembolü olduğunu, kültürümüzde bereket ve şükür kavramlarıyla ilişkilendirildiğini fark ederler.

Ders kitabında başka metinlerde de dolaylı yoldan yemek kültürüne dair öğeler bulunabilir. Örnek olarak “Kestane” başlıklı serbest okuma metni (Tema 2’de) geleneksel bir meyve olan kestanenin kültürümüzdeki yerini veya doğayla ilişkisini anlatıyor olabilir. Kestane kebabı, kış geceleri kestane pişirme geleneği gibi unsurlar, eğer metinde varsa, bunlar da geleneksel bilgiyi aktaran içeriklerdir. Yine “Çam sakızı, çoban armağanı” gibi deyimler hediyeleşme kültürüyle birlikte geleneksel mutfak ürünlerine (çamsakızı gibi) atıf yapar. Bu tür ifadelerde öğrencilere geçmişte insanların doğadan nasıl faydalandığını, basit ama anlamlı hediyelerle nasıl gönül aldığını gösterir.

Bunların yanı sıra, kitapta bayramlık yiyecekler veya özel gün yemekleri ima yoluyla öğretiliyor olabilir. Örnek olarak Ramazan veya Kurban Bayramı doğrudan anlatılmasa bile, milli bayram kutlamaları metinlerinde çocuklara şeker dağıtılması, büyüklerin ziyaretinde ikramlar gibi kültürel sahneler yer alabilir. Sığırtmaç Mustafa öyküsünde, Mustafa’nın Atatürk’ü ziyareti öncesi bayramlıklarını giydiği anlatılırken, aynı öyküde veya çevresinde muhtemelen Atatürk’ün onu sofrada ağırlaması gibi detaylar da bulunabilir. Bu da misafirperverlik ve sofrası kültürümüzün bir yansımasıdır.

Sonuç olarak 5. sınıf Türkçe ders kitabı, doğrudan tarif vermese de çeşitli bağlamlar içinde geleneksel yiyeceklere atıfta bulunarak kültürel aktarım yapmaktadır. Öğrenciler, metinlerde karşılarına çıkan tarhana, mercimek çorbası, bayram şekeri, vs. üzerinden, Türk mutfak kültürünün sade ama köklü unsurlarını

tanınmaktadır. Bu sayede yemeklerin sadece karın doyurmak için değil, toplumsal hafızada yer etmiş anlamlarıyla birlikte öğrenilmesi sağlanır.

4.1.7. Bayram kültürü

Bayramlar, toplumsal kültürün gelecek kuşaklara aktarılmasında en canlı ve somut uygulamaların görüldüğü alanlardandır. 5. sınıf Türkçe ders kitabı da bayram kültürüne dair zengin içerik sunarak öğrencilerin milli ve kültürel bayramları tanımasını amaçlamaktadır. Özellikle milli bayramlar (Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs vb.) kitapta hem tarihi açıdan hem de günümüzdeki coşkusu bakımından ele alınmıştır.

Kitapta 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın anlam ve coşkusu hem tarihi bir metinle hem de öğrencilerin duygularına hitap eden edebi bir dille anlatılmıştır. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılışı ve o günkü manevi atmosfer, bir metinde tasvir edilmiştir: *“Hacı Bayram Camii'nde 1920 yılı Nisan'ın 23'ü... Eller semaya açılmış, yürekler aynı duaya 'Âmin' diyor. Tek yürek olup ilan ettiler... Türkiye Büyük Millet Meclisini. Yiyecek ekmekleri yoktu, sabrettiler; giyecek çarıkları yoktu, önemsemediler.”*. Bu satırlar, bir yandan tarihsel bir olayı aktarırken diğer yandan milli bayramın fedakârlık ve inançla örülü ruhunu öğrencilere hissettirir. 23 Nisan'ın günümüzdeki kutlaması ise bir öğrencinin gözünden, şiirsel bir anlatımla kitapta yer alır. Çocukların okullarda nasıl coşkuyla kutlama yaptıkları, baharın çiçekleriyle çocukların sevinci arasında kurulan benzetmelerle anlatılır: *“Kat kat açan çiçekler sanki coşkulu bir bayramı müjdeler... Çeşit çeşit çiçeğin bir araya geldiği bayramı olur da çocukların bayramı olmaz mı hiç? ... Yeryüzünün tüm çiçekleri gibi yeryüzünün tüm çocuklarının bayramıdır.”*. Bu alıntıda 23 Nisan'ın evrensel bir çocuk bayramı olduğu vurgulanırken, çocukların el ele tutuşup halaylar çektiği, şiirler söylediği de ima edilmektedir. Böylelikle öğrenciler bayramın neşe, birlik ve kardeşlik demek olduğunu içselleştirir.

Cumhuriyet Bayramı'na dair içerikte ise, Sığırtmaç Mustafa öyküsü özellikle dikkat çekicidir. Bu öyküde küçük bir çoban çocuğun Gazi Mustafa Kemal ile buluşması ve bu buluşmaya giderken en güzel giysilerini giymesi anlatılır. Mustafa'nın *“bayramlıklarını giymesi”*, onun zihninde Atatürk'ü görme sevincinin bir bayram coşkusu ile eşdeğer olduğunu gösterir. Atatürk'ün çocuğa

yakınlıkla davranması, Cumhuriyet'in çocuklara verdiği değeri simgeler. Bu öykü ve buna bağlı etkinlik soruları (Mustafa'nın neden bayramlık giydiği, duyguları vb.) öğrencilerin Cumhuriyet Bayramı'nın anlamını ve o dönemin ruhunu kavramasına yardımcı olmaktadır.

Ders kitabı muhtemelen 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı ve 30 Ağustos Zafer Bayramı gibi diğer milli bayramlara da değinmektedir. Ancak en detaylı işlenenler 23 Nisan ve 29 Ekim gibi görünüyor. Bayram kültürü, sadece tarih bilgisini değil, aynı zamanda bu günlerde yapılan ritüelleri de kapsar: Büyüklerin ziyareti, bayramlaşma, okullarda tören düzenleme, şiirler okuma, halk oyunları gösterileri, sınıf süsleme, bayram şiirleri yazma gibi etkinlikler kitapta yansıtılır. Nitekim kitapta bir etkinlikte öğrencilere okudukları bir kitap ya da katıldıkları bir bayram törenini anlatmaları istenmiştir. Bu, öğrencilerin kendi bayram deneyimlerini paylaşmalarını sağlayarak kültürün yaşantı yoluyla aktarımını destekler.

Dini bayramlar (Ramazan ve Kurban Bayramı) doğrudan ders kitabının kapsamına girmese de dolaylı olarak değinilmiş olabilir. Örnek olarak bir metinde *"bayram günü 2055"* gibi bir ifade yakalanmıştır ki bu, farazi bir gelecekte bayram kutlamasını anlatan bir metin olabilir. Bu tür içerikler, bayram kavramının dün, bugün ve yarın boyutunda düşünülmesine katkı yapar.

Özetle, ders kitabı bayram kültürünü ele alarak öğrencilere ortak sevinç, milli birlik, geleneksel ritüeller gibi aktarılması gereken değerleri aşılacaktır. Bayramlar, kültürel devamlılığın çok güçlü yaşandığı anlardır ve kitap bu anları edebi metinler ve etkinliklerle öğrenciye taşıyarak onların zihninde milli bir kimlik inşa etmeye yardımcı olmaktadır.

4.1.8. Sözlü kültür unsurları

Sözlü kültür, yazıdan önce insanlığın ve toplumumuzun hafızasını taşıyan, kulaktan kulağa aktarılan her türlü anlatı, söz ve geleneği kapsar. 5. sınıf Türkçe ders kitabı, sözlü kültür unsurlarını ders içeriklerine entegre ederek öğrencilerin bu mirası tanımasını sağlamaktadır. Aslında yukarıda bahsedilen atasözleri, deyimler, masallar, destanlar ve fıkralar sözlü kültürün ana unsurlarıdır. Bu başlık altında, bunların dışında kalan veya bunları tamamlayan bazı sözlü kültür öğelerine değineceğiz: tekerlemeler, bilmeceler, maniler, ninniler ve genel olarak sözlü

anlatı geleneği.

Ders kitabında tekerlemeler özellikle dikkat çeker. Tekerlemeler, ocuk oyunlarında veya masallarda sıkça kullanılan, kafiyeli ve ritmik sözlerdir. Kitapta bir konuşma etkinliğinde öğrencilere *“bu temada öğrendiğiniz geleneksel oyunlar, eğence, iş birliği, sorumluluk, tekerleme gibi söz varlıklarını kullanınız”* talimatı verilmiştir. Bu, ğrencilerin hem geleneksel oyun adlarını hem de onlarla bağlantılı tekerlemeleri hatırlayıp konuşmalarında geçirmelerini amaçlar. rnek olarak geleneksel bir ocuk oyunu olan yağ satarım “bal satarım” sözünün kendine özgü tekerlemesi veya a kapıyı bezirgnbaşı oyununun sözleri, çocukların belki sınıfta canlandırdığı unsurlardır. Kitap, bu gibi tekerlemeleri doğrudan vererek ya da oyun etkinlikleri içinde dolaylı olarak kullanarak, unutulmaya yüz tutmuş sözlü gelenek parçalarını çocuklara ğretir. Tekerlemeler dilin ritmini, esprisini ve oyunlu yönünü yansıttığı için çocukların dile karşı ilgisini de artırır.

Bilmeceler ve maniler ders kitabında açıkça yer almamakla birlikte, proje veya ek etkinlik olarak gündeme gelebilir. Söz varlığı temalarında ya da kültür temalarında öğretmenler, kitapta olmasa bile, tamamlayıcı olarak bilmeceler sorabilir, maniler okutabilir. Ancak kitap kaynaklı bir örnek yoksa burada ders kitabının diğer unsurlarına odaklanalım.

Kitap, Nasreddin Hoca fıkralarını sözlü kültürün bir parçası olarak ele almaktadır (yukarıda halk hikâyeleri kısmında belirtildiği gibi). Öğrencilerden bir Nasreddin Hoca fıkrası öğrenip sınıfta anlatmaları istenmesi, doğrudan sözlü kültür aktarımının bir uygulamasıdır. ocuk, aile büyüklerinden veya kitaplardan bir fıkra bulup ezberler ya da kendi sözcükleriyle yeniden anlatır. Bu süreçte, sözlü anlatım becerisi gelişirken kültürel miras da yaşatılır. Nasreddin Hoca dışında, Keloğlan fıkraları veya Dede Korkut hikyelerinden kesitler de sözlü kültür ögeleri olarak kitabın farklı bölümlerinde kullanılabilir. Nitekim “Bir varmış, bir yokmuş” diye başlayan masal, Dede Korkut’a özgü olmasa da genel olarak anonim halk hikâyesi söylemini çocuklara gösterir.

Ders kitabı ayrıca türküler, marşlar ve şiirler üzerinden de sözlü kültüre değiniyor. Örneğin, İstiklal Marşı’nın birinci kıtasının kitap başında yer alması, Milli Marşımızın sözlü kültürdeki yerini ve önemini öğrencilere hatırlatır. Bunun yanında, bir tema dinleme metni olarak “Dinlediğiniz marştan alınan dörtlükteki söz sanatını belirleyiniz.” şeklindeki etkinlikte marş (muhtemelen Gençlik Marşı

veya başka bir milli marş) inceleniyor olabilir. Marşlar ve türküler, kuşaktan kuşağa aktarılan sözlü ezgiler olup, kitapta hem edebi hem kültürel metin olarak kullanılır. Öğrenciler bir türküyü okurken veya bir marşı dinlerken hem dil becerileri gelişir hem de o ezginin ait olduğu tarihi/kültürel arka planı öğrenirler.

Son olarak, sözlü kültür unsurlarının aktarımı konusunda ders kitabının yöntemi genellikle etkileşimli ve deneyimleyicidir. Yani öğrenciye sadece metni okutmakla kalmaz, aynı zamanda onu sözlü kültür ürünlerini anlatmaya, ezberlemeye, sahnelemeye yönlendirir. Bu sayede, sözlü gelenek bir ders içeriği olmaktan çıkıp sınıf içinde yaşanan bir gerçeğe dönüşür. Örnek olarak sınıfta bir öğrenci Nasreddin Hoca fıkrası anlattığında veya bir grup öğrenci tekerlemeli bir oyun oynadığında, o an o kültürel unsur yeniden üretilmiş olur. Kitapta yer alan “Sözlü kültür unsurlarını sınıf panosunda paylaşma” veya “aile büyüklerinden sözlü tarih/masal dinleme” tarzı etkinlik önerileri de öğrenciyi ailesiyle ve çevresiyle etkileşime geçirerek bu aktarımı pekiştirir.

4.1.9. Geleneksel sanatlar

Geleneksel sanatlar, bir toplumun estetik ve zanaat bilgisini yansıtan, kuşaktan kuşağa ustadan çırağa aktarılan sanat dallarını içerir. 5. sınıf Türkçe ders kitabı, Türk kültürüne ait geleneksel sanatlara ve sanatçılara da değinerek öğrencilerin bu mirası tanımasını hedeflemektedir. Kitapta bu konu özellikle “Millî Kültürümüz” teması altında işlenmiştir. Örnek olarak temanın ilk metni “Türk Plastik Sanatları” başlığını taşımaktadır (s. 90). Bu metin, muhtemelen Türk resim, heykel, hat, ebru, minyatür gibi görsel sanat dallarının tarihsel gelişimine kısaca değinmekte; Osman Hamdi Bey, İbrahim Çallı gibi öncü ressamlardan modern sanatçılara kadar örnekler sunmaktadır. Böylece öğrenciler, Türk sanat tarihinin önemli dönüm noktalarını ve sanat eserlerini tanırlar. Bu metin sayesinde minyatür sanatı, çini, tezhip, ebru gibi geleneksel sanatların varlığı da öğrencilerin ufkuna girebilir. Her ne kadar biz doğrudan metinden alıntı yapmamış olsak da “Türk Plastik Sanatları” başlığının kendisi, görsel sanat alanında kültürel aktarımı amaçlayan bir ünite olduğunu gösterir.

Ders kitabı, geleneksel sanatları sadece bilgi düzeyinde bırakmayıp onları değer ve duygu aktarımıyla ilişkilendirir. Bunun güzel bir örneği “Her Yüreğe Nakış Gerek” adlı hikâyedir. Bu metinde, Ayşenur isimli bir torunun evde nakış

işlemeye başlaması ve dedesinin ona verdiği öğütler anlatılır. Ayşenur'un dedesi, torununa sadece motif işlemeyi değil, aynı zamanda gönlüne iyilikleri işlemeyi öğütler. *“İnsanları sevmek çok büyük bir meziyettir... Saygı, sevgi, vefa, merhamet, yardımseverlik...Temizliği sevmek ve temiz olmak, çevrenin güzelliğini korumak duygusu da bunlar arasındadır. Bu duygularla bezenmiş yüreklere sahip bir toplum düşün çocuğum!..”* diyerek dedesi, tüm bu güzel hasletleri sanki bir nakış gibi torununun yüreğine işlemeye çalışır. Bu satırlar, geleneksel nakış sanatının mecazi bir anlatımla değerler eğitimi için nasıl kullanıldığını gösterir. Nakış işlemeyi öğrenen çocuk, aynı zamanda sabrı, estetiği ve sevgiyi de öğrenmektedir. Kitap bu tür hikâyelerle, bir zanaatın ötesinde, o zanaatın taşıdığı kültürel anlamı aktarmaktadır. Geleneksel sanat ustalarının eserlerini tanıtmak kadar, ev içinde anneanne- babaanne elinden çıkan oya, nakış, örgü gibi sanatların barındırdığı sevgi ve emeğe de vurgu yapılır. Benzer şekilde, kitap boyunca görsel unsurlar arasında karagöz-Hacivat gölge oyunu figürleri, kilim motifleri, hat sanatı örnekleri görsellerde kullanılmış olabilir. MEB'in Türkçe ders kitapları genellikle ünitelere uygun görsellere yer verir. Örnek olarak “Millî Kültürümüz” temasında bir Karagöz oyunu sahnesi veya bir ebru yapılışı resmi görme ihtimalimiz yüksektir. Hatta kitabın etkinlik kısımlarında müze gezisi veya sanal müze turu önerileri vardır. Bu, öğrencilerin kültürel miras eserlerini gidip yerinde görmelerini tavsiye eder. Söz konusu bölümde “Müzeleri Geziyorum” etkinliğiyle, müzelerde sergilenen resim, heykel, el sanatları gibi objelerin incelenmesi istenmiştir. Müze gezisi, öğrencilerin geleneksel ve modern sanat eserlerini doğrudan deneyimleyerek kültürel mirasa bağlanmalarını sağlar.

Ders kitabı ayrıca şiir ve edebiyat alanında da sanata vurgu yapar ki bu da kültürel aktarımın bir parçasıdır. Örnek olarak kitapta bir şiirde geçen “Halay” sözcüğünün görselle eşleştirilmesi istenmiş, bir başka yerde çocuk şiirleri kitabına atıf yapılmıştır. Bu, edebî sanatların (şiir, müzik, oyun yazımı) da kültürün parçaları olarak ele alındığını gösterir.

Özetlemek gerekirse, 5. sınıf Türkçe ders kitabı *geleneksel sanatlar* konusunda öğrencilerine iki yönlü bir kazanım sunuyor: Bir yandan bilgi (hangi sanat dallarımız var, önemli eserler kimler) veriyor, diğer yandan değer ve duygu (sanatın bize hissettirdikleri, sanatla aktarılan sevgiler) boyutunu ihmal etmiyor. Bu sayede, öğrenciler hem Türk kültürünün maddi-manevi estetik birikimini

tanıyorlar hem de bu birikimin neden korunup yaşatılması gerektiğini içselleştiriyorlar.

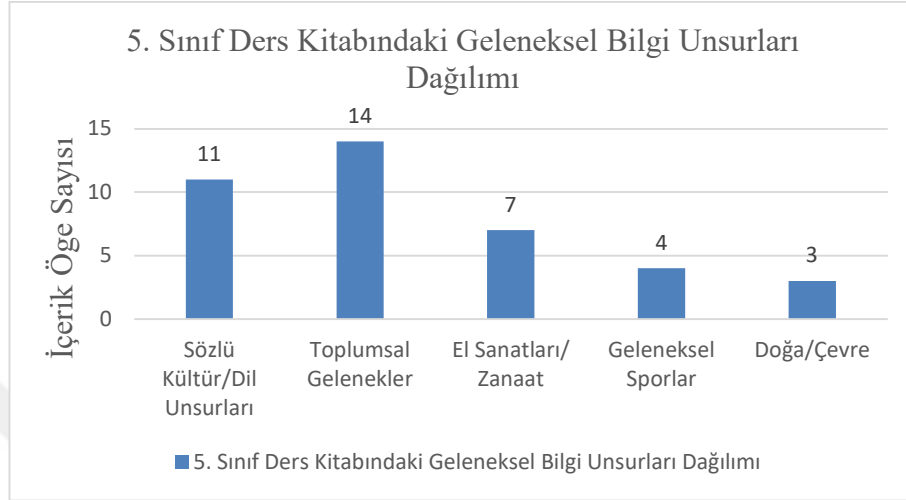
Sonuç olarak, 5. sınıf Türkçe MEB ders kitabı, içerdği zengin metin türleri ve etkinliklerle geleneksel ekolojik bilgi unsurlarını başarıyla öğrencilere aktarmaktadır. Atasözleri ve deyimlerden masal ve destanlara, halk oyunlarından bayramlara, yemek kültüründen geleneksel sanatlara kadar uzanan bu geniş yelpaze, öğrencilerin *dil becerilerini* geliştirirken aynı zamanda onları kendi kültürlerinin mirası ile buluşturur. Her bir unsur, sadece bilgiyi değil, aynı zamanda altında yatan değeri, dünyaya bakışı ve yaşam biçimini yeni nesillere taşır. Bu şekilde, ders kitabı akademik bir kaynak olmanın ötesinde, bir kültürel aktarım köprüsü işlevi görmektedir. Böyle bir eğitim materyali, genç kuşakların kimlikli, köklerine bağlı ama aynı zamanda evrensel değerlere açık bireyler olarak yetişmesine hizmet etmektedir.

4.2. 5. Sınıf 2.Türkçe Ders Kitabında Geleneksel Ekolojik Bilgi Unsurları ve Kültürel Aktarım

5. sınıf Türkçe ders kitabında tespit edilen GEK unsurları, sözlü dil ürünlerinden somut olmayan kültürel miras öğelerine kadar çeşitli başlıklarda toplanabilir. Genel olarak kitapta aşağıdaki kategori ve temalarda geleneksel unsurlar belirlenmiştir:

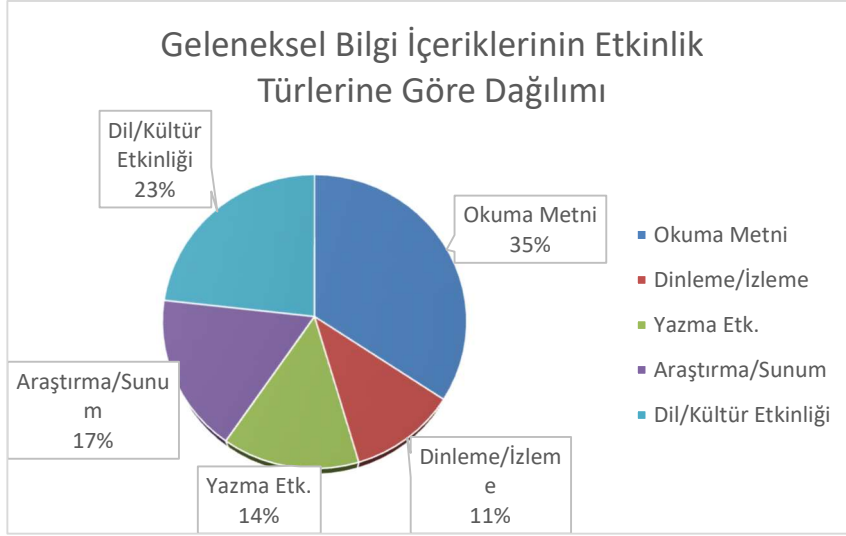
- **Sözlü kültür ve dil unsurları:** Atasözleri, deyimler, kalıplaşmış nezaket ifadeleri; fıkralar, halk hikâyeleri, geleneksel tiyatro (Karagöz) gibi sözlü edebiyat ürünleri.
- **Toplumsal gelenekler ve günlük yaşam:** Bayramlar, misafirperverlik, komşuluk, düğün gibi kültürel ritüeller ile geleneksel yemek ve ikram kültürü.
- **Geleneksel el sanatları ve zanaatlar:** Keçecilik, halı dokumacılığı, çömlekçilik, oya gibi el sanatları; geleneksel giysiler ve benzeri somut olmayan kültürel miras öğeleri.
- **Geleneksel oyunlar ve sporlar:** Cirit, okçuluk gibi tarihî sporlar ve folklorik oyun/dans öğeleri.
- **Doğa ve ekolojik farkındalık:** Doğa sevgisini ve çevre sorumluluğunu vurgulayan hikâyeler, doğa yürüyüşü temaları ve benzeri içerikler.

Aşağıda, ders kitabındaki geleneksel bilgi unsurlarının bu kategorilere göre dağılımı ve özellikleri detaylandırılmıştır. Şekil 1, kitapta tespit edilen GEK içeriklerinin ana kategorilere göre sayısal dağılımını göstermektedir.

Şekil 4.1. 5.sınıf ders kitabındaki geleneksel bilgi unsurlarının kategori bazında dağılımı.

Yukarıdaki grafikte görüldüğü gibi, toplumsal gelenekler ve sözlü kültür unsurları kitapta en fazla yer bulan geleneksel içerik türleridir. Bunu, geleneksel el sanatları/zanaatlar ile ilgili içerikler izlemektedir. Görece daha az sıklıkla işlenmekle birlikte, geleneksel sporlar ve doğa temalı metinler de kitapta kendine yer bulmuştur. Bu unsurlar, ders kitabının farklı tema ve etkinliklerine yedirilmiş şekilde, öğrencilerin farkında olmadan kültürel mirasla bağ kurmasını sağlamaktadır. Ayrıca kitap, bu geleneksel içerikleri çeşitli etkinlik türlerine yayarak öğrencilerin aktif katılımını teşvik etmektedir. Şekil 2, kitapta geleneksel içerik barındıran metin ve etkinliklerin türlerine göre oranını göstermektedir. Okuma metinlerinden dinleme etkinliklerine, yazılı üretim çalışmalarından söz varlığı alıştırmalarına kadar farklı yöntemlerle GEK unsurları öğrencilere sunulmuştur.

Şekil 4.2. Geleneksel bilgi içeriği barındıran etkinlik ve metin türlerinin oranları (okuma, dinleme, yazma, araştırma, dil çalışmaları dağılımı).

Aşağıda, belirlenen her bir kategori ayrıntılı olarak ele alınmış; tablolar halinde ilgili örnekler ve açıklamalar sunulmuştur.

4.2.1. Sözlü kültür ve dil unsurları

Türkçe dersi, dil öğretiminin yanında kültürel değerlerin genç kuşaklara aktarılmasında önemli bir araçtır. 5. sınıf ders kitabı da bu bilinçle hazırlanmış olup atasözü, deyim, fıkra, efsane gibi sözlü kültür unsurlarını çeşitli metin ve etkinlikler aracılığıyla öğrencilere tanıtmaktadır. Bu bölümde, kitapta yer alan başlıca sözlü kültür unsurları ve bunların işleniş biçimleri incelenmiştir.

Atasözleri: Ders kitabında atasözleri hem metin içeriklerinde geçmekte hem de etkinlik konusu olmaktadır. Örnek olarak ünite içinde öğrencilere “*Gönül bir sırça saraydır, kırılırsa yapılmaz*” gibi bir atasözünün anlamı sorulmakta, bu yolla atasözlerinin içerdiği derin anlamlar üzerine düşündürülmektedir. Yine kitapta “*Gözden irak olan gönülden de irak olur*”, “*Çobanın gönlü olursa tekedен yağ çıkarır*” gibi atasözleri listelenmiş; bunlar metinlerde kilit kavramlarla ilişkilendirilerek sunulmuştur. Böylece dilimize yerleşmiş özlü sözlerin hem dil bilgisi hem de kültürel değer boyutu vurgulanmaktadır. Etkinliklerde öğrencilerin atasözlerini aktif kullanmaları da teşvik edilir: Bir yönergede “*temanın anahtar kavramları, yeni öğrendiğiniz kelime ve kelime gruplarını, atasözü, deyim vb. sözvarlıklarını sununuzda kullanmaya çalışınız*” ifadesi yer alır. Bu doğrudan yönlendirme sayesinde öğrenciler konuşma ve yazma çalışmalarında atasözü

kullanmaya özendirilir. Sonuçta atasözleri aracılığıyla geçmiş nesillerin deneyimleri, değerleri ve hatta doğa gözlemlerine dayalı bilgeliği yeni kuşağa iletilmektedir. Atasözlerinin içerdiği öğütler ve yaşam dersleri, akademik kazanımların ötesinde kültürel birikimin aktarımına hizmet eder. Nitekim öğrenciler bu sözlerin arka planındaki geleneksel bilgeliği fark ederek kültürel sürekliliğe katkı sağlamış olur.

Deyimler ve kalıplaşmış ifadeler: Kitap, günlük dilde sıkça kullanılan deyim ve söyleyişleri öğretmeye de önem vermektedir. Metinlerde geçen deyimler genellikle vurgulanır ve etkinliklerde anlamları üzerine çalışmalar yapılır. Örnek olarak kitapta “*Gönül kırmak, gönlünden geçirmek, gönül almak*” gibi “gönül” kelimesini içeren deyimler tanımlarıyla birlikte verilmiş; öğrenciler bu deyimleri cümle içinde kullanmış ve böylece bağlam içinde anlamlarını kavramışlardır. Bu tür çalışmalar, deyimlerin kalıplaşmış ifadeler olduğunu ve kelimesi kelimesine çevrilemeyeceğini göstererek dilin inceliklerini öğretir. Ayrıca her bir deyimın arkasındaki kültürel anlayış da (örnek olarak “gönül kırmak” deymiyle birini incitmenin mecazi ifadesi olduğunu) öğrencilere aktarılır.

Kitap yalnızca deyimleri değil, iletişimde kullanılan pek çok nezaket ve atasözünden türemiş kalıp ifadeyi de tanıtmaktadır. Örnek olarak “*Ayağınıza sağlık*” gibi bir teşekkür ifadesi öğretilirken, öğrencilerden izledikleri bir çizgi filmde buna benzer ifadeler bulmaları istenir. Devamında “*Elçiye zeval olmaz*”, “*Geçmiş olsun*”, “*Eline sağlık*”, “*Gözünüz aydın*”, “*Güle güle oturun*” gibi birçok kültürel ifade ve deyim doğru bağlamlarıyla sunulur; uygun durumlarda kullanmaları için alıştırmalar yapılır. Bu sayede öğrenciler toplumumuzun ortak dil kalıplarını öğrenirler. Örnek olarak misafir uğurlarken söylenen “*Ayağına sağlık*” veya sevinçli bir haber karşısında kullanılan “*Gözün aydın*” gibi ifadelerin doğru yerde kullanımı kitap aracılığıyla pekiştirilir. Bu kalıplaşmış sözler, toplumun iletişiminde nezaket ve duygudaşlık işlevi gören sözlü kültür mirasıdır. Kitap bu ifadelere diyalog tamamlama gibi etkinliklerde yer vererek, öğrencinin günlük iletişimde kültürel zenginlik kazanmasını hedefler.

Fıkralar ve Nasreddin Hoca: 5. sınıf Türkçe ders kitabında, doğrudan masal türünde olmasa da öğrencilerin severek takip edeceği fıkra türü anlatılara yer verilmiştir. Özellikle Türk halk kültürünün mizah ve hikmet kaynağı olan

Nasreddin Hoca figürü kitapta öne çıkmaktadır. “Geleneklerimiz” temasında yer alan “Nasreddin Hoca” metni, bir karakter tanıtımı şeklinde kurgulanmıştır. Nasreddin Hoca bu metinde doğrudan kendi ağzından konuşarak öğrencilerle tanışır; fıkralarını neden anlattığını, insanlara güldürürken düşündürmeyi amaçladığını ifade eder. Örnek olarak Akşehir Gölü’ne yoğurt mayaladığı ünlü fıkrasına atfen “*Ya tutarsa!*” sözüyle umudu kesmeme mesajı verdiğini anlatır. Bu şekilde kitap, çocuklara fıkraların güldüren hikâyeler olmanın ötesinde her birinde bir ders bulunduğunu sezdirmektedir. Ardından Nasreddin Hoca fıkralarıyla ilgili etkinlikler gelir: Öğretmen rehberliğinde bir fıkra öğrenilip sınıfta anlatılması istenir. “*Öğrendiğiniz fıkrayı sınıfta arkadaşlarınıza anlatınız.*” yönergesiyle öğrenciler sınıf ortamında sözlü hikâye anlatma deneyimi kazanır. Bu etkinlik, geleneksel sözlü anlatım geleneğini eğitim ortamında canlandırmaktadır. Çocuklar bir fıkrayı doğru vurgu ve tonlamayla anlatmaya çalışırken aslında meddah veya masal anlatıcısı geleneğinin bir parçasını deneyimlemektedir.

Kitapta Nasreddin Hoca’nın hikâyelerine ek olarak, öğrencilerin kendi bildikleri fıkra veya masalları paylaşımları teşvik edilir. Bir yazma etkinliğinde yönergede “*okuduğunuz bir masal varsa onları da ekleyebilirsiniz*” şeklinde bir ifade geçer. Bu sayede resmi içerikte olmasa bile, öğrencilerin sınıf ortamına kendi kültürel miraslarından masallar taşımaları özendirilmektedir. Dolaylı olarak sözlü kültür geleneği sürdürülür: Öğrenciler gerek Nasreddin Hoca fıkralarını gerek bildikleri masalları arkadaşlarına aktararak geleneksel anlatıcılık rolünü üstlenirler. Bu süreç, çocukların yalnızca modern dili değil, geleneksel ifade biçimlerini de tanımasını sağlar. Sözlü kültür unsurlarının derste canlandırılması, öğrencilerin kendi kültürlerinin diliyle derin bir bağ kurmasına yardımcı olmaktadır.

Masallar ve halk hikâyeleri: İncelenen ders kitabında tam metin halinde klasik bir masal (olağanüstü öğeler içeren kurmaca hikâye) bulunmamakla birlikte, masal türüne ait motifler dolaylı yoldan işlenmiştir. Nasreddin Hoca gibi fıkra karakterleri ve Dede Korkut gibi destansı figürler, masalların işlevine benzer şekilde kullanılmıştır. Örnek olarak kitapta Dede Korkut karakterine kısaca değinilmiş; Nasreddin Hoca metni ile karşılaştırma yapma etkinliği kapsamında öğrencilerden Dede Korkut’un anlatısıyla Hoca’nın fıkralarını

karşılaştırmaları istenmiştir. Bu etkinlik, öğrencilerin farklı halk anlatıları arasındaki benzerlik ve farkları düşünmesine zemin hazırlar. Ayrıca, masal anlatma geleneği doğrudan verilmemiş olsa da yukarıda bahsedildiği gibi öğrencilerin bildikleri masalları sınıfta paylaşımları istenerek dolaylı bir katılım sağlanır. Bu sayede masallar da sözlü paylaşımlarla sınıf gündemine taşınmış olur.

Kitapta halk hikâyeleri ve geleneksel tiyatro da ihmal edilmemiştir. Özellikle Karagöz ile Hacivat, geleneksel gölge oyunu karakterleri olarak kitapta yer bulur. “Geleneklerimiz” temasının sonunda, bir karekod aracılığıyla öğrencilere Karagöz-Hacivat gösterisi izlettirilir. Ardından gelen sorular ile bu geleneğin detayları tartışılır: “*Gölge oyunundaki figürlerin yapımında neler kullanılır?*”, “*Hayalî’nin çok yönlü bir sanatçı olması hakkında ne düşünüyorsunuz?*” gibi sorular sorulur. Bu etkinlikler sayesinde öğrenciler Karagöz oynatıcılarının (Hayalî) maharetini, gölge oyunu tasvirlerinin yapım tekniğini öğrenirler. Ayrıca bir sonraki adımda kitabın yazma bölümünde, Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi’nde yer alan Karagöz ile ilgili paragraf yazmaları istenir. Öğrenciler, Karagöz veya Hacivat’ı ve onun kültürümüzdeki yerini kendi cümleleriyle tanıtan kısa metinler yazarak öğrendiklerini pekiştirirler. Böylece Orta Çağ’dan bu yana süregelen bir sözlü-sahne geleneği, modern sınıf ortamına taşınmış olur. Çocuklar, Karagöz perdesindeki nükteli hikâyeleri ve karakterleri tanıırken, geçmişteki geleneksel eğlence ve eğitim biçimlerini de öğrenmektedir.

Aşağıdaki tabloda ders kitabında tespit edilen başlıca sözlü kültür unsurları özetlenmiştir:

Tablo 4.1. *Ders kitabındaki sözlü kültür unsurları*

Sözlü Kültür Unsuru	Kitaptaki Örnek İçerik (Sayfa)	İşlenişi ve Notlar
Deyimler ve Kalıp İfadeler	"İpe un sermek" deyimini üzerine konuşma etkinliği (s.18); "Misafir umduğunu değil bulduğunu yer." Atasözü ve benzeri kalıp ifadeler (s.32-34)	Deyimler metinlerde vurgulanır, anlam-eşleştirme ve cümlede kullanma alıştırmaları yapılır. Günlük hayatta kullanılan nezaket ifadeleri (örn." <i>Ayağına sağlık</i> ") diyalog tamamlama etkinlikleriyle öğretilir. Öğrenciler bu sayede dilin inceliklerini ve kültürel iletişim kalıplarını öğrenir.

Tablo 4.1. (Devam). Ders kitabındaki sözlü kültür unsurları

Fıkra (Nasreddin Hoca)	Nasreddin Hoca'nın kendini tanıttığı otobiyografik metin (s13); Nasreddin Hoca fıkrası anlatma etkinliği (s.18)	Nasreddin Hoca'nın nüktedan hikâyeleri tanıtılır. Fıkraların güldürürken düşündüren yapısına dikkat çekilir. Öğrenciler bir Hoca fıkrası ezberleyip sınıfta anlatarak sözlü anlatım geleneğini deneyimler, fıkralardaki dersleri kavrar.
Masal Geleneği	“Okuduğunuz bir masal varsa ekleyin” yönlendirmesi (s.19)	Kitapta tam bir masal metni bulunmasa da öğrencilerden bildikleri masalları paylaşımları istenir. Bu sayede sözlü kültürde masal anlatma geleneği sınıf ortamına taşınır; kültürel içerikli serbest anlatılar teşvik edilir.
Halk Hikâyesi/ Efsane	Dede Korkut paragrafı ve karşılaştırma etkinliği (s.20)	Türk destan geleneğinin bir örneği olan Dede Korkut karakterine değinilir. Nasreddin Hoca ile karşılaştırma yaptırılarak öğrencilerin farklı halk anlatılarındaki ortak değerleri görmeleri sağlanır.
Geleneksel Tiyatro (Gölge Oyunu)	Karagöz-Hacivat gölge oyunu izleme etkinliği (s. 26); Karagöz'ü tanıtıcı paragraf yazma (s.56)	Geleneksel Türk gölge oyunu, video aracılığıyla öğrenciye aktarılır ve sorularla tartışılır. Ardından öğrenciler Karagöz hakkında yazı yazarak öğrendiklerini ifade eder. Bu sayede geleneksel tiyatro mirası ve bu sanatın arkasındaki zanaat öğrencilere tanıtılır.

Yukarıdaki örnekler, 5. sınıf öğrencilerinin atasözlerini, deyimleri ve geleneksel hikâyeleri hem okuyarak hem de aktararak öğrenmelerine imkân tanımaktadır. Böylece sözlü kültürün ustadan çırağa, büyükten küçüğe aktarılagelen yöntemleri sınıf ortamında canlandırılmaktadır. Öğrenciler, atasözlerini ve fıkraları sadece okuyup geçmemekte; anlamlarını yorumlayarak, onları konuşmalarında kullanarak kültürel mirasa aktif katılım sağlamaktadır. Söz gelimi, bir etkinlikte “*Misafire... ikramlarda bulunulur... ‘Misafir umduğunu değil bulduğunu yer.’ gibi atasözleri kullanılır.*” şeklindeki öğrenci cevabı, dil etkinliği içinde geleneksel bir değer (misafirperverlik) dil aracılığıyla nasıl yansıtıldığını gösterir. Bu yolla öğrenciler, dil öğreniminin ötesinde kendi kültürlerinin ortak hafızasına ve değerlerine aşinalık kazanmaktadır. Ayrıca kitap, öğrencilere aile büyükleriyle iletişim kurarak bilgi derlemeyi de ödev olarak vermektedir. Örnek olarak “*Misafirin ağırlandığı aşamalarıyla ilgili aile büyüklerinden bilgi toplayınız*” şeklindeki görev, bir sözlü tarih çalışması niteliğindedir. Bu sayede çocuklar anneanne, dede gibi aile büyükleriyle konuşup geçmişteki uygulamaları öğrenir; ardından sınıfta arkadaşlarına sunarak bir kültürel bilgi taşıyıcısı rolü üstlenirler. Tüm bu etkinlikler, öğrencilerin kendi kültürel kimliklerini dil aracılığıyla özümsemelerine hizmet etmektedir.

4.2.2. Toplumsal gelenekler ve günlük yaşam unsurları

Ders kitabı, öğrencilerin içinde yaşadıkları toplumun ortak kültürel değerlerini ve geleneklerini tanımalarını amaçlayan pek çok içeriğe yer vermektedir. Özellikle bayramlar, *misafirlik*, *komşuluk*, *evlilik* gibi toplumsal hayatımızda önemli yeri olan gelenekler, metinler ve etkinlikler yoluyla işlenmiştir. Bu bölümde, kitaptaki toplumsal ve günlük yaşamla ilgili geleneksel unsurlar ve öğrencilerde oluşturulmak istenen farkındalık ele alınmıştır.

Bayram kültürü: Ülkemizde dini ve milli bayramlar, kuşakları bir araya getiren ve kültürel devamlılığı sağlayan özel günlerdir. 5. sınıf Türkçe ders kitabı da bu önemi öğrenciye aktarmak üzere bayram olgusunu güçlü bir tema olarak işlemiştir. “*Geleneklerimiz*” adlı 4. temada yer alan “Bugün Bayram” başlıklı dinleme/izleme metni, bir çizgi film aracılığıyla bayram coşkusunu mahalle ortamında canlandırmaktadır. Çizgi filmde çocuk karakterlerin bayram sabahı yeni kıyafetlerini giyip sokağa çıkması, büyüklerinin elini öpüp şeker toplaması gibi geleneksel sahneler gösterilir. Bu metne dair sorular ve etkinlikler, bayramların toplumsal hayatımızdaki yerini düşündürmeye yöneliktir. Örneğin bir soruda “*Bayramlar, insanlar arası ilişkileri nasıl güçlendirir? Örneklerle açıklayınız.*” şeklinde sorulmuş; bu sayede öğrenciler bayramların toplumsal dayanışma, birlik ve beraberlik açısından önemini kavramaya yönlendirilmiştir. Bayram ziyaretleri sayesinde akrabalık ve komşuluk bağlarının pekiştiği, kırılganlıkların unutulduğu vurgusu yapılmaktadır.

Çizgi filmdeki sahneler öğrenciler için hem eğlenceli hem öğreticidir: Mahallenin yaşlısı Basri Amca’dan çocukların şaka yollu kaçmaya çalıştığı bölümde, bayramın çocuklar için neşe kaynağı olduğu ancak aynı zamanda büyükleresaygıgeleneginindeihmaledilmemesigerektiğimesajıverilir. Bu tür görsel-işitsel içerikler sayesinde öğrenciler, bayramlarda kuşakların bir araya gelmesi, hediye ve ikramlaşma, ortak sevinçlerin paylaşılması gibi adetlerin altındaki manevi değeri sezgisel olarak kavrarlar. Metin sonrası etkinliklerde, “*Eskiden çocuklar kapı kapı dolaşıp şeker toplardı. Şimdi ise bu gelenekler yavaş yavaş kayboluyor.*” şeklindeki ifadeye yer verilmiş ve öğrencilerden buna katılıp katılmadıklarını, kendi deneyimleriyle karşılaştırmalarını yazmaları istenmiştir. Bu sayede öğrenciler, geleneklerin zaman içindeki değişimini değerlendirme fırsatı bulur; aile büyüklerinin anlattıkları eski bayramlarla kendi yaşadıkları

bayramları mukayese ederek geçmişteki komşuluk ve samimiyet ortamının değerini keşfederler. Bayram kültürüne dair bu tür karşılaştırmalar, çocuklarda kültürel bilinç oluşumuna katkı sağlar: Geleneklerin yaşatılması gerekliliğini daha iyi anlamaya başlayabilirler.

Kitap, bayramların maddi ve manevi unsurlarını bir arada işlemeye özen göstermiştir. Bayram sabahı yeni kıyafet giyme, büyükleri ziyaret edip el öpme, harçlık ve şeker alma gibi somut adetler metin ve görsellerde yer alırken; birlik olma, paylaşma, saygı gibi manevi değerler de tartışma sorularıyla öne çıkarılır. Örnek olarak çizgi filmde, çocukların büyüklerden şeker toplaması kadar, büyüklerin çocuklara sevgiyle yaklaşması da vurgulanır. Bayram geleneği işlenirken geleneksel yiyecek-içecekler de unutulmamıştır. Metinde, eskiden bayramlarda çocukların kapı kapı dolaşıp şeker topladığı ancak günümüzde bu geleneğin azaldığı belirtilir; bu sayede öğrenciler bayramlarda tatlı ikramı geleneğini ve bu geleneğin zamanla nasıl değişime uğradığını fark ederler. Kitap ayrıca bayramlarda büyüklere yapılan ziyaretlerin, harçlık verilmesinin ve bayramlaşma ritüellerinin altını çizer. Bir etkinlikte, öğrencilerin kendi bayram deneyimlerini ailelerinin anlattıkları “eski bayram” hikâyeleriyle karşılaştırmaları istenir; farklı yöre veya ailelere özgü bayram uygulamaları sınıfta paylaşılır. Bu sayede her öğrencinin farklı bir geleneği öğrenmesi mümkün olur ve bayramlar ortak bir ulusal payda olmakla birlikte kültürel çeşitliliğe de kapı aralar. Misafirperverlik geleneği: Kitapta geniş yer bulan bir diğer toplumsal değer, misafir ağırlama geleneğimizdir. Türk kültüründe misafire hürmet etmek, ikramda bulunmak önemli bir yere sahiptir ve ders kitabı bunu öğrenciye aktaracak çeşitli etkinlikler sunar. Öncelikle “*Bu görev bizim*” başlıklı araştırma etkinliklerinde, öğrencilere aile büyüklerine danışarak misafirlik adabını araştırma görevi verilmiştir (s.29). Öğrencilerden, evlerine misafir geldiğinde hangi hazırlıkların yapıldığı, misafire nasıl davranıldığı konusunda büyüklerinden bilgi almaları istenir. Bu şekilde sözlü tarih yöntemiyle çocuklar kendi ailelerinden kültürel bilgi derler. Ardından kitapta “Misafir Odası” adında bir şiir ve ilgili görseller yer alır (s.30). Bu şiir aracılığıyla geleneksel evlerde misafirler için ayrılan oda ve odayı düzenleme telaşı anlatılır. Çocuklar, şiirin duygusal tonuyla misafiri en iyi şekilde ağırlama düşüncesinin kültürümüzdeki yerini hissederler. Şiire eşlik eden görselde muhtemelen misafir odasında serili olan

işlemeli örtüler, misafir için hazırlanan özel takımlar gibi detaylar gösterilerek geleneksel misafirperverliğimiz somutlaştırılır.

Devamında, öğrencilerin misafirlikle ilgili deyim ve atasözlerini öğrenmelerine yönelik etkinlikler gelir. Örnek olarak bir eşleştirme alıştırmasında “*Misafir umduğunu değil, bulduğunu yer*” atasözü ile “*Misafir misafiri istemez, ev sahibi ikisini de istemez*” gibi deyimlerin anlamları sorgulanır (s.32). Öğrenciler bu deyimleri doğru anlamlarıyla eşleştirerek misafirlik konusundaki toplumsal yaklaşımları dil aracılığıyla kavrarlar. “*Konağına gelen konuk, kıymetlidir.*” gibi farklı yörelere ait sözler de tartışılabilir. Kitap ayrıca “*Kültürümüzde misafirlere hangi ikramlarda bulunulur?*” sorusunu sorarak bir konuşma etkinliği yaptırır (s. 34). Bu etkinlikte öğrenciler, ailelerinden öğrendikleri bilgiler ışığında misafire çay, kahve, tatlı ikram etme geleneğimizi anlatırlar. Örnek olarak bir öğrenci cevabında “*Misafire çay, kahve ve tatlı gibi ikramlarda bulunulur.*” şeklinde yazar ve hatta yukarıdaki atasözünü de kullanır. Bu sayede pratiklerin kültürel arka planı da hissedilir hale gelir. Son olarak, ünitenin sonunda *misafir ağırlama adımları* konusunda bir sınıf sunumu görevi verilmiştir (s.59). Öğrencilerden, aile büyüklerinden topladıkları bilgileri kullanarak “misafir geldiğinde yapılması gerekenleri” sırasıyla anlatan bir sunum hazırlamaları istenir. Bu görev, öğrencileri doğrudan kültürel bilgi aktarım sürecine dahil etmektedir: Hem aile içinden öğrenip hem sınıf ortamında arkadaşlarına aktarmalarını sağlayarak misafirperverlik geleneğinin canlı tutulmasına aracılık eder.

Komşuluk kültürü: Geleneksel yaşamımızın bir diğer önemli unsuru, komşular arasındaki dayanışma ve samimiyettir. Kitapta bu konu da ihmal edilmemiştir. Bir araştırma ödevi olarak öğrencilerden “*Türk kültüründe komşuluk*” hakkında bilgi toplamaları istenmiştir (s.93). Öğrenciler, ailelerine ve çevrelerine sorarak eski mahalle kültüründe komşuların birbirine nasıl destek olduğunu, komşu hakkının neden önemli sayıldığını öğrenmeye yönlendirilir. Ardından “*Komşu Teyze*” gibi bir dinleme metniyle, komşuluk ilişkilerini anlatan bir öykü sınıfta dinletilir (s.94). Bu hikâyede muhtemelen bir mahalledeki komşuların bir araya gelmesi, birbirine yardım etmesi veya birlikte kutlama yapması gibi sahneler yer alır. Böylece çocuklar, geçmişten bugüne süre gelen “komşu, akraba gibidir” anlayışını somut bir örnek üzerinden görürler. Bu etkinlikler, komşuluk değerinin kültürümüzdeki yerini vurgularken aynı zamanda

günümüzde apartman yaşamında zayıflayan komşuluk bağlarına da dikkati çekebilir. Öğrenciler, kendi komşuluk deneyimlerini sorular yoluyla değerlendirerek, bu değeri yaşatmanın yolları üzerine düşünmeye teşvik edilir.

Evlilik ve aile gelenekleri: Kitap, aile hayatına dair gelenekleri de öğrencilerin dikkatine sunmaktadır. Özellikle *düğün adetleri* konusunda bir okuma parçası ve etkinlik bulunmaktadır. “Türklerde Evlilik” başlıklı metinde, geleneksel bir Türk düğününün aşamaları anlatılmıştır (s.39). Kız isteme, söz kesme, nişan, kına gecesi ve düğün gibi aşamalar sırasıyla verilmiş; her aşamadaki adetlerden kısaca söz edilmiştir. Örnek olarak kına gecesinde gelinin eline kına yakılması, damadın arkadaşlarının belli şakaları gibi detaylar belirtilmiş olabilir. Bu metnin ardından bir çalışma kâğıdı etkinliğiyle öğrencilerden düğün aşamalarını doğru sırada dizmeleri istenmiştir. Ayrıca önceki sayfada (s.38) geleneksel bir düğün sahnesine dair kısa bir paragraf verilerek öğrencilerden olayları sıraya koymaları istenmiştir. Bütün bu alıştırmalar, öğrencilerin kendi kültürlerindeki evlilik ritüellerini öğrenmelerini ve bu ritüellerin ekokültürel unsurlarını fark etmelerini sağlamaya yöneliktir. Örnek olarak metinde düğünlerde oynanan yöresel oyunlar, kullanılan geleneksel giysiler veya takılar da anılmışsa, bunlar kültürel süreklilik bağlamında değerlendirilebilir. Öğrenciler, bu etkinlikler sayesinde aile büyüklerinden duydukları düğün hikâyeleriyle kitaptaki bilgileri eşleştirerek kültürel mirası özümseler.

Diğer kültürel adetler: Kitapta ayrıca asker uğurlama geleneği gibi farklı adetlere de değinilmiştir. Bir dil bilgisi etkinliğinde, cümle içeriği olarak askere gitme/asker uğurlama geleneğinden bahsedilmiş ve kısaca bu âdetin nasıl yapıldığı anlatılmıştır (s.50). Bu kısa değinme bile öğrencilerin, Türkiye’de gençlerin askere uğurlanırken kına yakılması, konvoylar yapılması, dualarla yolcu edilmesi gibi adetlerin varlığından haberdar olmasını sağlar. Bunun gibi, ülkemizin farklı yörelerine ait çeşitli geleneklerin ipuçları kitap genelinde serpiştirilmiştir.

Yemek ve ikram kültürü: Toplumsal geleneklerimiz içinde yemeklerin ve ikramların ayrı bir yeri vardır. İncelenen ders kitabı, özel bir “geleneksel yemek” ünitesi içermese de misafirlik ve bayram konularını işlerken dolaylı olarak yemek kültürümüze dair unsurları aktarmıştır. Misafir ağırlama bağlamında çay, kahve, lokum, şerbet, baklava gibi ikramlardan söz edilmiş;

bayramlarda çocuklara şeker, harçlık ve tatlı verme âdetine dikkat çekilmiştir. Örnek olarak “Bugün Bayram” çizgi filmindeki sahnelerde, çocukların şeker toplamaya çıkması canlandırılarak geçmişte yaygın olan bir geleneğe vurgu yapılmıştır. Yine “Tatlı Günler” metninde, köyde yaşayan bir çocuğun şehirden gelen akrabasının getirdiği helva ve şekerlemelerden bahsedilir. *“Bize şekerler, helvalar, köyümüzde olmayan yiyecekler getirir. Onun gelmesini sabırsızlıkla beklerim.”* şeklindeki anlatım, eskiden şehirden gelen misafirin çocuklara şekerleme getirmesinin nasıl bir sevinç kaynağı olduğunu gösterir. Bu pasaj sayesinde öğrenciler, geçmişte bayram veya ziyaretlerde hediye olarak yiyecek getirmenin bir sevgi göstergesi olduğunu anlarlar. Helva gibi kültürel besinlerin aile büyükleri aracılığıyla çocuklara ulaştırılması, kuşaklar arası bağın tatlı bir simgesidir.

Kitabın 6.teması “Sağlıklı Yaşıyorum” içinde de geleneksel yiyeceklere değinilmiştir. Sağlıklı beslenme konusunda bir etkinlikte, öğrencilerden sevmedikleri yemekleri en az bir kez denemeleri ve fikirlerini yazmaları istenir. Burada dolaylı olarak çocukların geleneksel bir sebze yemeğine ya da ev yemeğine önyargıyla yaklaşmış olabilecekleri, fakat deneyerek bunlara alışabilecekleri mesajı verilir. Bu tür yönlendirmeler, anneanne usulü ev yemeklerinin sağlıklı beslenmedeki değeri konusunda farkındalık yaratır. Sonuçta ders kitabı, geleneksel yemek kültürünü doğrudan tarifler yoluyla değil ama yaşam içindeki sahnelerle ve diyaloglarla öğrenciye aktarmaktadır. Misafirlikte Türk kahvesi ikramı, bayramda şeker dağıtımı, şehirden köye gelenlerin hediye olarak tatlı getirmesi gibi örnekler üzerinden öğrencilerin zihinlerinde kültürümüzün tat ve sofraya alışkanlıkları canlandırılmaktadır. Bu sayede çocuklar paylaşma, ikram ve bereket gibi değerlerin günlük hayattaki karşılıklarını öğrenirler.

Aşağıdaki tabloda ders kitabında ele alınan başlıca toplumsal ve günlük yaşam gelenekleri derlenmiştir:

Tablo 4.2. Ders kitabındaki toplumsal gelenekler

Kültürel/ Uygulamalı Unsur	Kitaptaki Örnek ve Bağlamı (Sayfa)	Açıklama ve Kazanım
----------------------------------	---------------------------------------	---------------------

Tablo 4.2. (Devam). Ders kitabındaki toplumsal gelenekler

Misafirperverlik	Misafirlik adabını araştırma görevi (s.29); “Misafir Odası” şiiri ve görseli (s.30); Misafir ile ilgili deyim eşleştirme (s.32); Misafir ikramları hakkında konuşma ve sunum (s.34, 59)	Türk misafir ağırlama geleneğinin detayları aile büyüklerinden öğrenilir ve sınıfta sunulur. Hazırlığı şiirle anlatılır. <i>Misafire ikram</i> (çay, kahve, tatlı) geleneği vurgulanır. İlgili atasözü ve deyimler öğretilerek bu geleneğin dilimize yansımaları gösterilir. Öğrencilerde misafirperverlik bilinci geliştirilir.
Komşuluk	“Kültürümüzde komşuluk” konulu araştırma (s.93); Komşuluk ile ilgili dinleme metni (s.94)	Geleneksel mahalle hayatında komşular arası dayanışma örnekleri incelenir. Öğrenciler ailelerinin geçmiş komşuluk deneyimlerini öğrenir. Hikâye dinleyerek iyi komşuluğun değeri üzerinde düşünürler. Modern yaşamda zayıflayan komşuluk ilişkilerini canlandırmanın önemi vurgulanır.
Düğün (Evlilik) Adetleri	Türklerde evlilik aşamalarını anlatan okuma parçası (s.39); Düğün geleneğiyle ilgili sıraya koyma etkinliği (s.38)	Kız istemeden düğüne geleneksel evlilik ritüelleri öğretilir. Her aşamadaki adetlerin (kına gecesi vb.) kültürel anlamı açıklanır. Öğrenciler, kendi ailelerindeki düğün hikâyeleriyle bağlantı kurarak bu adetleri sahiplenir. Kültürel süreklilik bilinci gelişir.
Diğer Adetler	Asker uğurlama geleneğine değinmeyen metin (s.50); Yöresel farklı adetler (metin aralarında)	Gençlerin askere törenle uğurlanması gibi adetlere kısaca değinilerek öğrenciler bilgilendirilir. Ayrıca farklı yörelere özgü adetler (örneğin bazı bölgelerde bayram sofrası adetleri veya çocuk oyunları) metinlerde dolaylı biçimde geçerek çeşitlilik aktarılır.

Kitaptaki toplumsal içerikli etkinlikler, öğrencileri bir bakıma kültürel sosyalleşmeye hazırlamaktadır. Bayramlaşma, misafir ağırlama gibi değerler, sadece bilgi düzeyinde kalmayıp drama, tartışma, yazma gibi etkinliklerle öğrenci davranışlarına yansıtılmaya çalışılır. Örnek olarak bayram konulu izletilen çizgi film sonrasında sorulan “*Bayramlar insanlar arası ilişkileri nasıl güçlendirir?*” sorusu, öğrencilerin bayram ziyaretlerinin altındaki sosyal dayanışma ruhunu keşfetmelerini sağlar. Misafirlik sunumu görevi ise öğrencinin kendi ailesinden derlediği bilgiyi arkadaşlarına aktarırken iletişim becerilerini ve özgüvenini geliştirmektedir. Tüm bu kazanımlar, ders kitabının dil öğretiminin ötesinde bir değer aktarımı misyonu taşıdığını göstermektedir. Öğrenciler, Türk toplumunun temel değerlerini (saygı, sevgi, cömertlik, birlik) somut örnekler üzerinden öğrenirken, kendi yaşantılarıyla da bağlantı kurma imkânı bulurlar. Bu da eğitim ortamını, bir bakıma kültürel deneyimlerin paylaşıldığı bir platforma dönüştürmektedir.

4.2.3. Geleneksel el sanatları ve zanaatlar

Geleneksel el sanatları, bir toplumun çevresiyle etkileşiminden doğan bilgi

birikiminin ve estetik zevkin somut ürünleridir. 5. sınıf Türkçe ders kitabı, Türk kültürünün zengin el sanatı ve zanaat mirasını öğrencilere tanıtmak üzere çeşitli metinler ve etkinlikler barındırır. Üstelik kitabın “Geleneklerimiz” teması kapsamında anahtar kavramlardan biri olarak Somut Olmayan Kültürel Miras kavramı vurgulanmıştır. Bu çerçevede toplumumuzun kuşaktan kuşağa aktardığı el sanatları, zanaatlar ve performans sanatları kitapta ele alınmaktadır. Öğrencilerin, kültürümüzün bu yönlerine dair farkındalık kazanması ve gurur duyması amaçlanır.

Öncelikle kitapta ayrı okuma parçaları halinde verilen bazı el sanatlarına bakalım: Keçecilik, halı dokuma, çömlekçilik, oya yapımı gibi geleneksel zanaatlar hem birer bilgilendirici metin hem de görseller eşliğinde sunulmuştur.

- “*Keçe Ustası Ahmet Yaşar Kocataş*” başlıklı metin (s.41), Anadolu’da çok eski bir zanaat olan keçeciliği tanıtmaktadır. Metinde hayvan yünlerinin özel teknikle sıkıştırılıp keçeeye dönüştürülmesi işlemi anlatılır; keçenin tarih boyunca giysi, çadır, süs eşyası, yer yaygısı gibi birçok alanda kullanıldığı belirtilir. Keçeciliğin önemli ustalarından biri olarak Afyonkarahisar’daki Keçeciler Çarşısı’nda hâlen çalışmakta olan Ahmet Yaşar Kocataş’ın ismi verilerek, geleneğin yaşayan temsilcilerine değinilir. Bu sayede öğrenciler bir zanaatın geçmişten bugüne taşınan devamlılığını somut bir örnek üzerinden görürler. Keçe ustasının yaşamının anlatılması, zanaatın genç kuşaklara aktarımının önemini de vurgular niteliktedir.
- Halı dokumacılığı konusunda kitapta “*Döşemealtı Halısı*” adlı bir okuma parçası bulunmaktadır (s.42-43). Antalya’nın Döşemealtı ilçesinde dokunan bu meşhur halıların özgün desenleri, estetik yapısı ve kaliteli işçiliğiyle tanındığı anlatılır. Metinde, geleneksel Döşemealtı halı motiflerinin çoğunlukla *doğadan ve yerel kültürden ilham aldığı* özellikle vurgulanır. Örneğin halılarda kullanılan motiflerin çiçek, yaprak, su dalgası, koç boynuzu gibi hem doğaya özgü şekilleri hem de yöresel hayatı sembolize ettiği belirtilebilir. Ayrıca her bir halının ustaların el emeğiyle benzersiz bir sanat eserine dönüştüğü ve dünya çapında değer gördüğü ifade edilir. Bu bilgiler, öğrencide hem zanaatkârlığa saygı uyandırmakta hem de kültürel miras ögesi olan halılarımızın ekolojik ve estetik yönüne dikkati çekmektedir. Nitekim metinde “geleneksel yöntemlerle ve büyük özenle

üretim” vurgusu yapılarak, modern fabrikasyon ürünlerinden farkına değinilir. İlgili etkinlikte öğrencilere halı motiflerinin anlamları veya halı dokuma süreci hakkında sorular yöneltilmiş olabilir.

- Çömlekçilik, ders kitabında işlenen bir diğer kadim zanaattır. “Çömlekçilik” başlıklı okuma parçası (s.44), Anadolu’da toprağın sanata dönüşümünü öğrenciye aktarmaktadır. Metnin ilk satırlarında “*Doğanın yıpratıcı etkisine en iyi dayanan yine topraktan yapılan kaplardır.*” denilerek kil kapların dayanıklılığına değinilir. Ardından çömlek yapımının tekniği anlatılır: “*Çömlek, ayakla döndürülen çark üzerindeki çamurun maharetle şekillendirilmesiyle yapılır.*” şeklinde, öğrencinin gözünde canlanacak biçimde üretim süreci tarif edilir. Metin devamında, çömlekçiliğin bir zamanlar ülkemizde çok yaygın olduğu, daha 25-30 yıl öncesine kadar hemen her evde su küpü, turşu küpü, yağ küpü bulunduğu belirtilir. Yemeklerin toprak kaplarda piştiği, ancak termos ve buzdolabı gibi icatların yaygınlaşmasıyla bu küplerin pabucunun dama atıldığı esprili bir dille ifade edilir. Bu kısım, öğrencilerin yüzünde tebessüm oluştururken aynı zamanda teknolojiyle birlikte kültürel pratiklerin değişimini düşünmeye sevk eder. Metinden öğreniyoruz ki, geleneksel toprak testiler eskiden suyu serin tutmak için vazgeçilmezken, modern araçlar çıkınca önemini yitirmiştir. Bu bilgiler ışığında öğrenciler, bir yandan çömleğin ham maddesinin toprak/kil olduğunu, elle şekillendirilip fırınlandığını öğrenirken; diğer yandan bu zanaatın kültürel ve ekolojik boyutlarını kavrarlar. Örnek olarak su ihtiyacını karşılamak için doğadan gelen malzemeye kap yapmanın yerel bir ekolojik bilgi içerdiğini sezerler: Toprağın yapısı, suyu soğuk tutma özelliği gibi bilgiler, aslında çömlekçilik zanaatının altındaki deneyime dayalı çevresel bilgeliktir. Kitap, çömlekçilik örneğiyle geleneksel bilgeliğin teknoloji ile nasıl yarıştığını göstererek öğrencilere kültürel adaptasyon konusunda da düşündürmektedir.

- Oya (İğne Oyası) sanatı, kitapta belki de en ilgi çekici şekilde ele alınan el işlerinden biridir. “Oyalar” başlıklı metinde (s.60), “*Anadolu kadınının duygu, düşünce ve hayal dünyasının bütün kıvrımlarını oyalarda bulmaktayız.*” gibi ifadelerle oyaların kültürümüzdeki yerinin altı çizilir. Oyanın sadece zarif bir süs olmadığı, aynı zamanda yapıldığı yörenin doğasını, iklimini,

ürünlerini ve hatta sosyal hayatını yansıtan bir belge niteliğinde olduğu belirtilir. Metinde “*Gül, menekşe, papatya, karanfil, sümbül... yanı sıra birçok sebze ve meyve, evcil hayvanlar bu renkli dünyanın zenginliklerini oluşturur. Bütün bunlar stilize ve sembolize edilerek ortaya çıkarılır.*” denilmektedir. Bu cümleler, oya motiflerinin çoğunlukla doğadan esinlendiğini açıkça ortaya koyar. Gerçekten de farklı bölgelerdeki oya motifleri yöreye özgü çiçekleri, yaprakları, hatta yılan, kuş gibi hayvan figürlerini stilize ederek aktarır. Metinde ayrıca aynı motifin farklı yörelerde farklı isimler aldığından söz edilerek kültürel çeşitlilik vurgusu yapılır. Örnek olarak “*Artvin’de ‘subay sırması’ adı verilen bir oyunun Konya’daki adı ‘yılankemiği’...*” şeklinde devam eden bilgiler, bölgesel farklılıkların altını çizer. Öğrenciler, bu metin aracılığıyla küçük bir el işi olan oyunun bile yöreden yöreye farklılaşıp o yörenin kimliğini taşıdığını öğrenirler. Aynı zamanda bu motiflerin çoğunlukla çevrelerindeki bitki ve hayvanlardan ilham aldığını fark ederler. Bu durum, geleneksel ekolojik bilginin sanata yansımaları olarak okunabilir: Her yörenin kendine özgü bitki örtüsü ve yaşam biçimi, oya motiflerinin adında ve tasarımında yaşamaktadır. Dolayısıyla öğrenciler, kültürel miras ürünü bir sanatın (oya) aynı zamanda doğayla insan arasındaki ilişkinin de bir parçası olduğunu kavrarlar.

Kitap, bu örneklerin yanı sıra somut olmayan kültürel mirasın diğer boyutlarına da değinir. Bir etkinlikte, “*yöremize özgü bir kıyafeti tanıtmak*” yazısı yazmaları istenirken öğrencilere yardımcı olmak amacıyla Bindallı kıyafetinden bahsedilmiştir (s.54). Bindallının geleneksel bir kadın giysisi olduğu, genellikle kına gecesi gibi özel günlerde giyildiği ve işlemelerinin anlamı öğrencilere anlatılır. Bu sayede öğrenciler, geleneksel giyim-kuşam kültüründen de bir örnek görmüş olurlar. Benzer şekilde, temanın başında Somut Olmayan Kültürel Miras (SKM) kavramı tanıtıldıktan sonra bir *çoklu ortam* etkinliği ile SKM listesinde yer alan ürünlerin kategorilerini eşleştirme çalışması yapılmıştır (s.17, 52). Bu etkinlikte UNESCO’nun somut olmayan miras kategorileri (örnek olarak *sözlü gelenekler, performans sanatları, sosyal uygulamalar, doğa ve evrenle ilgili bilgi, el sanatları*) öğretilmiş; öğrencilere ülkemizden örnek miras öğelerini doğru kategoriyle eşleştirmeleri gibi bir görev verilmiş olabilir. Böylece öğrenciler, kendi kültürel değerlerinin dünya mirasının bir parçası olduğunu ve çeşitli

alanlara ayrıldığını görmüşlerdir.

Son olarak, kitapta bu el sanatlarının görsellerine de yer verilmiştir. İlgili sayfalarda öğrenciler, keçe yapan ustaların fotoğraflarını, halı motiflerinin renkli desenlerini veya oya örneklerini görmüşlerdir. Hatta (varsa) Ebru sanatı, telkâri, saz yapımı gibi diğer el sanatlarından da görsellerle bahsedilmiş olabilir. Bu görsel destek, öğrencilerin soyut okuma parçalarını somut imajlarla pekiştirmesini sağlamaktadır.

Aşağıdaki tabloda ders kitabında tanıtılan başlıca geleneksel el sanatları ve benzeri miras unsurları ile geleneksel sporlar bir arada sunulmuştur:

Tablo 4.3. Ders kitabında tanıtılan başlıca el sanatları ve geleneksel sporlar

Geleneksel Miras Unsuru	Örnek İçerik ve Bağlam (Sayfa)	Açıklama ve Ekolojik/Kültürel Boyut
Keçecilik (El sanatı)	“Keçe Ustası Ahmet Yaşar Kocataş” okuma parçası (s.41)	Keçe yapım tekniği ve kullanım alanları tanıtılır. Geleneksel bir zanaatın yaşayan ustasından bahsedilerek kuşaklararası aktarım vurgulanır. Hayvansal bir malzemenin (yün) değerlendirilmesi, doğadan yararlanma bilgisini yansıtır.
Halı Dokuma (El sanatı)	“Döşemealtı Halısı” okuma parçası (s.42-43)	Yöresel halı motiflerinin doğa ve kültür kaynaklı olduğu anlatılır. Geleneksel yöntemlerle el dokuması vurgulanarak zanaatkârlık değeri öne çıkar. Doğadaki çiçek, bitki motifleri halılarda yaşatılır; kültürel kimlik ve ekolojik ortam arasındaki ilişki gösterilir.
Çömlekçilik (Elsanatı)	“Çömlekçilik” okuma Parçası (s.44)	Toprağın(kil) kullanımıyla kap-kacak yapma geleneği öğretilir. Modern teknolojinin bu geleneği nasıl etkilediği tartışılır. Kilin suyu serin tutma özelliği gibi bilgilerle, geleneksel deneyimin ekolojik bir temeli olduğu öğrencilere sezdirilir.
Oya İşi (El sanatı)	“Oyalar” Hakkında bilgilendirici metin Parçası (s.60)	İğne oyalarının estetik ve sosyal işlevi açıklanır. Oya motiflerinin yapıldığı yörenin bitki örtüsü ve yaşantısını yansıttığı örneklerle vurgulanır. Farklı yörelerde aynı motifin farklı isimler alması üzerinden kültürel çeşitlilik gösterilir. Doğadan esinlenen motiflerle ekolojik bilgi sanata bağlanır.
Okçuluk (Geleneksel spor)	Okçulukla ilgili araştırma görevi (s.135); “Okçuluk” dinleme/izleme metni ve görselleri (s.136-138)	Türk okçuluk geleneğinin tarihçesi ve modern durumu inceltirilir. Öğrenciler okçuluğun geçmişte hem savaş sanatı hem spor olduğunu öğrenir. Ok atma teknikleri, malzemeleri (yay, ok, hedef) tanıtılır; geçmiş ve günümüz okçuluk görüntüleri karşılaştırılarak geleneğin devamı vurgulanır. Bu etkinlik, kültürel bir sporun çağımıza taşınmasını gösterir.

Tablo 4.3. (Devam). *Ders kitabında tanıtılan başlıca el sanatları ve geleneksel sporlar*

Cirit (Geleneksel atlı oyun)	“Atlı Cirit” okuma parçası (s.150)	Cirit oyununun nasıl oynandığı ve tarihî kökeni anlatılır. Osmanlı’dan günümüze bir savaş taliminden spor haline geliş süreci örneklerle verilir. Düğün, bayram gibi sosyal etkinliklerde cirit oynandığı, ancak şehirleşme ve at kullanımının azalmasıyla unutulmaya yüz tuttuğu belirtilir. Bu sayede öğrenciler bir geleneksel oyunun sosyoekonomik değişimlerle ilişkisini kavrar.
-------------------------------------	------------------------------------	--

Yukarıdaki örneklerden görüleceği üzere, ders kitabı öğrencileri sadece sözlü mirasla değil, aynı zamanda somut olmayan kültürel miras kapsamında değerlendirilen el becerileri ve oyunlarla da buluşturmaktadır. Bu içerikler, öğrencilerin kültürel mirasa çok boyutlu bir açıdan yaklaşmalarını sağlar. Örnek olarak keçe, halı, çömlek, oya gibi el sanatları sayesinde öğrenciler, bir yandan atalarımızın doğadan nasıl yararlandığını (yünü ipliğe, kili çömleğe dönüştürme bilgisi gibi) öğrenirken diğer yandan estetik ve yaratıcılık yönünü görmektedir. Bu da onlarda üretime ve doğaya saygı duygusunu pekiştirebilir. Nitekim çömlekçilik metnindeki “*testilerin pabucu dama atıldı*” ifadesiyle mizahi bir dil kullanılarak geleneksel ile modern karşılaştırması yapılmış; öğrenciler, teknolojinin ilerlemesiyle bazı geleneklerin yok olabileceği konusunda düşünmeye sevk edilmiştir. Yine oya metninde, bir el işi ürününün taşıdığı kültürel kodlar çözülerek sunulmuş; öğrenciler bir çiçeğin sadece doğada değil, oya motifinde de “yaşayabileceğini” keşfetmiştir. Ayrıca kitap, bu geleneksel miras öğelerini işlerken somut olmayan kültürel miras kavramını öğretmeyi de hedefler. SKM listesine dair etkinlikler sayesinde öğrenciler, UNESCO listesinde yer alan Karagöz, Nevruz, Âşıklık geleneği, Ebru sanatı, kahve kültürü gibi değerleri ve bunların kategori olarak nereye düştüğünü öğrenirler. Bu bilinç, onların kendi kültürel miras öğelerine küresel bir perspektiften bakabilmelerini sağlar. Örneğin Karagöz’ün “*Yaşayan İnsan Hazine*leri” listesinde olduğunu veya Ebru sanatının dünya mirasına girdiğini fark eden bir öğrenci, kültürel öğelerine sahip çıkma konusunda motive olabilir.

4.2.4. Geleneksel oyunlar ve sporlar

Türk kültüründe spor ve oyunlarında ayrı bir yeri vardır. Halk oyunları (folklorik danslar) ve geleneksel sporlar hem eğlence hem de eğitim işlevi

görmüş, toplumsal birlik duygusunu güçlendiren etkinlikler olmuştur. Ders kitabında bu unsurlara doğrudan geniş yer ayrılmamış olsa da farklı bağlamlarda öğrencilerin karşısına çıkmaktadır.

Halk oyunları (folklorik danslar): Kitapta halkoyunlarına dair bağımsız bir metin bulunmamakla birlikte, bazı metinlerde dolaylı değiniler dikkat çekmektedir. Örnek olarak bir hikâyede “*bayrağımızın gölgesinde omuz omuza çekilen halaylarla birlik ve beraberlik duygusu pekişiyordu*” şeklinde bir ifade geçmektedir. Bu cümle, bir ulusal bayram kutlamasında insanların halay çekerek ortak sevinci paylaştığını anlatır. Böylelikle öğrenciler, halk oyunlarının toplumumuzu bir araya getiren bir rolü olduğunu sezmiş olur. Yine yöresel kültür öğeleri anlatılırken kimi etkinliklerde halk oyunlarına gönderme yapılır; örneğin öğrencilere “*yöremize özgü folklorik bir öge araştırınız*” denirken bu bir halk oyunu olabilmektedir. Bu tür dolaylı içerikler, halk danslarının kültürel kimlikteki yerini öğrenciye hissettirir. Ancak halk oyunları konusunda asıl kazanım, öğrencilerin farklı yörelerden arkadaşlarının olası paylaşımları ile gerçekleşir: Sınıfta herkes kendi memleketinin ünlü bir oyununu veya dansını anlatırsa, kültürel mozaikimiz ortaya çıkar. Kitabın bu tür paylaşımlara fırsat vermesi muhtemeldir.

Geleneksel sporlar: Kitapta yer alan belirgin geleneksel spor içerikleri *okçuluk* ve *cirit* üzerinedir. Okçulukla ilgili olarak, 6. temada öğrencilere bir araştırma ödevi verilmiştir (s.135). Türk tarihinde okçuluğun önemini, metrik sistemleri (puta, menzil okları gibi) öğrenmeleri ve modern okçulukla bağlantı kurmaları hedeflenmiş olabilir. Devamında okçuluk konusunda bir dinleme/izleme metni sunulmuştur (s.136). Bu metinde muhtemelen Osmanlı’daki talimhanelerden, ok meydanlarından ve bugün Okçular Vakfı gibi kurumların bu geleneği yaşatmasından bahsedilir. Ayrıca kitapta okçuluğun geçmişteki ve günümüzdeki halini gösteren görsellerle bir karşılaştırma etkinliği yer almıştır (s.138). Eski zamanlara ait yay ve ok resimleri ile modern yarışmalardan fotoğraflar yan yana konularak öğrencilerden benzerlikleri-farklılıkları bulmaları istenir. Böylece öğrenciler, geleneksel bir sporun özünün kaldığını, sadece biçimsel değişikliklere uğradığını fark ederler. Okçuluk etkinlikleri, öğrencilere millî spor mirasımızla gurur duyma ve spora ilgiyi teşvik etme yönünde de katkı sağlamaktadır.

Bir diğer vurgulanan spor, Türk kültürünün önemli ata sporlarından *cirit* oyunudur. 7. tema veya ilgili bir bölümde yer alan “*Atlı Cirit*” metni (s.150),

öğrencileri bu heyecanlı oyunla tanıştırır. Metinde ciridin, at üzerindeki süvarinin mızrağını isabetli kullanma becerisine dayanan bir oyun olduğu açıklanır. 16. yüzyılda savaş talimi olarak oynandığı, Osmanlı döneminde en yaygın oyunlardan biri olduğu bilgisi verilir. Ayrıca ciridin yakın zamana kadar düğün, bayram gibi vesilelerle her fırsatta oynandığı, ancak kentleşmenin artması ve atın günlük hayattaki öneminin azalmasıyla unutulmaya yüz tuttuğu belirtilir. Bu ifadeler, bir yandan cirit oyununun tarihî önemini vurgularken diğer yandan toplumsal değişimin geleneksel sporlara etkisini de ortaya koyar. Öğrenciler, cirit örneğiyle geçmişte insanların savaş becerilerini oyunlaştırdığını, bu geleneğin yüzyıllarca yaşayıp günümüzde seyrekleştiğini görürler. Böylece kültürel miras öğelerinin korunması gerekliliği üzerine düşünme fırsatı bulurlar.

Ders kitabında ayrıca Hacivat ve Nasreddin Hoca gibi figürlerin yer aldığı bir problem çözme etkinliği de (sağlık temasında, s.132) göze çarpmaktadır. Bu etkinlikte öğrenciler, geçmişin bilge kişileri (ör. İbn-i Sina) ile geleneksel karakterleri (Nasreddin Hoca) bir senaryo içinde görüp bir soruna çözüm üretirken bulurlar. Bu, doğrudan bir spor ya da oyun olmasa da *eğitsel oyun* formatında geleneksel unsurları kullanarak öğrencilerin ilgisini çekmeyi amaçlayan bir etkinliktir.

Genel olarak ders kitabı, spor ve oyun temalarını işlerken öğrencinin kültürel köklerini hatırlamasına özen gösterir. Modern sporlar veya oyunlardan bahsedilirken bile yanlarına tarihi bir perspektif koyulur. Örnek olarak “Su Sporları”yla ilgili bir etkinlikte (s.124), belki Evliya Çelebi’nin yüzme ile ilgili bir sözünden ya da geleneksel güreş sporundan kısaca bahsedilmiştir. Bu yaklaşım, öğrenciye sporun sadece beden eğitimi değil, aynı zamanda kültürel kimliğin bir parçası olabileceğini gösterir.

4.2.5. Doğa ve ekolojik farkındalık

Geleneksel ekolojik bilginin önemli bir boyutu da insan ile doğa arasındaki uyumu ve çevre bilincini içermesidir. İncelenen ders kitabı, kültürel temaları işlerken bir yandan da öğrencilerin doğaya duyarlılığını artıracak metinlere yer vermiştir. Özellikle köy hayatını ve doğa sevgisini anlatan hikâyeler ile doğada sorumlu davranış kazandırmaya yönelik bilgilendirici metinler dikkat çekmektedir.

Kırsal yaşam ve doğa sevgisi: “Tatlı Günler” başlıklı metin (s.80), Doğu Anadolu’nun bir dağ köyünde çocukluğunu geçiren bir anlatıcının anılarını aktarmaktadır. Metinde “*Köyümüz başı karlı ve dumanlı bir dağın eteklerindedir. Kışlarımız hep karlı geçer, kısa süren yazımıza da doyum olmaz. Bizler yazı sabırsızlıkla bekleriz çünkü hepimiz yaza, o tatlı sıcağa hasretiz.*” şeklindeki ifadelerle köyün iklim koşulları betimlenir. Bu anlatım, öğrencilerin şehirde belki de hiç deneyimlemediği uzun ve sert kışları, yaz mevsiminin değerini anlamalarına yardımcı olur. Yazar, çocukluk anılarını dile getirirken *yazın kırlarda oynamaya doyamadıklarını, akşam yorgunluktan sofrada uyuyakaldıklarını* anlatır. Ayrıca “*Toprak ve hayvancılık işlerinde ailelerimize yardımcı olduğumuz zamanların dışında...*” diyerek çocukların tarla işlerinde ve hayvan bakımında aileye yardım ettiğinden bahseder. Bu kısım, kırsal yaşamda çocukların bile doğayla iç içe sorumluluklar üstlendiğini gösterir. Metnin genelinden, köyde mevsimlere göre şekillenen bir yaşam ritmi ve doğayla uyumlu bir çocukluk geçirildiği anlaşılır. Yazarın yaz mevsimine duyduğu özlem ve sevgiyi öğrenciler okurken, doğanın insan hayatındaki döngüsel önemini kavrarlar. Ayrıca hikâyede anlatıcının şehirde yaşayan akrabasının köye her gelişinde helva, şekerleme gibi köyde bulunmayan tatlar getirdiği ve bunun çocuklar için büyük sevinç olduğu aktarılır. Bu detay, kırsal-kentsel yaşam farkını gösterirken aynı zamanda *doğal yaşama karşı özlemi* ve şehirden gelenlerin değerini vurgular. Metnin sonunda anlatıcının “*Hele biz çocuklar!*” diyerek yazı iple çeken çocukların duygusunu dile getirmesi, öğrencilerde doğaya karşı bir sempati uyandırır. Kitap, bu öykü ile öğrencilerin hem köy hayatına dair bir fikir edinmelerini sağlamış hem de mevsimlerin insanlar için taşıdığı anlam üzerine düşündürmüştür. Bu yönüyle “Tatlı Günler” metni, bir geleneksel ekolojik bilgi unsuru olarak değerlendirilebilir: İnsan ile doğa arasındaki ilişkiyi, anılar ve duygular üzerinden aktarmaktadır. Öğrenciler, geçmişte çocukların vaktinin çoğunu doğada geçirdiğini, tarım ve hayvancılıkla uğraşmanın günlük yaşamın parçası olduğunu görerek doğaya yakın bir yaşam tarzını hayal edebilirler.

Doğa yürüyüşü ve çevre bilinci: Kitabın 6. temasında, sağlıklı yaşam ve spor bağlamında doğayla ilişki kuran metinler yer almıştır. Özellikle “*Haydi Doğa Yürüyüşüne*” başlıklı metin (s.115), öğrencileri doğada vakit geçirmeye özendiren öğretici bir yazıdır. Metinde “*Doğa yürüyüşünü aşırı yağmur, rüzgâr, sis, tipi ya da*

yoğun kar yağışı dışında her mevsimde yapmak mümkün.” denilerek, yürüyüş için hava şartlarının uygun olduğu her fırsatta doğaya çıkılabileceği belirtilir. Devamında *“Yürüyüş yaparken doğada gözlemlenebilecek ne kadar çok şey olduğunu farkedeceksiniz. Yanınızda fotoğraf makinesi, dürbün, büyüteç, gözlem defteri... olursa gördüklerinizi inceleyebilir ya da not alabilirsiniz.”* gibi önerilerle, öğrencilerin doğadaki canlıları keşfetmeye teşvik edildiği görülür. Bu metin, bir yandan açık havada egzersizin sağlık boyutunu vurgularken, öte yandan öğrencilerin doğal gözlem yapma becerisini geliştirmeyi amaçlar. Not alma, fotoğraf çekme gibi önerilerle aslında bir nevi genç doğa araştırmacıları yetiştirme yaklaşımı sezilmektedir. Metnin sonunda veya ilgili etkinliklerde, doğa yürüyüşünün insana huzur verdiği, insanın da doğanın bir parçası olduğu fikri pekiştirilir. Nitekim öğretici not kısmında *“Doğa yürüyüşüyle insan doğayla iç içe olmakta, insanında doğanın bir parçası olduğu gözler önüne serilmektedir.”* şeklinde bir yorum yer almıştır. Bu ifade, öğrencilerin zihinlerinde insan-doğa bütünlüğü kavramını güçlendirmeyi hedefler. Aynı tema içinde yer alan *“Sağlık ve Spor Rotası”* başlıklı metin (s.117) de benzer şekilde doğa içinde spor yapma deneyimini anlatır. Metinde bir doğa yürüyüşü rotasının sabahın erken saatlerinde başladığı, yemyeşil ormanlar, serin akan nehirler ve eşsiz manzaralar eşliğinde ilerlediği betimlenir. Yürüyüşe katılanların etraflarındaki bitki ve hayvan türlerini gözlemlediği, doğanın sessizliğinde huzur buldukları ifade edilir. Bu canlı tasvirler, öğrencilerin hayalinde güzel bir doğa resmi çizerken doğada bulunmanın psikolojik iyi oluşa katkısını da vurgular. Metnin belki en önemli bölümü, doğa yürüyüşündeki çevre sorumluluklarının sıralanmasıdır. *“Çöp atmamak, ateş yakmamak, bitkilere zarar vermemek, hayvanları rahatsız etmemek, doğa koruma bilincine sahip her katılımcının en önemli sorumluluğudur.”* şeklindeki cümle, öğrencilere açık bir çevre ahlakı dersi verir. Bu sözler aracılığıyla, doğaya çıkan herkesin uyması gereken kurallar olduğu ve bunların temelinde doğaya saygının yattığı öğretilir. Bu metin sonrasında öğrencilerle “doğada yapılmaması gereken davranışlar” üzerine bir tartışma yapılmış ya da kısa sorular yöneltilmiş olabilir. Böylelikle çocuklar, teorik olarak çevreyi kirletmeme, orman yangınlarına sebebiyet vermemeye gibi konuları içselleştirirler.

Kitapta ayrıca *“Su sporları”* temalı bir etkinlikte de dolaylı olarak doğa-insan ilişkisine değinilmiştir (s. 124). Su altı dalış, yüzme gibi sporların işlendiği

içerikte, su kaynaklarının temiz tutulması veya denizlerdeki yaşamın korunması gibi mesajlar verilmiş olabilir. Yine Sağlıklı yaşam temasında geçen İbn-i Sina'lı problem senaryosu da öğrencilerde geleneksel tıp bilgisinin (bitkisel tedavi vb.) modern sağlıkla ilişkisini düşündürmüş olabilir.

Genel olarak, ders kitabı ekolojik farkındalık oluşturma konusunda geleneksel temaları modern yaklaşımlarla harmanlamıştır. Bir yandan “Tatlı Günler” gibi metinlerle geçmiş kuşakların doğayla iç içe yaşadığı günleri nostaljik bir dille anlatarak öğrencide merak uyandırmakta; diğer yandan “Doğa Yürüyüşü” gibi metinlerle günümüz öğrencisine doğayı deneyimleme ve koruma tavsiyeleri vermektedir. Bu iki yönlü yaklaşım, aslında geleneksel ekolojik bilginin sürekliliğini sağlamaya hizmet eder. Çünkü geleneksel bilgi sadece geçmişte kalmış bir nostalji unsuru değil, bugünün dünyasında da rehberlik edebilecek prensipler barındırmaktadır. Örneğin büyüklerimizin “dere tepe düz gideriz” diyerek doğada uzun yürüyüşler yapması nasıl sağlıklı bir yaşam pratiğiye, kitap da bunu çocuklara tavsiye etmektedir. Yahut eskilerin “Su gibi aziz ol” gibi dualarla suyun değerini hatırlatması gibi, kitap da çevreyi koruma sorumluluğunu çocuklara aşılamaktadır. Nitekim kitapta atasözleri ve deyimlerin içerdiği çevreyle ilgili bilgeliğe de dikkat çekilmektedir; hava olaylarına dair atasözleri gibi örneklerin dilimizde yaşadığı ve geleneksel bilginin bir parçası olduğu belirtilir. Tüm bunlar, öğrencilere kültür ve doğa arasındaki kopmaz bağı sezdirir.

Sonuç olarak, 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki çevre temalı içerikler öğrencilerde erken yaşta bir çevre bilinci filizlendirmektedir. Bu bilinç, kültürel anlatılar ve değerler üzerinden verildiği için daha kalıcı ve anlamlı olmaktadır. Öğrenci, doğayı korumayı sadece dersin bir gereği olarak değil, kültürünün ve atasının öğüdü olarak benimsediğinde, bu davranışı gönüllü bir sorumluluğa dönüşecektir.

4.3. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Geleneksel Ekolojik Bilgi Unsurları ve Kültürel Aktarım

İçerik analizi sonucunda, ortaokul Türkçe ders kitaplarında (özellikle 6. sınıf düzeyinde) çeşitli geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının yer aldığı görülmüştür. Bu unsurlar, dilsel ifadelerden kültürel pratiklere uzanan geniş bir yelpazede karşımıza

çıkılmaktadır. Bulgular, her bir unsur türü için ayrı başlıklar altında sunulmakta; ilgili örnek metinler ve içerik analizleri ile desteklenmektedir.

4.3.1. Atasözleri

Ders kitabı, atasözlerine özel bir önem atfetmektedir. Özellikle *Millî Kültürümüz* temasında, doğrudan atasözlerini konu alan “Atasözleri Üzerine” başlıklı bir okuma metni yer almaktadır. Bu metinde atasözlerinin tanımı yapılmakta; atasözlerinin “*toplumsal ve doğal olayların nasıl olageldiğini bir tümceyle veren, töre ve geleneğe, deneylere, akla ve gerçeklere dayanan, ders ve öğüt veren*” özlü sözler olduğu vurgulanmaktadır. Böylece atasözlerinin, toplumun tarihsel süreçte edindiği deneyimleri ve gözlemleri -ki buna doğa olaylarına ilişkin bilgi de dâhildir- içeren kalıplaşmış söz değerleri olduğu ifade edilir. Metinde ayrıca *atasözlerinin halkın ortak inanışını, ahlâk anlayışını ve yaşam felsefesini yansıttığı* belirtilir. Bu sayede atasözlerinin kuşaktan kuşağa aktarılan kültürel deneyimleri ve geleneksel ekolojik bilgileri yeni nesillere taşıdığı özellikle vurgulanmıştır.

“Atasözleri Üzerine” metninin devamında, kitabın bu folklorik unsurları dilbilgisi konusu olmanın ötesinde, kültürel aktarım aracı olarak ele aldığı görülür. Öğrencilerden, metinde geçen atasözlerini *yorumlamaları* ve kendi yaşamlarından örneklerle açıklamaları istenir. Ayrıca bir etkinlik kapsamında, öğrencilere bir atasözünün ortaya çıkış hikâyesi okunur ve ardından seçecekleri bir atasözünün öyküsünü yazmaları istenir. Bu tür etkinlikler, atasözlerinin yalnızca ezberlenmesini değil, ardındaki kültürel değer ve deneyimin kavranmasını sağlamaktadır. Nitekim kitap, atasözlerini dil eğitiminde bir araç olarak kullanırken, aynı zamanda *atasözlerinin içerdiği geleneksel bilgi ve değerleri öğrencilere aktarmayı* amaçlamaktadır. Sonuç olarak, 6.sınıf Türkçe ders kitabı atasözlerini dil zenginliğimizin bir parçası ve geçmiş tecrübelerin taşıyıcısı olarak sunmakta; öğrencilerin bu sözlü mirası anlamalarını ve günlük dil içinde yaşatmalarını desteklemektedir.

4.3.2. Deyimler

Kitapta deyimlere de benzer biçimde önem verildiği görülmektedir. Özellikle 1. temadaki “Emine Teyze’nin Çilek Reçeli” adlı öyküde geçen deyimler, metin sonundaki etkinliklerde ayrı bir başlık altında incelenmiştir. ‘Söz Varlığımız’

bölümünde öğrencilerden, metinde geçen bazı deyimlerin anlamlarını bulup doğru anlamıyla eşleştirmeleri istenmiştir. Örnek olarak ilgili etkinlikte “yatağına kurulmak”, “elinden her iş gelmek” gibi gündelik hayatımızda sıkça kullanılan deyimler verilmiş; öğrenciler bu deyimlerin gerçek anlamlarını öğrenmeye yönlendirilmiştir. Kitap, deyimlerin de tıpkı atasözleri gibi kimin tarafından söylendiği belli olmayan, kalıplaşmış ve toplumun ortak malı olan ifadeler olduğunu vurgular. Deyimler konusundaki alıştırmalar sayesinde öğrencilerin bu ifadeleri doğru anlama ve cümle içinde kullanma becerisi geliştirilir. Böylece dilimizin zengin ifade kalıpları olan deyimler yeni kuşağa öğretilerek, gündelik dil içinde yaşatılmaya devam eder.

Ders kitabındaki örnekler ve açıklamalar, deyimlerin içerdiği kültürel imaları da fark ettirmeyi amaçlamaktadır. Deyimler genellikle toplumun ortak tecrübelerinden süzölmüş mecazi anlatımlardır; bu yönüyle bir toplumun dünya görüşünü ve değerlerini yansıtır. Kitapta deyimlerin bu kültürel işlevine değinilmekte ve *deyimlerin aktarımının kültürel belleğin genç nesillere iletilmesinde önemli rol oynadığı* ifade edilmektedir. Sonuç olarak 6. sınıf ders kitabı, deyimleri sadece dil bilgisi konusu olarak değil, öğrencilerin kültürel söz varlığının bir parçası olarak işlemekte; onların bu deyimleri aktif biçimde kullanarak kültürel mirası sürdürmelerine katkı sunmaktadır.

4.3.3. Masallar

Türkçe ders kitabı, geleneksel masalları öğrencilerle buluşturmakta ve bunları kültürel öğrenme materyali olarak kullanmaktadır. *Millî Kültürümüz* temasında yer alan “Keloğlan ve Gül Kız” adlı dinleme metni, klasik bir halk masalını içermektedir. Bu metin, masalların tipik unsurlarını barındırır: Örnek olarak geleneksel masallara özgü kalıplaşmış tekerlemelerle başlar ve biter. Nitekim kitap, masalı dinletmeden önce öğrencilere “*Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde...*” diye başlayan klasik masal tekerlemelerini verip bunların masalın hangi bölümünde yer aldığını sorar. Bu sayede öğrenciler, masalların geleneksel anlatı kalıplarını tanımakta; giriş ve sonuç kısımlarında tekerleme kullanımının masal geleneğinin bir parçası olduğunu öğrenmektedir.

“Keloğlan ve Gül Kız” masalı, içerik olarak iyilik, dürüstlük ve azim gibi değerleri eğlenceli bir kurgu aracılığıyla öğrenciye aktarmaktadır. Masalın ardından kitap, öğrencileri masallar üzerine düşündürmek amacıyla “*Masallarımızın*

kültürümüzdeki yeri ve önemi nedir?” şeklinde bir tartışma sorusu yöneltilir. Bu soruya verilen yanıtlar ve kitapta yapılan vurgular, masalların toplumsal değerleri, gelenekleri ve ahlaki dersleri öğrettiğini; çocuklara cesaret, dostluk gibi erdemleri aşıladığını ortaya koyar. Ayrıca masalların çocukların hayal gücünü beslerken aynı zamanda kültürel kimliği pekiştirdiği ifade edilmektedir. Nitekim kitapta yer alan bir etkinlikte, öğrencilerden beğendikleri bir masalı (örneğin bir Keloğlan masalını) sınıfta anlatmaları istenir; bu sayede sözlü masal anlatma geleneğinin devamı teşvik edilir. Sonuç olarak ders kitabı, masalları hem eğitici bir içerik hem de kültürel aktarım aracı olarak sunmakta; masallar vasıtasıyla geleneksel bilgi, değer ve motifleri yeni nesle aktarmaktadır. Bu bulgu, masalların dil eğitimindeki kullanımının, çocukların hem dil becerilerini hem de kültürel farkındalıklarını geliştirdiğine işaret etmektedir.

4.3.4. Halk hikâyeleri ve fıkralar

Masalların yanı sıra, ders kitabında efsane, fıkra ve halk hikâyesi türünden metinlere de rastlanmaktadır. Örnek olarak kitapta, geleneksel Türk gölge oyunu *Karagöz*’den alınmış bir oyun metni (*“Babamın Ölümü”*) yer almaktadır. Karagöz ve Hacivat oyunu, Türk halk tiyatrosunun klasik bir ürünüdür; bu metnin kitapta bulunması sayesinde öğrenciler atalarımızın güldürü yoluyla verdiği mesajlarla tanışır. Karagöz metninin içeriğinde, nesiller boyu aktarılagelen bir mizah anlayışı ve değerler sistemi yatar. Öğrenciler bu metni okurken, sadece bir güldürü hikâyesiyle değil, geçmiş kuşakların dünyaya bakışındaki nüktedanlıkla ve eleştirel zekâyla da karşılaşır.

Benzer şekilde, geleneksel bir fıkra ya da efsane ile de öğrencilerin karşılaşabileceği öngörülmüştür. Her ne kadar inceleme yapılan 6.sınıf kitabında doğrudan bir Nasrettin Hoca fıkrası metni bulunmasa da farklı kaynaklarda bazı 6. sınıf kitaplarında Nasrettin Hoca’nın ünlü *“Kazan doğurdu”* gibi fıkralarına yer verildiği belirtilmiştir. Bizim incelediğimiz kitapta, Nasrettin Hoca doğrudan yer almamakla birlikte, *“Bayram Yeri”* öyküsündeki yaşlı nine karakterinin anlattıkları adeta geçmişin hikâyelerini bugüne taşıyan efsanevi bir anı işlevi görür. Nine, eski bayram yerini ve oradaki adetleri (sakızcılar, helvacılar, şerbetçiler) tek tek anlatarak geçmiş yaşamdan folklorik kesitler sunar. Bu anlatım, öğrenciler için sözlü kültüre ait bir hikâye etkisi yaratmaktadır.

Ders kitabı, halk hikâyesi veya fıkra türü metinleri içerdiğinde, bunların

kültürel aktarımı nasıl sağladığına dair yorumlara da yer verir. Örnek olarak Karagöz metninin yanındaki açıklamalarda, geleneksel değerler ve mizah anlayışının vurgulandığı görülürken olası bir Nasrettin Hoca fıkrasında ise geleneksel zekâ ve eleştirel düşüncenin ön plana çıktığı belirtilmektedir. Bu sayede öğrenciler, geçmiş kuşakların deneyimlerini, inançlarını ve esprilerini tanıma fırsatı bulurlar. Karagöz oyununda Hacivat ve Karagöz'ün diyaloglarından, Nasrettin Hoca fıkralarındaki kıssadan hisselere kadar pek çok anlatı, ders kitabında yalnızca eğlendirici metinler olarak değil, aynı zamanda kültürel belleğin taşıyıcısı olarak işlev görmektedir. Böylelikle, halk hikâyeleri ve fıkra türü içerikler, öğrencilerin dil gelişimine hizmet ederken özlerinde barındırdıkları geleneksel bilgeliği ve değerleri de genç nesle aktarmaktadır.

4.3.5. Halk oyunları

İncelenen ders kitabında doğrudan halk oyunları başlığıyla özel bir metin bulunmamakla birlikte, halk oyunlarına ve yöresel danslara dolaylı göndermeler yapılmıştır. *Türkiye* temalı metin ve şiirlerde, halk oyunları kültürüne vurgu yapıldığı görülür. Örnek olarak Adil Turan'ın “Türkiye” şiirinde geçen “*Davullar vuruldu, dizegeldi zeybeklerin*” dizesi, Ege yöresinin ünlü halk oyunu olan Zeybek'e işaret etmektedir. Şiirin ilgili bölümünde, şair vatan sevgisini anlatırken *türkülerle birlikte halk oyunlarını da anarak* kültürel unsurları ön plana çıkarmıştır. Bu şiir sonrasında, ders kitabı öğrencilerden “*bu dizelerde anlatılmak isteneni açıklamalarını*” istemekte; böylece öğrenciler davul ve Zeybek gibi kavramların kültürümüzdeki yerine dair düşünmeye sevk edilmektedir. Ayrıca, bazı ders etkinliklerinde farklı yörelerin tanıtımı yapılırken halk oyunlarından da bahsedilebilmektedir. Örnek olarak sınıf içi sözlü sunum görevlerinde, öğrencilerin kendi memleketlerinin ünlü halk oyunlarını (Horon, Halay, Bar vb.) arkadaşlarıyla paylaşmaları teşvik edilmektedir. Kitapta dolaylı olarak yer bulan bu tür etkinlikler sayesinde, yöresel dans ve oyunlara ait kelimeler ve bilgiler öğrencilerin gündemine girmektedir. Böylelikle yerel kültür öğelerinin tanınması ve takdir edilmesi hedeflenmektedir.

Sonuç olarak, halk oyunları kitapta bağımsız bir tema olarak işlenmese de şiirler ve araştırma/sunum etkinlikleri yoluyla öğrencilere tanıtılmakta; böylece geleneksel dans kültürümüzün farkına varmaları sağlanmaktadır. Bu durum, halk oyunlarının dolaylı yoldan da olsa yeni kuşağa aktarılmasına hizmet etmektedir.

Öğrenciler, bir yandan akademik kazanımlar elde ederken bir yandan da kendi kültürlerinin oyun ve dans mirasını öğrenmektedir.

4.3.6. Geleneksel yemek kültürü

Geleneksel yemek ve içecekler, ders kitabında özellikle *Bayram kültürü* bağlamında karşımıza çıkmaktadır. *Millî Kültürümüz* temasındaki “Bayram Yeri” metni, geçmişteki bayramların nasıl olduğuna dair nostaljik bir öykü sunarken, eski bayram yerlerinde yenilip içilen geleneksel tatları ayrıntılı biçimde anar. Hikâyede yaşlı nine, çocukluğunda bayram yerinde gördüğü “kıyma kebab satanlar, yayla sakızı, keten helvacılar, kırık leblebiler, kızılıcak şerbeti, demirhindi şerbeti” gibi geleneksel lezzetleri tek tek sorar. Torunu ise günümüzde artık bunların yerine tost, sosis, kola, gazoz gibi şeylerin geçtiğini söyleyerek cevap verir. Bu diyalog, geleneksel yiyecek kültürümüzün zaman içinde nasıl değişime uğradığını öğrencilere göstermektedir. Metin aracılığıyla öğrenciler, bir zamanlar bayramların vazgeçilmezi olan bu geleneksel tatlılar ve içecekleri (örnek olarak artık nadiren bulunan demirhindi şerbeti gibi eski bir içeceği) tanıma fırsatı bulur. Ayrıca, aynı kitapta yer alan “Emine Teyze’nin Çilek Reçeli” öyküsü de ev yapımı geleneksel tatların değerini işlemektedir. Bu öyküde, mahalle halkının imece usulüyle bir araya gelip çilek reçeli yaptığı anlatılır. Üstelik bu birlikte reçel üretimi sayesinde işsizlere iş imkânı sağlandığı vurgulanarak geleneksel yiyecek yapımının dayanışma kültürüyle birleştiği örneklenir. Burada, geleneksel mutfak bilgisinin yalnızca lezzet üretmekle kalmayıp toplumsal işbirliği ve ekonomik destek işlevi gördüğü mesajı verilir. Ders kitabındaki bu gibi örnekler, yiyeceklerin sadece besin değil, aynı zamanda kültürel birer simge olduğunu göstermektedir. Eski kuşakların damak tatları ve bu tatlar etrafında şekillenen sosyal adetler metinlerde ayrıntılar ve karşılaştırmalar yoluyla öğrencilere aktarılır. Öğrenciler, kıyaslamalı anlatımlar sayesinde dünü ve bugünü görerek geleneksel mutfak kültüründeki süreklilik ve değişimin farkına varırlar. Bu sayede, kaybolmaya yüz tutmuş bazı yemek adabı ve lezzetler, en azından edebî birer hatıra olarak genç kuşağın zihninde yer eder. Genel olarak kitap gerek bayram öyküsü gerek diğer temalardaki yan öyküler aracılığıyla, geleneksel besin öğelerini kültürel mirasın parçası olarak sunmakta ve öğrencilerin bu mirasa dair bilinç geliştirmesini sağlamaktadır.

4.3.7. Bayram kültürü

Ders kitabı, bayram kültürü üzerinde özellikle durmaktadır. *Millî Kültürümüz* temasındaki “*Bayram Yeri*” metni, eski bayramlarla modern zaman bayramlarını karşılaştıran duygusal bir hikâyedir. Bu metinde torun, yıllardır evden çıkmamış ninesini çocukluğunun bayram yerine götürmeye çalışır ve böylece iki kuşak arasındaki bayram algısı gözler önüne serilir. Hikâye boyunca geleneksel bayramlara özgü unsurlar tek tek ortaya konur: Bir yanda büyüklerin evde oturup gelen konukların elini öpmesi, bayram ziyaretleri, el öpmeler; diğer yanda bayram eğlenceleri ve ikramlar bulunmaktadır. Metnin başında torun, “*Nineciğim, sen büyüksün, bayramın birinci günü evde oturmalısın, konu komşu elini öpmeye gelecek.*” Diyerek geleneksel bir âdeti hatırlatır. Bu cümle, bayramda büyüklerin evde kalarak küçükleri ağırlama geleneğini vurgular.

Hikâyenin ilerleyen kısımlarında nine, çocukluğundaki bayram yerinin artık olmadığını, yerine apartmanlar dikildiğini görüp hüzünlenir. Eskiden bayramların kırsal bir panayır havasında, ağaçlar altında yaşandığını; insanların açık alanda buluşup eğlendiğini anlarız. Günümüzde ise böyle açık alanlarda yapılan bayram eğlencelerinin kalmadığına dikkat çekilir. Bu karşılaştırma, öğrencilere bayram kültürünün zamana bağlı olarak nasıl değiştiğini hissettirmektedir. Metnin sonunda nine, eski bayramların sıcaklığını özleyerek “*yüreğim yandı*” der ve geçmişe duyduğu hasreti dile getirir. Bu duygusal aktarım sayesinde öğrenciler, bayramların sadece tatil değil, kültürel ve duygusal bir miras olduğunu kavrarlar.

Kitap, “*Bayram Yeri*” metnini sınıfta canlandırma (drama) etkinliğiyle destekleyerek öğrencilerin bayram coşkusuyla rol yapma yoluyla deneyimlemelerini sağlamıştır. Ayrıca metin sonu etkinlik sorularıyla bayram kültürü pekiştirilir: *Şairlerin çocukluk bayramlarını neden özlediği, bayramların insanda uyandırdığı duygular* gibi sorular tartışmaya açılmıştır. Tüm bunlar, bayramların birlik, dayanışma, sevinç ve nostalji boyutlarını öğrenciye aktarırken; onları kendi aile büyükleriyle bayram anılarını konuşmaya teşvik etmektedir. Sonuç olarak kitap, bayram kültürünü hem metinsel hem de görsel/duygusal yollarla işleyerek bu önemli kültürel değerini yeni nesle aktarılmasına hizmet eder. Bu sayede öğrenciler, bayramların toplumsal hayattaki yerini ve önemini sadece teorik olarak değil, empati kurarak ve hissederek öğrenme imkânı bulurlar.

4.3.8. Sözlü kültür unsurları (türküler, bilmeceler vb.)

Ders kitabı, dilimizdeki sözlü kültür unsurlarını yaşatmaya yönelik pek çok öge barındırmaktadır. Atasözleri ve deyimler zaten sözlü geleneğin parçası olup kitapta işlendiği için önceki bölümlerde ele alınmıştır. Bunların yanı sıra kitapta türküler, tekerlemeler, bilmeceler gibi sözlü edebiyat unsurları da karşımıza çıkar. Örnek olarak masal tekerlemeleri, “Keloğlan ve Gül Kız” dinleme metninde özellikle vurgulanmıştır: Masalın girişinde ve sonunda yer alan bu kafiyeli tekerlemeler, sözlü kültürün en eski öğelerindendir ve kitap, bunların hangi bölümde kullanıldığını sordurarak öğrencinin dikkatini bu unsura çekmiştir. Aynı şekilde, halk müziği ve türküler de kitabın etkinliklerinde yer bulur. Bir etkinlikte öğrencilere, duygular temasıyla ilgili ezberledikleri şiir, özdeyiş, şarkı ve türkülerden oluşan bir dinleti hazırlamaları görevi verilmiştir. Bu çalışma, öğrencilerin ailelerinden ya da çevrelerinden duydukları geleneksel türkülerini sınıfta paylaşımlarını teşvik eden bir uygulamadır. Böylece sınıf ortamı içinde sözlü kültür öğeleri yeniden canlandırılmaktadır.

Kitapta ayrıca, halk edebiyatının önemli temsilcilerinden bir ozan olan Âşık Veysel’in hayatı ve eserleri tanıtılmıştır. “*Büyük Halk Ozanı Âşık Veysel*” başlıklı metinde, ünlü ozanın Türkçeyi yalın ve güçlü kullanarak birlik ve beraberlik mesajları verdiği anlatılır. Âşık Veysel’in şiirleri ve geleneği temsil eden sazı, öğrenciler için somut bir örnek olarak sunulmuştur. Bu yolla, sözlü şiir geleneği ile müziğin birleştiği âşıklık sanatı, genç kuşaklara tanıtılmaktadır. Kitapta geçen bir ifadede, Barış Manço gibi modern sanatçıların bile şarkılarında *atasözü*, *vecize*, *mendil*, *şeker* gibi geleneksel motiflere yer verdiği belirtilir; bunun popüler kültür aracılığıyla sözlü kültür unsurlarının nasıl yaşatıldığına örnek olduğu vurgulanır. Bütün bu içerikler göstermektedir ki ders kitabı, sözlü kültür mirasımızın (türkü, bilmece, masal, destan vb.) farklı yönlerini eğitim ortamına taşımış, öğrencilerin bu mirası tanımlarını ve deneyimlemelerini sağlamıştır. Sözlü kültür unsurları, kitapta gerek doğrudan metinlerle gerekse etkinliklerle yeniden üretilerek, kültürel devamlılığa hizmet edecek şekilde ele alınmıştır.

4.3.9. Doğa-insan ilişkisi

Geleneksel ekolojik bilginin özünde yer alan doğa-insan ilişkisi, ders kitaplarında açık bir tema olarak işlenmemişse de dolaylı yollardan kendini

göstermektedir. İncelenen 6. sınıf Türkçe ders kitabında, doğa ve insan etkileşimine dair geleneksel bakış açıları, daha çok folklorik unsurların içerdiği mesajlar üzerinden öğrenciye ulaşır. Örnek olarak atasözleri tanımı verilirken bu sözlerin doğal olayların nasıl olageldiğine dair nesiller boyu gözlemlere dayandığı belirtilmiştir. Bu, atalarımızın doğa olaylarını (hava durumu, mevsimler, tarım döngüleri vb.) dikkatle izleyip yorumladığını ve bunu özlü sözlere dönüştürdüğünü gösterir. Ders kitabındaki atasözü etkinlikleri, öğrencilerin bu tür doğal fenomenler hakkındaki kültürel bilgiyi fark etmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, ele aldığımız birçok örnek metin, geleneksel yaşamın doğayla bağını ima eden içeriklere sahiptir. “Emine Teyze’nin Çilek Reçeli” hikâyesinde, mevsiminde toplanan çileklerden ev yapımı reçel yapılması, insanoğlunun doğanın nimetlerini değerlendirme biçimine dair bir ipucu sunar. Bu öyküde imece usulü gerçekleştirilen reçel yapımı, sadece toplumsal dayanışmayı değil, aynı zamanda insanların doğayla uyumlu bir üretim geleneğini de yansıtmaktadır. “Bayram Yeri” öyküsünde ise doğa-insan ilişkisine dair çarpıcı bir karşılaştırma mevcuttur: Nine, eskiden bayramların kırdan, ağaçlar altında yapıldığını; açık havada insanların bir araya geldiğini anlatırken, günümüzde bayram yerinin yerini apartmanların aldığını görerek hüznlenir. Bu durum, geleneksel yaşamda doğanın (ağaçların, açık alanların) toplumsal buluşmalardaki önemini vurgularken modern yaşamın doğadan kopuk yönünü de eleştirel bir bakışla ortaya koymaktadır. Öğrenciler, nine ile torunun diyalogları aracılığıyla, şehirleşmenin sadece kültürel değerlerde değil, insanların doğayla kurduğu ilişkide de değişikliklere yol açtığını sezmektedir.

Bununla birlikte, 6. sınıf ders kitabında doğrudan çevre eğitimi ya da eko-kültürel bilgi temalı bir metin bulunmadığı tespit edilmiştir. Yani, doğayla ilgili geleneksel bilgiler bağımsız bir konu başlığı altında işlenmemiştir. Ancak yukarıda değinilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, geleneksel ekolojik bilginin temelini oluşturan insan ve doğa arasındaki etkileşim, kültürel içeriklerin satır aralarında öğrenciye geçmektedir. Atasözleriyle aktarılan hava durumu öngörülleri, bayram geleneği üzerinden aktarılan mekân kullanımındaki değişimler, geleneksel gıdaların artık nadir bulunur oluşu gibi detaylar, insan-doğa ilişkilerindeki dönüşümü yansıtan göstergelerdir. Bu açıdan bakıldığında, ders kitabı doğa-insan ilişkisini doğrudan bir ünite olarak işlemediği halde, işlenen geleneksel unsurlar

vasıtasıyla öğrencilerde bir farkındalık yaratmaktadır. Öğrenciler, geçmişte insanların doğaya daha bağımlı ve saygılı bir yaşam sürdürdüğünü, modern yaşamın ise bu ilişkide mesafe yarattığını çıkarımsal olarak öğrenebilmektedir. Geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının özü, insanın doğayla kurduğu denge ve ondan edindiği deneyimler olduğu için, ders kitabındaki folklorik içerikler de bu özü dolaylı da olsa öğrencilere aktarmaktadır.

4.3.10. Geleneksel unsurların dağılımı ve görselleştirilmesi

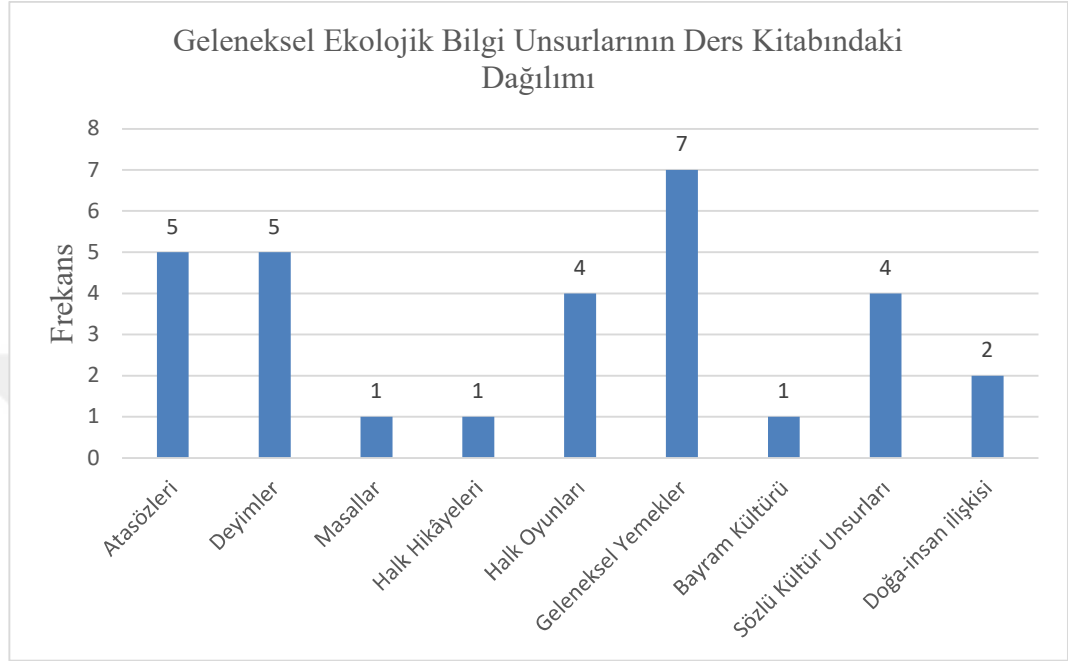
Yapılan analiz sonucunda, 6. sınıf Türkçe ders kitabında tespit edilen geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının sayısal dağılımı aşağıda verilmiştir. Aşağıdaki tabloda, her bir kategoriye giren örnek sayıları (metin veya içerik parçası düzeyinde) yer almaktadır. Bu sayılar, ilgili unsurların kitapta kaç farklı metinde veya etkinlikte karşımıza çıktığını gösteren bir sıklık göstergesi olarak yorumlanmalıdır.

Tablo 4.4. 6.Sınıf Türkçe ders kitabındaki geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının türlerine göre dağılımı (örnek sayıları).

Kategori	Örnek Sayısı (6.Sınıf)
Atasözleri	5
Deyimler	5
Masallar	1
Halk hikâyeleri/Fıkralar	1
Halk oyunları	4
Geleneksel yemekler	7
Bayram kültürü	1
Sözlü kültür unsurları	4
Doğa-insan ilişkisi	2

Yukarıdaki tablodan anlaşılabacağı üzere, incelediğimiz ders kitabında en fazla örneklenen kategori geleneksel yemekler olmuştur (7 farklı örnek). Bunu, 5'er örnek ile atasözleri ve deyimler takip etmektedir. Halk oyunları ve sözlü kültür unsurları (türkü, bilmece, tekerleme gibi) kategorilerinin her birinde 4'er örnek saptanmıştır. Masal, halk hikâyesi/fıkra ve bayram kültürü unsurlarının ise kitapta görece sınırlı sayıda

(birer tane) yer aldığı görülmüştür. “Doğa-insan ilişkisi” başlığı altında doğrudan ele aldığımız içerikler ise yalnızca 2 örnek ile temsil edilmiştir ki bu da bu temanın kitapta daha örtük biçimde bulunduğunu teyit etmektedir.

Şekil 4.3. 6.sınıf Türkçe ders kitabında geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının frekansı (kategori bazında örnek sayıları). Çubuk grafik, Tablo1’deki verilerin görselleştirilmiş halini sunmaktadır.

Yukarıdaki çubuk grafik (Şekil 1), ders kitabındaki geleneksel unsurların dağılımını görsel olarak göstermektedir. Grafikte, sütunların yüksekliği ilgili unsurun kitapta kaç örnekle yer aldığını ifade etmektedir. Buna göre geleneksel yemekler en yüksek sütunla temsil edilmiştir; bu da geleneksel yiyecek-içecek unsurlarının kitapta en sık değinilen konu olduğunu ortaya koymaktadır. Atasözleri ve deyimler, eşit sayıda örnekle ikinci sırada gelmekte ve grafikte benzer yükseklikte sütunlar halinde görülmektedir. Halk oyunları ile sözlü kültür unsurları (türkü, bilmece vb.) orta düzeyde bir temsile sahipken masal, halk hikâyesi/fıkra ve bayram kültürü sütunlarının oldukça düşük (1 değeri) olduğu dikkat çekmektedir. Doğa-insan ilişkisi ise grafikte nispeten düşük bir değere (2) sahip olup, bağımsız bir tema olarak çok sınırlı yer bulmuştur.

4.4. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Geleneksel Ekolojik Bilgi Unsurları ve Kültürel Aktarım

Tablo 4.5. *İncelenen 7.sınıf Türkçe ders kitabında geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının tematik dağılımı (adet olarak).*

Tema/Unsur	Frekans
Atasözleri	15
Deyimler	12
Masallar	3
Halk Hikâyeleri	3
Halk Oyunları	2
Yemek Kültürü	2
Bayram Kültürü	3
Diğer Sözlü Kültür	5
Geleneksel Sanatlar	2

Tablo 4,2’de görüldüğü üzere ders kitabında en sık rastlanan geleneksel unsurlar *atasözleri* ve *deyimler* olup, bu öğeler dil eğitime bütünleşmiş biçimde bolca kullanılmıştır. Onları takiben çeşitli sözlü kültür unsurları (bilmece, tekerlemeler, fıkralar, türküler, Karagöz-Hacivat diyalogları vb.) gelmektedir. *Masal* ve *halk hikâyeleri* türündeki metinler kitapta birkaç örnekle temsil edilirken, *geleneksel yemek kültürü* ve *bayram kültürü* gibi temalar doğrudan ayrı birer ünite konusu olmasa da bazı metinler içerisinde dolaylı olarak işlenmiştir. Son olarak *geleneksel sanatlar* (örnek olarak el sanatları, halk oyunları) kitapta belirli okuma parçaları veya etkinliklerle öğrenciye tanıtılmaktadır.

Bulgular bölümünde bu temaların her biri ayrıntılı biçimde ele alınacak, örnek metin alıntıları ve analiz bulguları sunulacaktır. Ayrıca her bir tema için ders kitabından alınmış somut örnekler, ilgili alandaki kültürel aktarım işlevini ortaya koymak amacıyla tartışılacaktır.

Ders kitabının incelenmesi sonucunda, geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının

programda çeşitli yollarla öğrenciye aktarıldığı tespit edilmiştir. Bu unsurlar, dil eğitimine yedirilmiş biçimde farklı metin ve etkinliklerde karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda bulgular, tematik başlıklar altında sunulmuştur. Her alt başlık altında ilgili tema kapsamında kitaptan örnek kullanım veya içerikler aktarılmış ve analiz edilmiştir.

4.4.1. Atasözleri

İncelenen ders kitabı, atasözlerine pek çok bölümde yer vererek öğrencilerin bu kültürel mirası tanınmasını sağlamaktadır. Okuma metinlerinin içinde veya sonunda yer alan etkinliklerde sıkça atasözü vurgusu yapılmaktadır. Örnek olarak 6. temadaki “*Bir Sıcak Çorbada Anadolu*” metninde Anadolu’nun misafirperverlik ve imcece kültürünü anlatmak için çorba eksenli atasözlerine yer verilmiştir. Metinde “Çorbada bizim de bir kaşık tuzumuz bulunsun.” sözü geçmekte ve bu sözün “bir yardıma katkıda bulunmak” anlamında kullanıldığı açıklanmaktadır. Yine aynı metinde “Çorbanın yağı yüzünde, insanın merdi sözünde durur.” atasözüne yer verilerek dürüstlük ve sözünde durma değeri vurgulanır. Bu şekilde kitap, atasözlerini metnin akışına doğal biçim de dâhil ederek öğrencinin dilimize yerleşmiş hikmetli sözleri bağlam içinde görmesini sağlamaktadır. Bunun yanı sıra kitap, öğrencilerin atasözlerini aktif olarak kullanmasına yönelik etkinlikler de içermektedir. Örnek olarak “*Oduncunun Eşeği*” adlı metinde “kanaat” (elindekine razı olma) değeri işlenirken, ilgili hazırlık çalışmasında öğrencilere “*Kanaat ile ilgili atasözü, deyim ve özdeyişlerden birkaçını bulup defterinize not alınız.*” talimatı verilir. Bu sayede öğrenci, kanaatkârlık erdemiyle ilişkili atasözlerini aile büyüklerine danışarak araştırır, kültürel belleğe başvurur ve bulduğu atasözlerini sınıfta arkadaşlarıyla paylaşır. Yine kitabın ölçme-değerlendirme kısmında atasözlerine dair sorular bulunmaktadır. Bir soruda “*Aşağıdaki atasözlerinden hangisi mecaz anlamlı değildir?*” şeklinde sorularak, örneğin şıklar arasında “*Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir.*” gibi atasözleri verilmekte ve öğrencinin atasözlerinin anlam özelliklerini kavraması istenmektedir. Bu tür etkinlikler, öğrencilerin atasözlerini sadece ezberlemekle kalmayıp dil bilgisindeki yerini ve mecaz-gerçek anlam ayrımını da pekiştirmelerine hizmet eder.

Atasözleri, içerdiği öğüt ve deneyimlerle geleneksel bilgiyi yeni nesillere aktaran önemli sözlü kültür unsurlarıdır. Ders kitabında atasözlerinin sıkça kullanılmasıyla,

toplumun yüzyıllar içinde doğa, insan ve yaşam hakkındaki gözlemlerinden süzölen deneyimler eğitim yoluyla yaşatılmaktadır. Nitekim pek çok atasözü, geçmişte tarım ve hayvancılıkla iç içe yaşayan toplumun hava durumunu, mevsimleri, hayvan davranışlarını gözlemlemesiyle oluşmuştur. Kitapta atasözlerinin yer alması, dil öğretimi içinde kültürel ve ekolojik bir farkındalık da yaratmaktadır. Öğrenciler, bu atasözleri sayesinde gelenekte var olan çevre bilgisi ve hayat tecrübelerini dil üzerinden öğrenmektedir.

4.4.2. Deyimler

Ders kitabı, deyimleri de dil öğretiminin ayrılmaz bir parçası olarak işlemekte ve çeşitli metinlerdeki deyimleri ön plana çıkararak kültürel aktarıma katkıda bulunmaktadır. Özellikle okuma metinlerinin ardından yapılan etkinliklerde öğrencilerden metindeki deyimleri bulmaları, anlamlarını öğrenmeleri ve cümle içinde kullanmaları istenir. Örnek olarak “*Millî Mücadele ve Atatürk*” teması altındaki bir okuma parçası sonrasında, etkinlik bölümünde “*Metinden alınan aşağıdaki cümlelerde deyimler koyu yazılmıştır. Bu deyimlerle cümleler kurunuz.*” yönergesi verilmiştir. Bu alıştırma “bu badireyi atlatmak, göz açtırmamak, gözünü seveyim” gibi deyimler metinden koyu biçimde seçilerek öğrencilerin dikkatine sunulmuş ve onların bu deyimleri kullanarak yeni cümleler kurması istenmiştir. Aynı etkinliğin devamında “*Deyimler en az iki sözcükten oluşur.*”, “*Deyimlerin çoğu mecaz anlamlıdır.*” gibi ifadelerin doğru- yanlış şeklinde değerlendirilmesi istenerek deyimlerin dil bilgisel özellikleri pekiştirilmiştir.

Bu örnekler, ders kitabının deyimleri sadece söz varlığı olarak değil, dilin yapısal ve kültürel bir unsuru olarak da öğrettiğini gösterir. Deyimler de tıpkı atasözleri gibi toplumun ortak deneyimlerinden doğar ve çoğu zaman doğa ve insan davranışlarına dair mecazi anlatımlar içerir. Örnek olarak “*İğne ile kuyu kazmak*”, “*Dereyi görmeden paçayı sıvamak*” gibi deyimler aslında geleneksel yaşam pratiklerinden (sabırla çalışmak, aceleci davranmamak gibi) çıkarılmış ifadelerdir. Kitapta deyimlerin anlamlarına eğilmek, öğrencilerin bu ifadelerin arkasındaki kültürel mantığı kavramasına yardımcı olmaktadır. Sonuç olarak atasözü ve deyimlere geniş yer verilmesi sayesinde öğrenciler günlük hayatta da bu ifadeleri tanıyıp kullanabilecek, dilin kültürel zenginliğini fark edecektir. Atasözleri ve

deyimler aracılığıyla aktarılan değerler, dil eğitimini aşarak bir tür kültürel değerler eğitimi işlevi görmektedir.

4.4.3. Masallar ve halk hikâyeleri

Kitapta halk hikâyeleri ve rivayetler de öğrencilerle buluşturulmaktadır. Özellikle toplumun ortak hafızasında yer eden bazı öyküler, kitabın temalarına yedirilerek sunulmuştur. Buna güzel bir örnek, 8. temada (“Doğa ve Evren”) yer alan “*Savaşa Gidenin Köpeği*” başlıklı hikâyedir. Bu metin, Kurtuluş Savaşı yıllarında sahibini cepheye uğurlayan vefakâr bir köpeğin, yıllar sonra sahibinin döneceğini hissetmesini konu alır. Anlatıcı, bu öyküyü “*Savaş döneminin kimi hayvan öykülerini bize anlatan büyüklerimizden aklında kalanlar arasından seçip aktardığını*” belirtir. Yani hikâye, yaşanmış veya anlatılagelmiş bir halk rivayetinden derlenmiştir. Hikâyede olay Sakarya–Adapazarı yöresinde geçer ve yörenin kültürel dokusu ayrıntılara yansır: Farklı milletlerin bir arada barış içinde yaşaması, cephe gerisinde imece usulü yardımlaşma gibi unsurlar hikâyeye zemin oluşturur. Köpeğin, herkes tarafından şehit sanılan sahibinin aslında esaretten kaçıp köye döneceğini yedi yıl sonra hissetmesi ve onu kapıda karşılaması, okuyanları duygulandıran bir olay olarak sunulur. Bu halk hikâyesi aracılığıyla öğrencilere sadakat, umut ve vatan sevgisi gibi duygular etkileyici bir anlatı formunda iletilmektedir.

Ders kitabında geleneksel halk hikâyelerine yakın duran diğer metinler de bulunmaktadır. Örnek olarak “*Çerçi Bekir*”, köy kökenli bir öykü olup gezgin satıcı (çerçi) geleneğini ve kırsal hayatın değerlerini yansıtır. Her cumartesi köye gelen Çerçi Bekir’in çocuklarla etkileşimini konu alan bu hikâye, aslında modern bir yazar tarafından kaleme alınmışsa da halk anlatılarına özgü sade dili ve ibretlik mesajıyla dikkat çeker. Bir diğer önemli geleneksel figür, kitapta bir dinleme metni olarak yer almıştır: Ünlü fıkra kahramanımız Nasrettin Hoca. 6. temada Nasrettin Hoca’nın “*İnşallah*” adlı nükteli fıkrası öğrencilere dinletilmiştir. Ardından etkinlik olarak öğrencilerden kütüphaneden Nasrettin Hoca fıkraları bulup okuması, hatta Hoca, karısı ve bir yeniçeri karakterinin maskelerini hazırlayarak sınıfta canlandırması istenmiştir. Bu etkinlik, öğrencileri geleneksel ortaoyunu/meddah geleneğine küçük ölçekte yaklaştırmaktadır. Kitap, Nasrettin Hoca fıkralarını sadece güldürü malzemesi olarak görmemekte, aynı zamanda içerdiği bilgelik yönüne dikkat

çekmektedir. Nitekim kitapta “*Nasrettin Hoca’nın fıkraları sahip olmamız gereken erdemleri fısıldar kulağımıza. Ayrıca hayata dair dersler de verir.*” şeklinde bir ifade yer alır. Bu cümle, Hoca’nın fıkralarının güldürürken düşündüren yönünü vurgulayarak öğrenciye açıklar. Gerçekten de “İnşallah” fıkrası, Hoca’nın komik kıssası üzerinden *acelecilik* ve *tedbirsizlik* temalarını hicvederek öğrenciye sabırlı olma dersini güldürü yoluyla aktarmaktadır.

Özetle, ders kitabındaki masallar, halk hikâyeleri ve fıkralar, kültürel aktarımın taşıyıcıları olarak görev yapmaktadır. Masallar, içerdiği evrensel temalar (adalet, iyilik, doğa sevgisi vb.) ve kültüre özgü motiflerle öğrencilerin hayal gücünü ve değer dünyasını beslerken; halk hikâyeleri ve fıkralar, toplumun geçmiş deneyimlerini ve mizahını somut öyküler içinde genç kuşağa ulaştırır. Bu anlatılar sayesinde öğrenciler, kendi kültürlerinin öğütlerini, inançlarını ve mizahi bakışını dil aracılığıyla öğrenir. Masal ve hikâyelerin eğitimde kullanımı, soyut değerleri somutlaştırdığı için çocuklar üzerinde daha kalıcı bir etki bırakmaktadır. Sonuç olarak ders kitabı, bu tür anlatıları müfredata dâhil ederek öğrencilerin kültürel kimlik ve değerlerini pekiştirmekte; geleneksel değer kalıplarının kuşaktan kuşağa aktarımına katkı sağlamaktadır.

4.4.4. Halk oyunları

İncelediğimiz ders kitabında halk oyunları ve geleneksel danslarla ilgili doğrudan bir ünite veya uzun okuma parçası bulunmamakla birlikte, bazı metinlerde dolaylı göndermeler yer alır. Örnek olarak “*Millî Mücadele*” teması kapsamındaki bir metinde, düşmana korku salan kahramanlardan bahsedilirken “*efeler, zeybekler, marşlar, türküler söyleyerek köye girdiler...*” gibi bir ifade geçer. Bu cümlede Kurtuluş Savaşı döneminde efe ve zeybeklerin halk marşları/türküleri eşliğinde ilerlediği canlandırılmıştır. Bu küçük örnek, kitabın doğrudan halk oyunlarını öğretmese de tarihsel bir sahne içinde bu kültürel unsurları canlandırarak öğrencide bir farkındalık uyandırdığını gösterir. Öğrenci, atasının sevinci ve hüznünü oyunlar ve türkülerle ifade ettiğini görerek halk oyunlarının toplumsal işlevine dair bir sezgi edinir.

Halk oyunları konusu ayrıca 6. temadaki minyatür sanatına dair etkinlikte de dolaylı olarak gündeme gelir. “*Binlerce Yıllık Bir Sanat: Minyatür*” metnine ilişkin bir etkinlikte, Osmanlı dönemindeki bir şenliği betimleyen minyatür görseli gösterilip

"Paragrafta sayılan geleneksel sanat dallarından hangileri bu resimde görülebilmektedir?" sorusu yöneltilir. Paragrafta ip cambazlarından gölge oyunu (Karagöz) oynatıcılarına dek pek çok gösteri sanatı sayıldığı için, öğrenciler minyatüre bakarak "işte burada Karagöz oynatılıyor, şurada zeybek oynanıyor, burada uzun bacak cambazı var" gibi çıkarımlar yapar. Her ne kadar etkinlik doğrudan "halk oyunu" terimini kullandırmasa da Osmanlı eğlence kültürünü yansıtan bu minyatür sahnesi üzerinden öğrenciye geçmişteki oyun ve gösterilerin zenginliği sezdirilir.

Ders kitabının bir başka etkinliğinde, öğrencilere "Geleneksel Türk Sanatları" üniversite bölümlerinde hangi sanat dallarının eğitildiğini araştırmaları ödevi verilmiştir. Bu ödev kapsamında ebru, hat, tezhip, halı dokuma, çini gibi geleneksel el sanatları yanında halk müziği ve oyunları da gündeme gelebilir. Böylece öğrenciler, yaşadıkları çevredeki halk oyunu geleneklerine dair de farkındalık kazanacaklardır. Sonuç olarak ders kitabı, halk oyunlarına doğrudan bir ünite ayırmasa bile, çeşitli metin ve etkinliklerde yaptığı küçük dokunuşlarla bu geleneği öğrencinin zihninde canlandırmaktadır. Öğrenci, geçmişteki bir düğün veya şenlik hayal ederken zeybeklerin, halayların da bu sahnenin parçası olduğunu fark etmekte; geleneksel danslarımızın kültürel bağlamını sezgisel olarak kavramaktadır. Bu da kültürel mirasın bütüncül bir şekilde tasavvur edilmesine hizmet eder.

4.4.5. Geleneksel yemek kültürü

Ders kitabı, geleneksel Türk mutfak kültürü ve yemeklerle ilgili zengin içerikler sunarak öğrencilerin bu alandaki kültürel mirası tanımasına imkân vermektedir. En belirgin örnek, 6. temada yer alan "Bir Sıcak Çorbada Anadolu" adlı bilgilendirici metindir. Bu metin, Anadolu insanının misafirperverliğini ve paylaşma geleneğini çorba üzerinden ele almaktadır. Anadolu'da misafire önce çorba ikram edilmesi geleneği anlatılırken farklı yöresel çorba çeşitleri sıralanmıştır: "Yoğurtlu çorba, düğün çorbası, yayla çorbası, tavuklusu, soğanlısı, sütlüsü, unlu derken tarhanaya kadar çeşitleri..." şeklindeki cümle, Türk mutfağının çorba zenginliğini ortaya koyar. Ardından tarhana çorbası özel bir vurguyla ele alınır ve bu çorbanın bir de hikâyesi olduğu belirtilerek okuyucunun ilgisi çekilir. Devamında anlatılan folklorik hikâye, oldukça öğretici ve ilgi çekicidir: Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim'in bir Ramazan iftarında kılık değiştirip bir fakirin evine konuk olması ve ev sahibinin

ikram edebildiği tek şey olan çorbayı mahcup bir şekilde "*darhane (fakirhane) çorbası*" diye adlandırması öykülenir. Padişahın bu mütevazı yemeği takdir etmesi üzerine o çorbanın adı halk arasında "*tarhana çorbası*" olarak kalır. Bu hikâye, bugün de yapılan tarhana çorbasının geçmişine dair bir efsaneyi öğrencilere aktarmakta, böylece bir yemeğin kültürel arka planını canlandırmaktadır. Metin ayrıca Lokman Hekim'e atfedilen "*Hastaya ne verelim? Çorba. Çok yaşamak için ne yiyelim? Ekşili çorba.*" şeklindeki sözleri aktararak çorbanın sağlık ve şifa boyutuna da değinir. Bütün bunlar, geleneksel beslenme bilgisi ve inanışlarının edebî bir metin içinde harmanlanarak öğrenciye sunulduğunu gösterir.

Kitap, sadece bu metinde değil, farklı etkinlikler aracılığıyla da geleneksel yemek kültürüne değinmiştir. Özellikle dil bilgisi ve yazma etkinlikleri yoluyla öğrencilerin bu konuya eğilmesi teşvik edilir. Örnek olarak "*Bir Sıcak Çorbada Anadolu*" metninden önceki hazırlık aşamasında öğrencilere "*tarifname*" kavramı öğretilmiş ve "*Gelecek derse hazırlık kapsamında araştırdığınız çorbanın tarifini görsellerle destekleyerek bir tarifname hazırlayınız.*" talimatı verilmiştir. Bu görev, öğrencilerin aile büyüklerinden geleneksel bir çorba tarifi öğrenip sınıfa getirmelerini sağlamıştır. Nitekim öğrenciler, annanne ve dedelerinin bildiği ölçülerle ("*bir tutam tuz*", "*bir avuç erişte*" gibi) tarifler yazıp getirerek hem dil becerilerini geliştirmiş hem de mutfak kültürlerini arkadaşlarıyla paylaşmışlardır. Bu etkinlik sayesinde yöresel yemek tarifleri sınıf ortamında paylaşarak kültürel aktarım gerçekleşmiştir .

Ders kitabı, geleneksel yemek kültürünü ele alırken yemeklerimizin sadece besin değil, aynı zamanda kültürel değer taşıdığı fikrini aşılır. "Çorba" örneğinde, çorbanın birlik ve şefkatin bir sembolü olduğuna değinilir. Hatta metinde "Çorba, bir yürek yağmurudur." şeklinde veciz bir ifade kullanılarak sıcak bir çorbanın insan yüreğine düşen rahmet gibi olduğu anlatılır. Bu söz hem mecaz anlamda atasözü hüviyetindedir hem de kültürümüzde yemeğin duygusal ve birleştirici yönünü imler. Ayrıca "*Çorbada tuzum bulunsun*" deyimini açıklanarak insanların ortak işe ufak da olsa katkı verme isteğinin kültürel bir norm olduğu vurgulanır. Sonuç olarak, ders kitabındaki içerikler öğrencileri geleneksel mutfakla buluşturup yemeklerimize dair hikâye, atasözü, deyim ve inanışları onlara aktarmaktadır. Öğrenci, bir yemeği tüketirken aslında bir kültürü de yaşattığının farkına varır. Anadolu'nun ekolojik koşullarıyla şekillenen yemek tarifleri (örnek olarak tarhananın kurutularak

saklanması geleneği) ve bu tariflerin etrafında oluşan söylemler, kitap aracılığıyla yeni nesle iletilir. Böylelikle geleneksel yemek kültürü, sadece damak tadı değil, aynı zamanda değerler ve hikâyeler bütünü olarak öğrenciye sunulmakta; kültürel süreklilik sağlanmaktadır.

4.4.6. Bayram kültürü

Ders kitabında bayram kültürü ve geleneksel kutlamalara dair doğrudan bir ünite olmamakla birlikte, çeşitli metinlerde milli ve dini bayramlar dolaylı olarak işlenmiştir. Özellikle ilgili temalar içerisinde bayramlara ait kültürel pratikler örneklenerek verilir.

Dini bayram geleneğine en belirgin örnek, yukarıda sözü edilen tarhana çorbası hikâyesinin bağlamında görülebilir. Yavuz Sultan Selim'in kıssa olarak anlatıldığı bölüm, bir Ramazan ayı içerisinde Edirne'de geçmektedir. Metinde *“Bilirsiniz, Ramazan ayında herkes evine konuk davet eder, iftar açmak için. Bu gelenek Edirne’de de vardır.”* denilerek Osmanlı döneminde Ramazan ayında misafir ağırlama âdetinin yaygın olduğu belirtilir. Gerçekten de Anadolu’da Ramazan, sadece dini bir ibadet dönemi değil, aynı zamanda sosyal dayanışma ve paylaşmanın zirve yaptığı kültürel bir zaman dilimidir. Söz konusu metin aracılığıyla öğrenci, geçmişte padişahın dahi tebdil-i kıyafet halkın sofrasına konuk olduğu, iftar geleneğinin insanlar arası bağı güçlendirdiği mesajını alır. Hatta hikâyede geçen *“İyilik kapısını aç, kötülük kapısını kapa; açtığın kapıdan bir gün ola ki Sultan girer.”* şeklindeki atasözüksü ifade, Ramazan kültürünün özündeki *Tanrı misafiri ağırlama* anlayışını veciz biçimde dile getirir. Yani *“her an kapınıza bir Tanrı misafiri gelebilir, ona göre davranın”* şeklinde özetlenebilecek bu öğüt, Ramazan’ın getirdiği yardımseverlik ruhunun bir yansımasıdır.

Millî bayramlara dair kültürel aktarım ise daha çok tarihsel içerikli metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Örnek olarak *“Gazi Mustafa Kemal Atatürk”* konulu bir metinde, Atatürk’ün çocuklara verdiği önem anlatılırken onun girişimiyle kutlanmaya başlanan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’na değinilir. Atatürk’ün, dünya tarihinde ilk ve tek çocuk bayramını armağan eden lider olduğu vurgulanır ve *“23 Nisan Çocuk Bayramı’nın düzenlenmesine öncülük etmiştir”* şeklinde bilgi verilir. Bunu takiben ek bilgiler arasında *“Türk Kültüründe Çocuk ve Çocuk Bayramı”*

başlıklı bir kaynaktan alıntı da sunulmuştur. Bu sayede öğrenci, 23 Nisan'ın sadece resmi bir tatil olmayıp ulusal kültürde çocuklara verilen değer bir göstergesi olduğunu öğrenir. Ayrıca metinde Atatürk'ün çocuk sevgisiyle ilgili anılar paylaşılırken, 23 Nisan geleneğinin nasıl doğduğu ve toplum tarafından benimsendiği de hissettirilir. Bu tür içerikler, millî bayramların arka planındaki manevi değeri ve kültürel coşkuyu öğrenciye aktarır.

Kitabın bazı metinleri de dolaylı olarak bayramlarla ilişkili toplumsal ritüellere değinir. Örnek olarak yukarıda bahsi geçen “Çerçi Bekir” öyküsünün alındığı kitabın ismi “*Bayram Şenliği*” dir. Her ne kadar dersteki öykünün kendi içinde doğrudan bayram kutlaması anlatılmasa da Anadolu’da özellikle bayram günlerinin köy pazarı, panayır ve seyyar satıcılar için hareketli zamanlar olduğu bilinir. Çerçi Bekir hikâyesi de bayramların o neşeli alışveriş havasını anımsatan bir ortamı yansıtır. Yine “*Savaş Gidenin Köpeği*” öyküsünün sonunda, savaş bitip Cumhuriyet ilan edildiğinde köyde herkesin kırmızı bezlerden bayrak yapıp astığı, yeni doğan çocuklara “Cumhur” adının verildiği anlatılır. Bu da aslında Kurtuluş zaferinin bir bayram sevinci gibi yaşandığını ve halkın belleğinde böyle yer ettiğini gösterir. Bayram kavramı burada resmi olmaktan çok halkın gönüllü coşkusuyla gerçekleşen bir kutlama şeklinde karşımıza çıkar; fakat bu dahi millî birlik duygusunun kültürel aktarımına hizmet eder.

Özetle, ders kitabında bayram kültürü açık bir başlık altında incelenmese de Ramazan iftar geleneğinden millî bayramların kuruluşuna ve halkın bayram neşesine dek pek çok unsur metinlerin satır aralarında yer alır. Öğrenciler, bu içerikler sayesinde kendi kültürlerindeki bayram pratiklerini fark etme imkânı bulur. Bayramlar, toplumun ortak coşku ve değerlerini yeni nesillere aktarmanın en güçlü yollarından biridir. Kitap da bu bilinçle, bayramları konu edinen hikâyeler, anılar ve bilgiler sunarak öğrencilerin millî ve manevi değerlere aşina olmasını sağlamaktadır. Sonuçta bayram geleneğimiz, tarihimizden örnekler ve hikâyeler yoluyla ders kitabında yaşatılarak kültürel sürekliliğe katkıda bulunur.

4.4.7. Sözlü kültür unsurları

Ders kitabı, dilimizdeki çeşitli sözlü kültür unsurlarını atasözü ve deyimler dışında da tanıtır ve kullanarak zengin bir folklorik birikimi öğrencilere

aktarmaktadır. Özellikle bilmece, tekerlemeler, fıkralar, türküler, maniler ve Karagöz-Hacivat gibi geleneksel sözlü/performans ürünleri kitapta farklı bağlamlarda karşımıza çıkar. Bu bölümde atasözü ve deyimler önceki başlıklarda ele alındığından, diğer sözlü kültür unsurlarına odaklanılacaktır.

Fıkra geleneği, kitapta özel bir yer bulmuştur. Yukarıda bahsedildiği gibi Nasrettin Hoca'nın *"İnşallah"* fıkrası ders kapsamında dinletilip çözümlenmiştir. Ayrıca ilgili etkinliklerde öğrencilerin kütüphaneden Nasrettin Hoca fıkraları bulması, grup çalışmasıyla bunların canlandırılması teşvik edilmiştir. Bu çalışma sırasında farklı roller (Nasrettin Hoca, eşi, asker vb.) paylaştırılıp maskeler hazırlanması istenmiştir; bu aktivite, geleneksel ortaoyunu veya meddah geleneğine küçük bir öykünme gibidir. Öğrenciler bir fıkrayı sahneleyerek hem eğlenir hem de bu kültürel mirası içselleştirirler. Kitap ayrıca, Nasrettin Hoca fıkralarının içerdiği dersleri açıklayarak öğrencinin bunları fark etmesini sağlar. *"Nasrettin Hoca'nın fıkraları bize ilk olarak her işin bir hikmeti olduğunu öğretir."* gibi cümlelerle fıkraların mizah perdesi altında ilettiği hikmet kavramı vurgulanmıştır. Bu durum, sözlü kültür unsurlarının sadece eğlendirmedeğini, aynı zamanda toplumun değer ve inanışlarını da aktardığını ortaya koyar. Öğrenci, güldüğü bir fıkranın arka planında yatan dersi keşfederek geleneksel zekâ ve değerlerle bağ kurar.

Kitap, türküler ve şiirler yoluyla da sözlü kültür aktarımı yapar. 6. temada yer alan Yunus Emre'nin *"Taştın Yine Deli Gönül"* şiiri bunun çarpıcı bir örneğidir. Yunus Emre'nin bu dizeleri, halk arasında ilahî/ türkü formunda da söylenen bir eser olduğu için kitap, öğrencilere genel ağdan (internetten) bu şiirin bestesini dinlemelerini önermiştir. Ardından öğrencilerin Yunus Emre'nin bu şiirindeki ruh halini yorumlamaları istenmiştir. Böylece bir ilahî geleneği sınıf ortamına taşımış, Yunus Emre gibi kültürümüzün temel halk şairlerinden birinin dizelerini hem edebî hem de müzikal yönden tecrübe etmelerini sağlamıştır. Türküler de sözlü kültürün önemli parçalarıdır; kitapta doğrudan bir türkü metni yer almamakla birlikte, bazı metinlerde türkülerle dolaylı atıf yapılması (örneğin bir tarihî anlatıda zeybeklerin türküler söylemesi) öğrencinin zihninde bu kavramı canlı tutar. Ayrıca *"Millî Kültürümüz"* temasında Karacaoğlan'a ait bir şiir de bulunmakta, geleneksel bir halk ozanı şiirinin diline yer verilmektedir. Karacaoğlan'ın *"Gönül"* adlı şiirinden bir parça, ilgili etkinliklerde geçer ve öğrencilere yöresel ağız özellikleriyle söylenmiş dizeleri

anlamlandırma alıştırmaları yaptırılır. Bu sayede öğrenciler, halk şiirinin dilini ve duygusunu tatmış olurlar.

Dikkate değer bir diğer sözlü kültür unsuru, kitabın Karagöz ve Hacivat figürlerine yaptığı göndermedir. 7. temada (“Sağlık ve Spor”) “Dengeli Beslenme” konusunda öğrencilerin dikkatini çekmek amacıyla, Karagöz ile Hacivat arasında geçen nükteli bir diyalog metne eklenmiştir. Bu kısa güldürü metninde Hacivat, Karagöz’e dengeli beslenmenin ne olduğunu anlatmaya çalışır; Karagöz ise her zamanki gibi sözleri ters anlayarak komik cevaplar verir. Örneğin Hacivat “Kulaklarını bana ver!” deyince Karagöz “*Veremem, kulaksız kalırım, seni duyamam.*” diyerek kelime oyunu yapar. Yine Hacivat “dengeli beslenme” derken Karagöz bunu pazardan çürük sebze almamak şeklinde yanlış anlar, Hacivat düzelterek “*öyle değil, sofrada her besinden yemek anlamında*” der. Bu karşılıklı atışmalar, kitapta öğrenciyi hem güldürmekte hem de düşündürmektedir. Karagöz oyununun ders kitabında bu şekilde kullanımı, geleneksel gölge oyunumuzun eğitsel bir içerikte değerlendirilmesine güzel bir örnektir. Üstelik bu metinden önce “*Karagöz ve Hacivat’ın kişilik özelliklerini araştırınız.*” şeklinde bir hazırlık görevi verilerek öğrencilerin derse bu iki karakter hakkında bilgiyle gelmeleri sağlanmıştır. Böylece Karagöz-Hacivat geleneği ders bağlamında anılmış ve çocukların zihin dünyasına katılmıştır.

Genel olarak, ders kitabı sözlü kültür unsurlarını çeşitli formlarıyla canlandırmaktadır. Atasözleri ve deyimler başlı başına sözlü kültür ürünleridir; bunları ayrı incelediğimiz için burada diğer unsurlara odaklandık. Kitap, masal, efsane, tekerleme, bilmece, fıkra, türkü, gölge oyunu gibi unsurları doğrudan ya da dolaylı biçimde dahil ederek öğrencileri kendi kültürel mirasımızın bu zengin bileşenleriyle tanıştırmaktadır. Bu sayede öğrenci, sadece standart dil becerilerini değil, aynı zamanda içinde yaşadığı toplumun sözlü tarihini ve halk hikmetini de öğreniyor. Sözlü kültür unsurları yaşayan kültürün belleğidir; onların eğitime entegre edilmesi, kültürün devamlılığını sağlamanın en etkili yollarından biridir. İncelediğimiz ders kitabı da bu unsurlara verdiği önemle dil öğretimini adeta kültür öğretimine dönüştürmekte ve öğrencilerin geleneksel mirasa sahip çıkan bireyler olarak yetişmesine katkıda bulunmaktadır.

4.4.8. Geleneksel sanatlar

1. sınıf Türkçe ders kitabı, öğrencileri geleneksel Türk el sanatları ve görsel sanatları ile tanıştıran metin ve etkinliklere de sahiptir. Özellikle 6. tema (*“Millî Kültürümüz”*) bu açıdan oldukça zengindir. Bu temada, kültürümüzün kadim el sanatları ve görsel sanatlarına dair metinler yer alır: Telkâri ve Minyatür bu konuda öne çıkan iki örnektir.

"Tel ile örülen dantel: Telkâri" başlıklı okuma parçası, geleneksel bir el sanatı olan telkârîyi (ince gümüş tellerle örülen takı ve süs eşyası sanatı) öğrencilere tanıtır. Metin kurgusunda, bir çocuğun babası aracılığıyla telkârî ustasıyla tanışıp röportaj yapması şeklinde bir kurgu vardır. Ustaya telkârînin ne olduğu, adının nereden geldiği, nasıl yapıldığı ve tarihçesi sorulur; usta da anlaşılır bir dille cevaplar verir. Örnek olarak çocuk *“Telkâri, tel-kârî, söylemekte zorlanıyorum, ismi neden bu kadar zor?”* diye sorunca usta *“İsmi telkârî çünkü tamamen tellerden yapılıyor. Telkârî de telden yapılan anlamına geliyor.”* diyerek açıklar. Ayrıca telkârînin diğer adının "vav işi" olduğunu, çünkü Arap alfabesindeki vav harfinin motif olarak çok kullanıldığını belirtir. Bu diyalog, öğrencinin hem kelimenin dil kökenini kavramasını hem de sanatın motifsel yönünü öğrenmesini sağlamaktadır. Metin devamında telkârî sanatının tarihçesi de verilir: Yapılan araştırmalara göre telkârî tekniğinin M.Ö. 3000'lerden beri Mezopotamya'da, MÖ 2500'lerden beri Anadolu'da kullanıldığı bilgisi paylaşılır. Telkârî sanatının asıl merkezinin Musul olduğu 12. yüzyılda Musul'da geliştiği ve oradan Mardin-Midyat gibi yerlere yayıldığı anlatılır tarihî bilgiler, öğrencinin geleneksel sanatların köklü geçmişine dair farkındalığını artırır. Bu metinde ayrıca telkârîyle neler yapıldığı (kolye, bilezik, iğne gibi takılar, dekoratif eşyalar) belirtilir ve telkârî yapımının basamakları adım adım listelenir. Örnek olarak: *“1. Kalın bir telden çiçek şekli yapıldı. 2. Yapraklar penseyle şekillendirildi. 3. Boruyla ısıtıldı – bu işleme tavlama denir...”* şeklinde 10 adımda özetlenmiştir. Bu sayede öğrenciler, teorik olarak da olsa bir el sanatının nasıl icra edildiğini görürler. Metnin sonunda, telkârî ustasıyla röportaj yapan çocuğun gözlemleri toparlanır; böylece öğrenci de benzer bir deneyim yaşamış gibi kazanımla dersten ayrılır. Diğer bir önemli metin, *“Binlerce Yıllık Bir Sanat: Minyatür”* başlığını taşır. Bu parça, serbest okuma metni olarak verilmiştir ve minyatür sanatını hem tarihî gelişimi hem de özellikleriyle ele alan bilgilendirici bir yazıdır. Metnin girişinde, minyatürün hem Doğu hem Batı

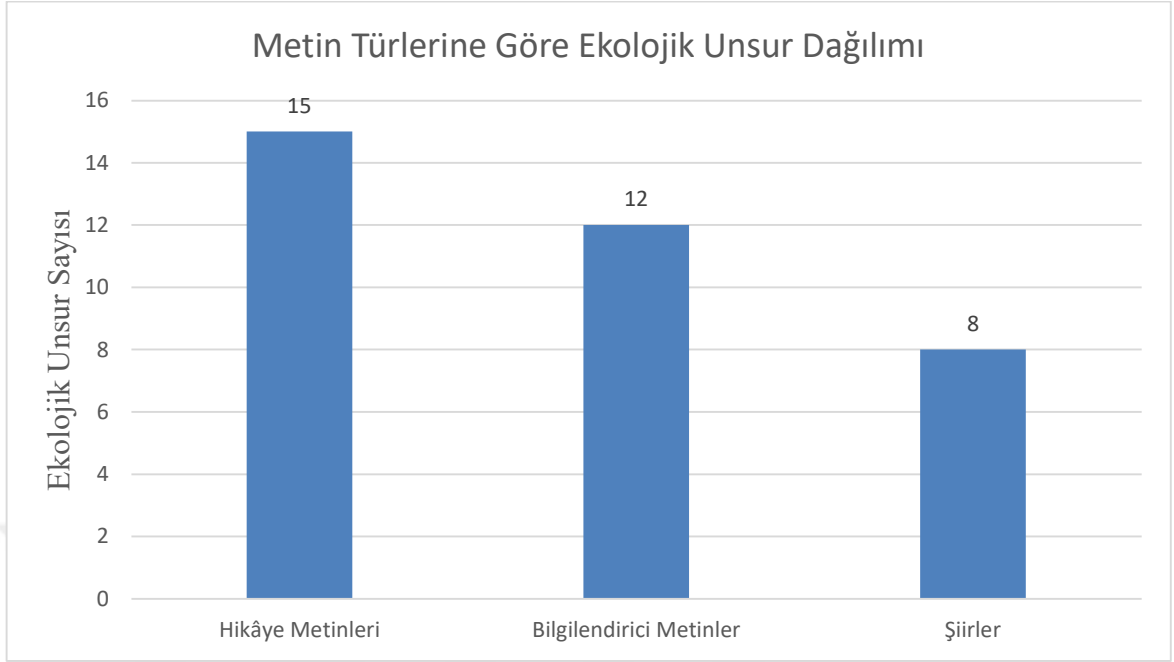
toplumlarında eskiden beri var olan bir resim sanatı olduğu vurgulanır. En eski minyatür örneklerinin Antik Mısır papirüslerinden günümüze ulaştığı, Roma’da da minyatür tekniğinin kullanıldığı belirtilir. Doğu ve Batı minyatürlerinin benzerlik ve farklarına değinilerek kültürlerarası bir karşılaştırma yapılır; örneğin Osmanlı minyatürlerinde padişah figürünün daima diğer kişilerden büyük çizildiği, bunun hükümdarı vurgulama amacı taşıdığı anlatılır. Metinde minyatür sanatçılarının eski adı olan "*nakkaş*", minyatüre eskiden verilen ad olan "*nakış*" gibi terimler de açıklanır. Osmanlı’da minyatürün en çok şehnameler (tarih kitapları) ve edebî eserleri resimleme amacıyla yapıldığı, bu yüzden birçok minyatürün o dönemin saray yaşamını, günlük hayatını, örf ve âdetlerini, giyim kuşamını yansıttığı belirtilir. Dolayısıyla eski minyatür eserlerin döneminin belgesel niteliğini taşıdığı özellikle vurgulanır. Bu bilgi, öğrenciye geleneksel sanatların aynı zamanda bir kayıt tutma aracı olduğunu gösterir – örneğin 16. yüzyılda yapılmış bir minyatürden o dönemin kıyafet modasını öğrenebildiğimizi fark eder. Metin ayrıca minyatürün teknik yönlerine de girer: Minyatürde perspektifin farklı olduğu, yakın-uzak ayrımının Batı resmindeki gibi uygulanmadığı, genelde derinlik hissinin boyutla değil, sayfa üzerindeki konumla verildiği açıklanır. Işık- gölge kullanılmaması, renklerin canlı ve parlak oluşu gibi biçimsel özellikler de sıralanır. Eski minyatürlerin çok küçük boyutlu olduğu (el yazması kitap içinde yer aldıkları için); günümüzde ise artık daha büyük boyutlu eserler yapılabildiği belirtilir. Minyatür yapımında kullanılan alet-edevat (cetvel, pergel, farklı kalınlıkta fırçalar) ve boyaların geçmişte doğal, günümüzde sentetik olduğu bilgisi de eklenir. Son olarak, günümüzde de Türkiye’de ve dünyada minyatür sanatıyla uğraşan sanatçıların olduğu hatırlatılarak metin tamamlanır. Bu metnin içeriği, öğrencilerin kültürel mirasımızın sanatsal boyutunu kavramaları açısından son derece değerlidir.

Ders kitabı geleneksel sanatları sadece okutmakla kalmaz, aynı zamanda öğrencileri araştırma yapmaya da teşvik eder. Temaya girişte verilen Hazırlık Çalışması sorusu dikkat çekicidir: “*Üniversitelerin ‘Geleneksel Türk Sanatları’ adlı bölümünde hangi sanat dallarının eğitimi verilmektedir? Araştırınız.*” denilerek öğrencilere bir ödev verilmiştir. Öğrenci bu ödev sayesinde ebru, hat, tezhip, halı dokuma, çini gibi birçok geleneksel sanatı öğrenir ve bunlardan birini seçip detaylı bilgi toplar. Bu sayede kitapta adı geçmeyen diğer geleneksel sanat dalları da sınıfa taşınmış olur.

Dahası, ilgili temanın değerlendirme bölümünde görsellerle desteklenen sorular yer almaktadır. Metinlerde geçen sanat dallarını eşleştirme, görsel okuma gibi etkinliklerle öğrencinin öğrendiklerini pekiştirmesi amaçlanmıştır. Örnek olarak minyatür konusundaki bir etkinlikte, bir Osmanlı şenliği minyatürü gösterilip paragrafta sayılan sanat dallarından hangilerinin o resimde görülebildiği sorulmaktadır. Paragrafta ip cambazlarından Karagöz oynatıcılarına dek pek çok gösteri sanatı sayıldığı için, öğrenciler minyatüre bakarak "*işte burada Karagöz oynatılıyor, şurada ip cambazı gösterisi var, burada da zeybek oynanıyor*" gibi bir kültürel sahne hayal ederler. Bu da onlara geçmişin zengin eğlence hayatını tek bir kare üzerinden düşünme fırsatı verir.

Sonuç itibarıyla, ders kitabı geleneksel sanatlar konusunu ayrıntılı biçimde ele alarak kültürel aktarım görevini yerine getirmektedir. Telkâri ve minyatür gibi somut örnekler üzerinden, geçmişten günümüze uzanan sanat mirasımızın incelikleri öğrenciye tanıtılır. Bu metinler ve etkinlikler sayesinde öğrenciler, dedelerinin ninelerinin zanaatlarını ve sanat anlayışlarını öğrenmekte; bir telkâri ustasının sabrını, bir nakkaşın inceliğini takdir etmeyi kavramaktadır. Ayrıca her bir sanat dalının içerdiği estetik değerlerle birlikte arkasındaki tarihsel ve toplumsal bağlam da öğrenciye aktarılmaktadır. Böylelikle geleneksel el sanatları ve görsel sanatlar, sadece müzede görülen nesneler olmaktan çıkıp yaşayan bir kültür mirası olarak öğrencinin bilincine yerleşmektedir. Eğitim yoluyla bu bilinç kazandırılırken, kültürel devamlılığın sağlanması ve genç nesillerin kendi kültürlerine sahip çıkması hedeflenmektedir.

Yukarıda bulgular kısmında ayrıntılı olarak sunulan tüm bu temalar, incelenen ders kitabının kültürel ve ekolojik içerikleri nasıl entegre ettiğini göstermektedir. Geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının hangi metin türlerinde ne ölçüde yer aldığına dair genel bir tablo ise aşağıdaki grafikte görselleştirilmiştir:

Şekil 4.4. 7.sınıf Türkçe ders kitabında metin türlerine göre ekolojik unsur yoğunluğu. (Not: Hikâye metinleri, bilgilendirici metinler ve şiirler içinde tespit edilen GEB unsurlarının yaklaşık sayıları temelinde hazırlanmıştır.)

Şekil 4.4.'e bakıldığında hikâye türündeki metinlerin geleneksel unsurları aktarmada önemli bir araç olduğu görülmektedir. İncelenen kitapta anlatı (hikâye, masal, halk öyküsü vb.) türündeki metinler toplamda en fazla sayıda GEB unsuruna yer vermiştir. Bunda, öykülerin akışı içinde atasözü, deyim, geleneksel motif veya mesaj barındırma eğiliminin payı büyüktür. Bilgilendirici metinler ise ikinci sırada gelmekte olup, özellikle kültürel konulu bilgi yazılarında (örneğin tarhana çorbası, telkâri, minyatür gibi) pek çok geleneksel bilgi aktarıldığı görülmüştür. Şiirler ise daha az sayıda olmakla birlikte, doğa tasvirleri ve folklorik imgeler aracılığıyla ekolojik-kültürel motifleri yansıtmaktadır. Sonuç olarak, ders kitabı yelpazesindeki farklı metin türleri, kendi imkân ve sınırları dahilinde, geleneksel ekolojik bilgiyi öğrenciye taşımaktadır.

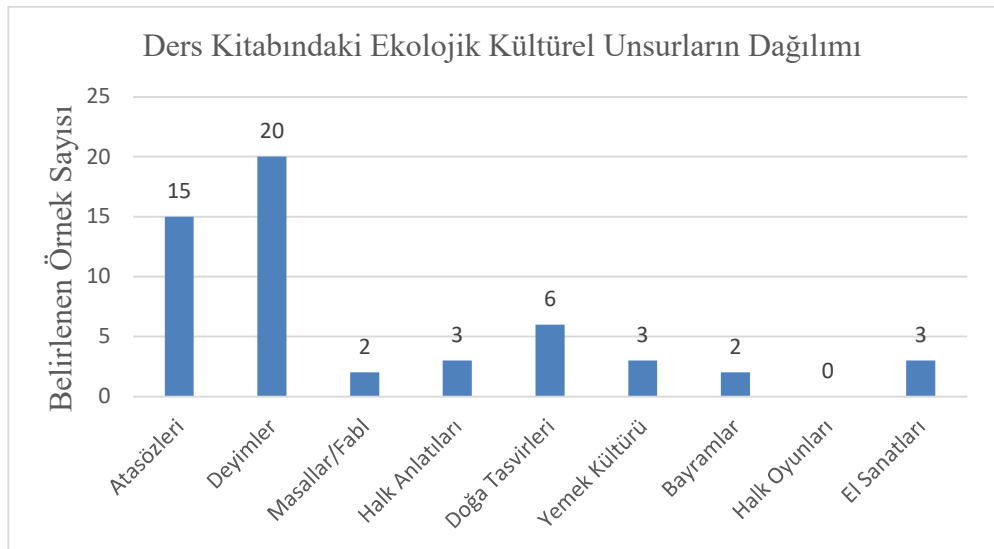
4.5. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Geleneksel Ekolojik Bilgi Unsurları ve Kültürel Aktarım

Nitel içerik analizi sonucunda 8. sınıf Türkçe ders kitabında belirlenen geleneksel ekolojik bilgi unsurları ve bu unsurların örnek sayıları Tablo 1'de özetlenmiştir. Bu tablo, her bir kategori kapsamında kitapta kaç farklı örnek veya gönderme tespit edildiğini göstermektedir. Ardından, her bir kategoriye ait bulgular

ayrıntılı biçimde sunulacaktır.

Tablo 4.6. 8. Sınıf Türkçe ders kitabındaki geleneksel ekolojik bilgi unsurları ve örnek sayıları

Kategori	Kitaptaki Örnek Sayısı
Atasözleri	15
Deyimler	20
Masallar ve Fabllar	2
Halk Anlatıları (Destan, fıkra, hikâye)	3
Doğa tasvirleri	6
Geleneksel yemek kültürü	3
Bayramlar	2
Halk oyunları	0 (dolaylı değinim)
Geleneksel elsanatları	3

Şekil 4.5. 8.sınıf Türkçe ders kitabında belirlenen geleneksel ekolojik bilgi unsurlarının sayısal dağılımı.

Yukarıdaki tablo ve grafik, ders kitabının özellikle dil unsurları (atasözleri ve deyimler) ile doğa ve kültür etkileşimini yansıtan metinlere ağırlık verdiğini

göstermektedir. Özellikle atasözü ve deyim gibi kalıplaşmış ifade hazinemizin kitapta sıkça yer bulduğu (toplam ~35 örnek), masal ve destan gibi anlatıların sınırlı sayıda ancak etkili bir biçimde kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca doğa tasvirleri ve geleneksel yaşam pratikleri (yemek kültürü, bayramlar, el sanatları) ile ilgili içerik de kayda değerdir. Halk oyunları ise doğrudan ayrı bir metin konusu olarak işlenmemiş, yalnızca dolaylı referanslar düzeyinde kalmıştır. Şimdi her bir kategori bulgusu ayrıntılı olarak incelenecektir.

4.5.1. Dil unsurları: atasözleri ve deyimler

Atasözleri: İncelenen ders kitabı, atasözlerine özel bir önem atfetmektedir. *Millî Kültürümüz* temasında yer alan “Atasözleri Üzerine” başlıklı dinleme metni, doğrudan atasözlerini konu edinir. Bu metinde atasözlerinin tanımı yapılmakta; “*Atasözleri, ataların uzun denemelere, gözlemlere dayanan yargılarını, genel kural veya öğüt olarak veren, kalıplaşmış kısa ve özlü sözlerdir.*” şeklinde ifade edilmektedir. Kitap, bu dinleme metni aracılığıyla öğrencilerine atasözlerinin nasıl ortaya çıktığını ve dilimize nasıl yerleştiğini anlatır. Örneğin, metinde atasözlerinin bir kişi tarafından söylendikten sonra halk tarafından benimsendiği ve zamanla kalıp haline geldiği vurgulanır. Bu sayede öğrenci, atasözlerinin nesiller boyu aktarılan ortak deneyimlerin ürünü olduğunu kavrar.

Deyimler Ders kitabı, deyimleri de atasözleriyle benzer bir yaklaşımla ele almıştır. “Atasözleri Üzerine” dinleme metninde, deyimler ile atasözlerinin ortak özelliğinin ikisinin de kalıplaşmış ifade olmaları olduğu belirtilir. Yani kitap, öğrencilerin deyimlerin de tıpkı atasözleri gibi anonim bir kültür ürünü olduğunu anlamalarını hedeflemektedir. Kitap boyunca okuma parçalarında pek çok deyim kullanıldığı görülür ve genellikle metinlerin ardından “*metinde geçen deyimleri bulunuz ve anlamlarını yazınız*” gibi etkinlikler yer alır. Bu sayede öğrenci, okuduğu metindeki bağlamdan yola çıkarak deyimlerin anlamlarına ulaşır ve bu dil zenginliklerini aktif kullanma becerisi kazanır. Ayrıca dilbilgisi ve söz varlığı etkinliklerinde deyimlerin doğru kullanımına yönelik alıştırmalara sıkça rastlanır. Örnek olarak, eşleştirme alıştırmaları ile öğrencilere bazı deyimler verilmiş ve karşılıklarına bu deyimlerin anlamları karışık olarak listelenmiştir; öğrencilerden doğru anlamla deyim eşleştirmeleri istenir (örneğin “*sevinçten havalara uçmak*” = *çok sevinmek gibi*) veya

cümle içindeki boşluğu uygun deyimle tamamlama çalışmaları yaptırılır. Kitapta yer alan bir bilgi kutucuğunda, “*sevinç sözcüğüyle yapılan sevinç yaşları dökmek (sevinçten ağlamak), sevinci kursağında kalmak (engellenme nedeniyle hayal kırıklığına uğramak), sevincinden ağzı kulaklarına varmak (çok sevinmek) gibi deyimler dilimizin söz varlığında yer almaktadır.*” şeklinde örnekler sunulmuştur. Bu örnek, ders kitabının deyimleri sadece tek tek kelimeler olarak değil, anlamlarıyla birlikte öğretmeye önem verdiğini gösterir.

Kitabın farklı ünitelerinde deyimlere ilişkin ölçme değerlendirme soruları da bulunmaktadır. Örnek olarak, bir ünite sonunda çoktan seçmeli sorularda cümlelerdeki deyimleri bulma veya verilen deyimın hangi anlamda kullanıldığını belirleme görevleri verilmiştir (sayfa 192, 223, 225 gibi). Başka bir etkinlikte ise *tanılayıcı dallanmış* ağaç tekniğiyle, öğrencilerin yanlış kullanılan deyimleri ayırt etmesi hedeflenmiştir. Tüm bu faaliyetler, deyimleri dilbilgisel kurallar içinde aktifleştirerek öğrencinin kalıcı öğrenmesini sağlamaktadır. Sonuç olarak, 8. sınıf Türkçe ders kitabında atasözleri ve deyimler hem *içerik* (metinler, örnekler) hem de *etkinlik* düzeyinde yoğun biçimde işlenmiş; bu dil unsurları aracılığıyla öğrencilere kültürel birikimin dil yoluyla aktarımı sağlanmıştır.

4.5.2. Masallar ve fabllar

Ders kitabında masal türü de kültürel aktarımın bir aracı olarak yer bulmaktadır. Özellikle 6. temada verilen “*Lokman Hekim’in Masalı*” başlıklı metin dikkat çekicidir. Bu metin, klasik masal üslubuyla, “*Bir varmış, bir yokmuş...*” diye başlayan girizgâhıyla öğrencileri geleneksel anlatım dünyasına taşır. Masalda, halk hekimi olarak bilinen efsanevi Lokman Hekim’in öyküsü anlatılırken, olay örgüsüne şifalı bitkiler ve halk inanışları dair pek çok ekolojik unsur serpiştirilmiştir. Örneğin Lokman Hekim’in bütün hastalıklara deva olacak bir şifa kitabı yazdığı ve bu kitabın kaybolduğu yönündeki rivayet aktarılmaktadır. Bu anlatı sayesinde öğrenci, bir halk hikâyesini okurken aslında bitkiler ve sağlık bilgisi gibi geleneksel ekolojik unsurların da kültürel bir dille aktarıldığını görür. Nitekim Anadolu’da Lokman Hekim figürü, kadim tıbbi bitki bilgisinin sembolüdür; masalda da doğanın insanlara şifa sunabileceği mesajı örtük biçimde işlenir. “Lokman Hekim, otun, yaprağın, dalın, gülün dilini, gönlünü bilir, onlarla konuşmuş... Her yaprak ona hangi

hastalığı iyi edeceğini söylemiş.” biçimindeki satırlar, bitkilerin dile geldiği bir masal alegorisiyle öğrenciye doğanın bilgisini fısıldar. Böylece masal hem edebi bir deneyim hem de geleneksel ekolojik bilginin aktarımı işlevini bir arada yerine getirir. Kitap sadece hazır masal metinleri vermekle kalmaz, öğrencilerin masal türünde içerik üretmelerini de teşvik eder. Bazı etkinliklerde öğrencilere “*masal veya fabl türünde bir hikâye yazmaları*” ödevi verilmektedir. Örnek olarak sanat temasında, öğrencilerden sanatla ilgili mesajlar içeren hayali bir masal ya da fabl kaleme almaları istenir. Bu sayede öğrenciler, kendi hayal güçleriyle geleneksel anlatı kalıplarını birleştirerek kültürel motifleri yeniden üretme fırsatı bulurlar. 5. temada yer alan “*Kurtla Köpek*” adlı dinleme metni de La Fontaine’den uyarlanmış bir fabl örneğidir. Kurt ile evcil köpek arasındaki diyalog üzerinden özgürlük temasının işlendiği bu fablda, hayvanların konuşturulması yoluyla ders verilir. Böylece evrensel değerler ve doğaya ilişkin çıkarımlar, kuşaktan kuşağa aktarılagelen bir anlatı formu içinde öğrenciye sunulur. Öğrencilerin bu masal ve fabl örnekleriyle karşılaşması, hem bu türlerin edebi değerini takdir etmelerini hem de içerdikleri ekolojik/moral mesajları öğrenmelerini sağlamaktadır. Nitekim masalların sonunda tartışılan ana fikirler (ör. “özgürlüğün önemi”, “doğadaki dengenin kıymeti” vb.), kültürel değerlerin içselleştirilmesine katkıda bulunmaktadır

4.5.3. Halk anlatıları: destanlar, efsaneler ve fıkralar

Ders kitabında geleneksel halk anlatıları da önemli bir yer tutmaktadır. Bu kategori, özellikle *destanlar*, *efsaneler*, *halk hikâyeleri* ve *fıkralar* gibi anlatı türlerini kapsar. Millî Kültürümüz temasında tam metin olarak sunulan “Ergenekon Destanı”, Türk destan geleneğinin önemli bir örneği olarak öğrencilere aktarılır. Ergenekon Destanı’nda anlatılan, Gök-Türklerin demirden bir dağı eriterek hürriyete kavuşması hikâyesi hem milli tarih bilinci aşılama hem de bir kültürel ritüelin doğuşunu açıklamaktadır. Metinde, Türklerin dağdan çıkışını anmak için her yıl demir kızdırıp dövme geleneği olduğu belirtilir; “*hanı, bunu kıskaçla tutup örse koyar, çekiçe döver... O günü bayram sayarlar*” şeklindeki ifade, destanın somut bir tören geleneğine kaynaklık ettiğini gösterir. Bu bilgi, aslında Nevruz bayramının kökenine işaret eder – kitap, destan aracılığıyla öğrencinin Nevruz’un tarihi-mitolojik temelini kavramasını sağlamaktadır. Nitekim hemen ardından gelen soru, “*Yukarıdaki metinde söz edilen gün*

hangi gün olabilir?” şeklindedir ki, muhtemel cevap “Nevruz” olacaktır; böylece öğrenci efsane ile güncel bir bayram arasındaki bağlantıyı kurar. Bu örnek, bir destanın nasıl günümüzde yaşatılan bir geleneğin açıklamasına dönüştürüldüğünü göstermektedir. Dolayısıyla destanlar, kültürel bellek ile günümüz arasında köprü kurarak geleneksel bir bilgi ve inancı yeni nesillere aktarır.

Halk anlatıları kapsamında kitap, halk fıkraları ve efsanelere de yer vermektedir. Özellikle Türk mizahının ve bilge kişiliğinin temsilcisi Nasrettin Hoca, kitapta “*Güldüren Gerçek: Nasrettin Hoca*” başlıklı serbest okuma parçasıyla tanıtılır. Sayfa 117’de yer alan bu metin, Nasrettin Hoca’nın mizah anlayışını ve bazı ünlü fıkralarını öğrenciyle buluşturur. Metinden alınan “*Ye kürküm ye!*” ifadesi, Hoca’nın meşhur fıkralarından birine yapılan göndermedir. Ayrıca Hoca’nın “*göle maya çalmak*” fıkrasına da atıf yapılarak, onun umudu ve deneyimi mizahla harmanlayışına değinilir. Bu metin hem Nasrettin Hoca’nın hayatına dair bilgiler verir, hem de onun fıkralarının alt metnindeki toplumsal eleştirileri öğrenciye sezdirir. Metin sonunda Hoca’nın şöhretinin asırlar içinde artarak tüm dünyaya mal olduğuna dikkat çekilir; Akşehir’de her yıl Hoca anısına festivaller düzenlendiği bilgisi verilir. Bu sayede, sözlü kültür ürünü fıkraların kültürel kimliğimizdeki yeri ve devamlılığı öğrencinin dikkatine sunulur. Öğrenciler, Nasrettin Hoca’nın nüktedan hikâyelerini okurken aslında altındaki geleneksel bilgelik ile tanışırlar. Örneğin Hoca’nın “*ye kürküm ye*” hikâyesi sosyal statüye yönelik bir eleştiriyi; “*göle maya çalmak*” hikâyesi ise umudu hiç yitirmeme fikrini mizahi bir dille aktarır – tüm bunlar nesiller boyu aktarılmış kültürel öğrenmelerdir.

Kitapta yer alan bir diğer halk anlatısı örneği, 5. Temadaki “*Selim’i Anarım*” öyküsüdür. Bu öykü, bir köyde geçen ve adalet-hak temalarını işleyen kısa bir hikâyedir. Metinde köy yaşamına ait yöresel karakterler, diyaloglarda kullanılan yöre ağzı veya deyimler yer alır. Örnek olarak arazi ölçümü yapılan bir sahnede köylülerin geleneksel uygulamalarına ve muhtar, ihtiyar heyeti gibi figürlere rastlanır. Bu anlatı, Anadolu insanının hayatından bir kesit sunarak kültürel normları genç okura aktarır. Metinde geçen deyimler ve konuşma üslubu, halk hikâyelerinin dil özelliklerini yansıtarak öğrencide bir aşinalık duygusu yaratır. Bu sayede öğrenci, edebiyatın sadece şehirli ve modern öykülerden ibaret olmadığını; köy yaşamından çıkan hikâyelerin de edebi değeri ve kültürel mesajları olduğunu görür.

Genel olarak, ders kitabındaki halk anlatıları öğrencilerde milli kimlik ve ortak değer duygusunu pekiştirmektedir. Ergenekon Destanı, toplumun ortak hafızasını canlandırırken; Nasrettin Hoca fıkraları mizah yoluyla ders vermenin kültürümüzdeki yerine işaret eder. Bu metinler sayesinde öğrenciler, geleneksel anlatılardan öğrenilecek dersler olduğunu ve bu hikâyelerin aslında geçmiş nesillerin bilgi birikimini içerdiğini bizzat deneyimler.

4.5.4. Doğa tasvirleri ve çevre betimlemeleri

Ders kitabında, doğanın güzelliklerini ve insan-doğa ilişkisini betimleyen edebi pasajlara da rastlanmaktadır. Bu kısım doğrudan “ekolojik bilgi” olmasa bile, *doğaya dair duyarlılık ve farkındalık* aşılması bakımından önem taşır. İncelemede, birkaç metnin belirgin şekilde ayrıntılı doğa tasvirleri içerdiği tespit edilmiştir.

Örnek olarak ilk temalardan birinde yer alan “Forsa” adlı metinde, Akdeniz’de bir adadaki doğa manzarası ayrıntılı betimlenir: *“Akdeniz’in mitoloji yuvası nihayetsiz ufuklarına bakan küçük tepe, mini mini bir çiçek ormanı gibiydi. İnce uzun dallı badem ağaçlarının alaca gölgeleri sahile inen keçi yoluna düşüyor, ilkbaharın tatlı rüzgârlarıyla martılar çılgın bağırıışlarıyla havayı çınlatıyordu.”*. Bu cümleler, öğrencinin hayalinde zengin bir ilkbahar sahnesi canlandırırken, mitolojik çağrışımlarla kültürel bir katman da eklemektedir. Aynı metinde, baharın gelişi *“bir ümit tufanı gibi her tarafı parlatıyordu”* şeklinde tasvir edilerek mevsimlerin insan ruhuna etkisine değinilir. Bu tür betimlemeler, öğrencilerin dil gelişimine katkı sağladığı gibi, doğanın edebiyattaki yeri konusunda farkındalık kazanmalarını sağlar.

Benzer şekilde Jack London’dan uyarlanan “Beyaz Diş” metni (sayfa 66), vahşi doğa koşullarını canlı biçimde tasvir etmektedir: *“Donmuş su yolunun iki yanında, karanlık ladin ormanı çatılmış duruyordu... Arazide muazzam bir sessizlik hüküm sürüyordu. ... Vahşi tabiatı burası; acımasız, kalbi buz kesmiş Kuzey topraklarıydı.”*. Bu betimleme, sert kış koşullarını ve ıssız coğrafyayı betimleyerek doğa karşısında insanın çaresizliğini hissettirir. Beyaz Diş metninin böyle ayrıntılı çevre tasvirleri, öğrencide çevre koşullarının yaşam üzerindeki etkisine dair bir düşünme zemini hazırlar.

Bir diğer dikkat çekici doğa betimlemesi, 7. temadaki “Şu Sonsuz Koşu” şiirinde görülür. Bu şiir, Millî Mücadele’yi bahar mevsiminin coşkusuyla özdeşleştirerek anlatır. *“Çayır, çimen yeşermiş zafer yolunda... Bir bahar bahçesinde gönüller renk renk”*

dizeleri, 19 Mayıs ruhunu baharın canlanması ile bağdaştırır. Burada doğanın uyanışı, ulusun uyanışıyla paralel verilerek ekolojik döngüye kültürel bir anlam yüklenmiştir. Benzer şekilde “Mustafa Kemal’in Kağnısı” adlı şiirde de (s.152-153) Kurtuluş Savaşı’na katılan köylü kadının hikâyesi, gece, kar, çamur gibi doğa unsurları eşliğinde anlatılır. “*Öküzleriyle kardeş gibiydi Elif... Gecenin ulu ağırlığına karşı yeğnikti leştiler inceden inceden.*” dizeleri, cepheye cephane taşıyan Elif’in ve öküzü Kocabaş’ın yorgunluğunu doğanın karanlığıyla birlikte resmeder. Bu şiirin sonunda Elif’in öküzü yığılıp kalınca kendini koşum yerine bağlayarak kağnıyı çekmesi, *doğa şartlarına meydan okuyan insan azmini* gösterir. Şiirdeki betimlemeler, Türk kadınının fedakarlığını vurgularken mevsim ve coğrafya tasvirlerini yoğun biçimde kullanır. Bu yönüyle, öğrenciler hem tarihi bir olayı hem de doğa-insan etkileşimini sanatsal bir anlatımla öğrenirler. Ders kitabında modern temalardan birinde yer alan “Bir Kış Öyküsü” adlı metin de mevsimlerin insan duygu durumuna etkisini işler. “*Uzun bir kışı geride bıraktık... Bahar gibisi yok. Toprak canlanır, ağaçlar yapraklarını giyinir, kuşlar şarkılarını sürdürür... Bahar, çok güzeldir gerçekten.*” cümleleriyle baharın gelişi coşkulu bir dille tasvir edilir. Devamında, köyde çobanlık yapan bir çocuğun kaval çalarken kendini adeta başka bir dünyada bulduğu, “*ılık bir yel incir ağacının kokusunu taşıyor, renk renk binlerce kelebek uçuşuyordu*” şeklinde betimlenir. Bu metinde iklimin ve doğanın insan üzerindeki etkisi açıkça ortaya konur ve öğrenciye mevsimsel döngülerin hayatımızdaki yeri sezdirilir. Nitekim “Bir Kış Öyküsü” metni ardından iklimlerin insan hayatına etkisine dair sorular sorularak öğrencilerin çıkarım yapmaları istenmiştir.

Özetle, ders kitabında yer alan doğa tasvirli metinler öğrencide ekolojik bir farkındalık uyandırmayı hedefler görünmektedir. Her ne kadar doğrudan “öğüt” verici geleneksel bilgi içermeseler de bu metinler aracılığıyla öğrenci, doğanın edebiyata nasıl yansıdığını, mevsimlerin kültürel anlatımlardaki yerine tanık olur. Bu da dolaylı yoldan, kültürel belleğimizde doğanın ne kadar önemli bir motif olduğunu öğretir. *Doğa tasviri içeren metinler*, öğrencinin dilsel imgelem dünyasını zenginleştirirken, kültürel olarak da “doğa sevgisi” ve “çevreye duyarlılık” değerlerini aşılacaktır.

4.5.5. Geleneksel yemek kültürü

İncelenen ders kitabı, geleneksel yemek ve mutfak kültürümüze ilişkin unsurları da öğrencilere sunmaktadır. 2. temada yer alan “Kestane” başlıklı serbest okuma metni, tek bir besin etrafında kültür ve ekoloji bilgisini birleştiren güzel bir örnektir. Metin, sonbahar sonunda sokaklarda görülen kestaneçileri tasvir ederek başlar: *“Kışın habercileri olur kestaneçiler. Küçük sobalarıyla her köşe başında nostaljik bir görüntü oluştururlar... Saticıların ‘kestane kebab’ diye bağırarak pişirdiği kestaneler çocukluğunuzun en güzel tat ve kokularındandır.”*. Bu betimlemeyle öğrenciler, sokakta kestane pişirmenin şehir hayatındaki geleneksel yerini ve yarattığı duyguyu öğrenirler. Metin devamında kestanenin kültürümüzdeki yeri anlatılır: Eskiden evlerde soba üzerinde kestane kebab yapılmasından, Bursa’nın ünlü kestane şekeri tatlısına kadar çeşitli kullanım şekillerinden bahsedilir. Hatta Anadolu’da köylerde kestane hasadının nasıl yapıldığı da aktarılır; kestane meyvesinin dikenli kabuğunun toprağa gömülüp acısının giderilmesi ve bir süre sonra çıkarılıp kabuğunun soyulması gibi geleneksel yöntemler detaylıca verilir. Bu bilgiler, yöre insanının doğayla etkileşim içinde geliştirdiği pratikleri, yani geleneksel ekolojik bilgiyi, yansıtmaktadır. Böylece öğrenci, bir meyvenin sadece tadını değil, kültürel işlenme biçimini de öğrenmiş olur. Metin boyunca, kestanenin besin değerine (vitamin-mineral içeriğine) de değinilerek hem bilimsel hem kültürel perspektif bütünleştirilmiştir. Bu entegre yaklaşım, öğrencilerin geleneksel besinlere sadece nostaljik bir unsur olarak değil, *yaşayan bir kültürün parçası* olarak değer vermesini sağlar. Sonuçta öğrenciler, evlerinde yedikleri pekmezden sokakta gördükleri kestaneçiye kadar pek çok öğenin aslında nesiller boyunca aktarılan bir bilgi ve zevk birikimi olduğunu kavramaktadır.

Sağlık ve Spor temasında yer alan “Kahvaltının Önemi” metni de geleneksel beslenme kültürümüze dair ipuçları içerir. Metin genel olarak sağlıklı kahvaltının bileşenlerini anlatırken, bu bağlamda geleneksel yiyeceklerimizi de anar. Örneğin kahvaltıda *“ev yapımı tarhana, yayla, mercimek çorbaları da tüketilebilir”* diyerek yöresel çorbalarımızın değerine vurgu yapar 63. Aynı şekilde pekmez, bal, tahin gibi geleneksel ürünlerin de kahvaltıda yer alabileceğini belirtir 64. Bu ayrıntılar, ders kitabının modern beslenme bilgisini verirken bile kültürel yiyecek mirasımızı unutmadığını gösterir. Bin yıllık bir Türk mutfak unsuru olan *tarhana çorbası* gibi besinlerin öğrencilere önerilmesi, onlara kendi kültürel değerlerinin sağlıklı ve

önemli olduğunu hissettirir.

Kitap boyunca farklı metinlerde başka geleneksel yiyeceklere de gönderme yapılır. Örnek olarak bir metnin başlığında “*Anadolu’da tuzun da bir sözü var*” ifadesi geçer (s.41). Bu ifade hem tuz ile ilgili atasözlerine hem de yemek kültürümüzde tuzun yerine işaret eder. Söz konusu metinde, Anadolu kültüründe tuzun önemi anlatılmakta; “Tuzsuz aş, ağrısız baş olmaz.” gibi atasözleriyle tuzun hayatımızdaki vazgeçilmezlik vurgulanmaktadır. Ayrıca yeni evli çiftlerin yastık altına tuz koyması, misafire tatlıdan önce tuzlu ikram edilmesi gibi adetlerden bahsedilerek tuzun kültürel anlamı açıklanır. Hatta bir efsaneye göre tuzun ilk kez Türkler tarafından keşfedildiği, bir avcının tesadüfen tuzlu toprağa düşen av etini tadınca tuzun lezzet verici özelliğini fark ettiği anlatılır. Bu küçük anlatı, öğrencinin zihninde tuzun tarihine dair bir folklorik anekdot bırakır. Metinde ayrıca tuzun kutsallığı üzerinde durulur: Osmanlı’da yemin törenlerinde tuz ve ekmek üzerine yemin etmek, mezar ziyareti sonrası tuz bırakmak gibi geleneklere değinilir. Tüm bu örnekler, gündelik hayatta sıradan görünen bir nesnenin (tuzun) bile ne denli derin bir kültürel anlam taşıdığını öğrenciye fark ettirir.

Kültürel aktarım açısından bakıldığında, yemek kültürü hem ekolojik bilginin (hangi coğrafyada ne yetişir, nasıl pişirilir) hem de ortak değerlerin taşıyıcısıdır . İncelenen ders kitabı, kestane örneğinde olduğu gibi, bir yiyeceğin etrafında hem bilimsel bilgiler (besin değeri, yetişme koşulları) vermekte hem de o yiyeceğin kültürel bellekteki yerini anlatmaktadır. Öğrenciler günlük hayatta tükettikleri pekmez, tarhana, tahin gibi gıdaların aslında atalarından miras kaldığını ve sadece birer besin olmayıp kültürel kimliğin parçası olduğunu idrak ederler. Bu bağlamda ders kitabı, geleneksel besin unsurlarını ders içeriklerine yedirerek öğrencide bir *kültürel süreklilik* duygusu uyandırmayı başarmaktadır.

4.5.6. Bayramlar ve ritüeller

Bayramlar, toplumsal kültürün kuşaklar arası aktarımında önemli yeri olan özel zamanlardır. İncelenen ders kitabında doğrudan "bayram" konulu bağımsız bir metin bulunmamakla birlikte, farklı içeriklerde bayramlara ilişkin dolaylı vurgular mevcuttur. Özellikle destan ve efsane temalarında, yukarıda bahsedilen *Ergenekon Destanı*’nın Nevruz geleneği ile ilişkilendirilmesi dikkat çekicidir. Ergenekon

öyküsünde her yıl demir dövme ritüelinin “*hâlâ kutlanmakta*” olduğunun belirtilmesi, öğrenciye Nevruz bayramının kökeninin bu mitolojik olaya dayandığını düşündürür. Yani mitolojik bir olayın, her yıl kutlanan mevsimlik bir bayram şeklinde yaşatıldığı gösterilir. Bu bağlantı, bayramların geçmişten gelen anlamlarla yüklü olduğunu anlatmanın etkili bir yoludur. Öğrenci, Nevruz’un sadece bahar bayramı olmayıp bir özgürlük simgesi olarak da kutlandığını bu efsane sayesinde öğrenebilir.

Ders kitabının dil bilgisi ya da cümle örnekleri gibi bölümlerinde de bayram kültürüne dair ipuçları yer alır. Örnek olarak bir dilbilgisi etkinliğinde örnek cümle olarak “*Bayramda çocuklara şeker ikram ettik.*” ifadesi kullanılmıştır. Bu basit cümle, Türk kültüründe özellikle Ramazan Bayramı’nda yaygın olan bir geleneği – büyüklerin elini öpen çocuklara şeker ve harçlık verilmesi – yansıtır. Öğrenciler böyle örnek cümlelerle, gündelik hayatta zaten bildikleri bayram adetlerinin ders materyalinde de karşılırlarına çıktığını görürler. Ayrıca 5. Temadaki “*Vatandaşlık*” temasında milli bayramlara veya ortak kutlamalara değinildiği de görülmektedir. “Gençliğe Hitabe” ve “İstiklâl Marşı”nın incelendiği Millî Mücadele temalarında, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı gibi milli bayramlarımızın ruhu öğrencilerce hissedilir şekilde işlenir. Örnek olarak “Şu Sonsuz Koşu” şiiri 19 Mayıs’ı bahar coşkusuyla özdeşleştirerek anlatmakta, böylece bir milli bayram doğanın uyanışı metaforuyla sunulmaktadır.

Kültürel aktarım bakımından, bayramlar hem geleneksel bilgilerin hem de toplumsal değerlerin yoğun olarak yeni nesillere aktarıldığı zamanlardır. Ders kitabı, Nevruz örneğinde olduğu gibi, bir bayramın altında yatan doğa ve özgürlük temasını öğretmekte; öğrencinin o bayrama dair daha derin bir bağ kurmasına yardımcı olmaktadır. Dini bayramlara dair küçük örnekler (örneğin bayramda şeker ikramı) ise öğrencinin kendi yaşantısıyla sınıf içeriği arasında köprü kurar. Bayram kültürünün ders materyalinde yer alması, öğrencilerin bu kutlamalara ilişkin farkındalığını artırır ve bayramların aslında bir toplumun ortak ekolojik zaman bilgisiyle (mevsim döngüsü, hasat mevsimi gibi) bağlantılı olduğunu sezdirir. Sonuçta bayramlar ister mevsimsel döngülerden doğsun ister tarihi olaylardan, toplumun ortak hafızasının kutlandığı günlerdir. İncelenen ders kitabı da çeşitli yollarla bu hafızayı tazeleyerek bayramlara dair gelenekleri yaşatmanın önemini vurgulamaktadır.

4.5.7. Halk oyunları ve oyun kültürü

Halk oyunları, yani geleneksel halk dansları, kültürümüzün önemli bir parçası olmakla birlikte, ders kitabında doğrudan ayrı bir metin konusu olarak yer almamıştır. Kitapta halk oyunlarına dair belirgin bir okuma parçası ya da ünite bulunmamaktadır. Ancak dolaylı yoldan, *Millî Kültürümüz* teması çerçevesinde veya bazı görsellerde halk oyunlarına gönderme yapılmış olabilir. Örnek olarak Türkiye’yi ve kültürünü anlatan bir metinde, Anadolu’nun zenginlikleri sayılırken *halay*, *horon*, *zeybek* gibi oyunların ima edilmesi muhtemeldir. Nitekim “Türkiye’im” adlı şiirde vatanın dört bir köşesine duyulan sevgi anlatılırken farklı yörelerin kültürel motifleri ima edilir; şiirde doğrudan halk oyunu ismi geçmese de bu temalar çağrışım yapar. Yine de kitabın somut içeriğinde halk oyunları açıkça işlenmemiştir. Bu durum, kitabın belki de halk oyunları konusunu program dâhilinde beden eğitimi veya müzik gibi diğer derslere bıraktığını düşündürülebilir.

Her ne kadar ders kitabında halk oyunlarına doğrudan yer verilmese de kültürel aktarım açısından halk oyunlarının önemi yadsınamaz. Halk oyunları, nesiller boyunca öğrenerek ve taklit edilerek aktarılan bir sözsüz kültürel bilgi barındırır. Ülkemizin her bölgesine özgü oyunlar, o yörenin coğrafi ve ekolojik özellikleriyle de ilişkilidir (örnek olarak Karadeniz’in *Horon*’u denizin dalga ritimlerini, Ege’nin zeybek oyunu efe kültürünü yansıtır). Ders kitabında bu tür bağlantılara üstü kapalı da olsa yer verildiği söylenebilir. Örnek olarak bir metinde Anadolu’nun güzellikleri sayılırken “*Yemenisi, kilimi, halayı...*” gibi ifadeler geçiyorsa, burada hem halk giyim-kuşamına hem de oyununa bir gönderme mevcut demektir. İncelememizde, 7. temada geçen bir şiir dördünlüğünün sonunda “*davul zurna sesinde şahlanır düğün*” mısrası ile dolaylı olarak geleneksel düğünlerdeki oyunların coşkusuna değinildiği görülmüştür. Bu gibi dolaylı değinimler dışında, kitapta halk oyunlarının kendisi bir etkinlik konusu veya metin olarak yer almamıştır.

Halk oyunları konusunda kitabın eksik kaldığı söylenebilir; ancak bu eksiklik öğretmen tarafından ders esnasında doldurulabilir. Örnek olarak kültür temasını işlerken, öğretmen kitapta bahsedilmeyen yöresel bir halk oyununu sınıfta tartıştırabilir veya bir video gösterimi ile somutlaştırabilir. Kültürel aktarım açısından halk oyunlarının okul ortamında aktarılması, genç kuşakların bedenleriyle geçmişin ritmini hissetmesini sağlar. Zira halk oyunları da tıpkı dil unsurları gibi toplumsal

bellesi taşıyan, birlik duygusunu pekiştiren bir geleneksel bilgidir. Üstelik oyunların ritmi, figürleri ve kıyafetleri, çıktıkları yörenin coğrafyasına ve yaşam biçimine dair ipuçları içerir. Dolayısıyla halk oyunları, sözlü kültürün bir parçası olarak okulda ele alındığında kültürel sürekliliğe önemli bir katkı yapacaktır. İncelenen ders kitabında halk oyunlarına yeterince yer verilmemesi, bir eksiklik olarak not edilmekle birlikte, bu konuda öğrenci ilgisi başka etkinliklerle desteklenebilir.

4.5.8. Geleneksel el sanatları ve zanaatlar

Ders kitabında göze çarpan bir diğer kategori, geleneksel el sanatları ve zanaat bilgisidir. Bu unsur, doğrudan ekoloji ile ilişkili görünmese de aslında insanların doğadaki malzemeleri kullanarak geliştirdiği kültürel üretimleri içerdiğinden GEB kapsamında değerlendirilebilir. 7. temada yer alan “*Türk Plastik Sanatları*” başlıklı metin, Türk kültürünün halı dokumacılığı, çinicilik, hat sanatı gibi geleneksel sanatlarına değinir. Metinde, halıcılığın atı evcilleştirmek gibi bir Türk icadı olduğundan ve Orta Asya’dan bu yana halının göçebe Türk toplumunda özel bir yeri olduğundan söz edilir. “*Halı bize binlerce yıl önceki Türk atlı-göçebe medeniyetinden mirastır. Dede Korkut Hikâyeleri’nde eski Türk toylarında yere binlerce halı serildiği anlatılır.*” bilgisi, halının kültürümüzdeki kadim yerine işaret eder. Ardından çini sanatına dair bir görsel, hat sanatından örnekler verilir. “*Türklere has hayvan figürlü eserler ‘hayvan üslubu’ diye anılır.*” cümlesi, eski Türklerin sanatında doğa (hayvan) figürlerinin stilize bir biçimde kullanıldığını belirtir. İslamiyet sonrası Türk mimarisinin dünyaca ünlü eserler (camiler, çeşmeler, saraylar) inşa ettiği ve “*kültürü mimari yapılara da entegre ettiği*” ifade edilir. Bu metindeki bilgiler, öğrencilerin geleneksel sanatların doğayla ve tarihle iç içe geliştiğini görmelerini sağlar. Örneğin hayvan üslubu, Türklerin bozkır doğasından esinlenen bir sanat geleneğidir; çinicilik ve halıcılıkta kullanılan motifler, bitkisel boya kullanımından, yün-dokuma tekniklerine kadar ekolojik bilginin de ürünüdür.

Aynı temada yer alan “*Geleneksel El Sanatları Çarşısı*” adlı metin ise, günümüzde düzenlenen bir el sanatları sergisini gezen bir öğrencinin gözlemlerini anlatır. Metnin bir yerinde “*Su, taş, toprak, ağaç, deri, pamuk gibi malzemeler ve doğadaki tüm renkler insanların yüreği ve emeğiyle yoğrulup birbirinden güzel sanat eserlerine dönüşüyor.*” denilmektedir. Bu cümle, doğadaki hammaddelerin (toprak, deri, bitkisel

boyalar vs.) insan eliyle kültürel ürüne dönüştürülmesi sürecini özetler. Devamında tezhip, hat, cam üfleme, ebru, oya yapımı gibi atölyeleri gezen öğrenci, her birinde farklı bir geleneksel sanatı tanıtır: “*Ebru atölyesinde kökboyalar at kılından yapılmış fırçalarla suya serpiliyor, yanındaki ney atölyesinden huzur veren bir ses duyuluyor.*” gibi detaylar, öğrencinin adeta o çarşıdaymış gibi deneyim kazanmasını sağlar. Bu metin sayesinde, geleneksel zanaatların hala yaşatıldığı, kök boya, at kılı fırça, deri işleme gibi tekniklerin nesiller boyunca aktarıldığı mesajı verilir. Ayrıca kitabın başka bir temasında verilen “*Çömlekçi Baba*” öyküsü (sayfa 187-188), Hititlerden beri Anadolu’da süregelen çömlekçilik sanatını konu alır. Bu hikâyede Çömlekçi Baba, uygun toprağı bulmak için diyar diyar gezer, bulduğu killi toprağı suyla yoğurup çanak çömlek yapar, köy meydanında sergiler. “*Dünyanın en eski sanatıdır çömlekçilik. Hititlerden beri sürer Anadolu’da.*” cümlesiyle başlayan metin, bu zanaatın ne denli köklü olduğunu vurgular. Hikâye içinde, ustanın eserlerini bazen para ile bazen buğday ile takas ettiği, ihtiyacı olana karşılık beklemeden verdiği anlatılır. Bu noktada, geleneksel zanaatların sadece teknik bilgi değil, aynı zamanda imece ve yardımlaşma kültürü ile de ilişkili olduğuna dair bir mesaj bulunur (nitekim metin sonunda *imece* geleneğine de değinilmiştir). Öğrenci bu öyküden, toprağın çömleğe dönüşme sürecini ve bunun etrafında oluşan kültürel değerleri (dayanışma, paylaşım) öğrenir.

Genel olarak, ders kitabı geleneksel el sanatlarına dair bilgileri öğrenciye aktarmakta, bu sayede kültürel mirasımızın sadece sözlü değil somut olmayan teknik bilgi yönünü de tanıtmaktadır. Halı, kilim, çömlek, ebru gibi el emeği ürünler, bir yandan doğadan alınan malzemeyle ortaya çıkmaları sebebiyle ekolojik bir yön barındırır; diğer yandan her biri bir *kültürel kimlik sembolü* haline gelmiştir. Kitap, bu unsurları işleterek öğrencilere “kültür, doğanın işlenmiş halidir” fikrini sezdirir. Nitekim bir metinde geçen “*Vatan çıplak topraktan ibaret değildir, bir milletin asıl vatani yarattığı kültür eserleridir.*” sözü, kültürel unsurların vatan kavramındaki yerine işaret eder. Böylece öğrenci, kültürel değerlerimizin (ister sanat olsun ister dil ve anlatı olsun) birer miras olduğu ve bunların nesilden nesle aktarılmasıyla millet olma bilincinin sürdüğünü idrak eder.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu tez çalışmasında, ortaokul seviyesinde okutulan Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler incelenmiş, bu metinlerdeki geleneksel ekolojik bilgi (GEB) unsurları tespit edilmiş ve söz konusu unsurların sözlü kültür, kültürel miras, geleneksel bilgi ve çevresel farkındalık açısından nasıl ele alındığı detaylı bir şekilde analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sonuçları, Türkçe ders kitaplarında GEB unsurlarının bulunduğunu fakat bu unsurların sistematik bir şekilde eğitsel bir amaç gözetilmeksizin sunulduğunu göstermektedir. Ders kitaplarında yer alan metinlerin büyük bir kısmında tarım, doğa, çevre, hayvancılık, mevsimler ve canlılar ile ilgili kültür temelli anlatılar bulunmakta ancak bu anlatılar çoğunlukla edebî içerik kapsamında değerlendirilmekte, ekolojik bilgi yönü ihmâl edilmektedir.

Bu çalışmada elde edilen veriler, sözlü kültür ürünlerindeki geleneksel bilgilerin genellikle kültürel değerlerin aktarımı kapsamında ele alındığını ancak bu aktarımın bağlam ölçüsünde verilmediğini, doğa ile kurulan geleneksel ilişkinin ise ihmâl edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte GEB temelli pek çok örtük değer (doğaya duyarlılık, tasarruf, sadelik vb.) metinlerde yer almaktadır. Bu tablo, ortaokul Türkçe ders kitaplarında kültürel temelli çevre bilgisinin açık ve planlı biçimde işlenmediğini ortaya koymaktadır. UNESCO' nun (2003) Somut Olmayan Kültürel Miras sözleşmesinde de belirtildiği gibi, doğa ve evren bilgisi eğitime entegre edilmeli; Türkçe ders kitapları, dil öğretiminin yanı sıra ekolojik farkındalık ve kültürel miras bilincinin güçlendirilmesinde de aktif rol üstlenmelidir.

5.2. Öneriler

Araştırma bulgularına dayalı olarak aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Türkçe ders kitapları yeniden gözden geçirilmeli. Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin seçiminde, doğa ve insan ilişkisini anlamlandıran, geleneksel ekolojik bilgileri içeren, yerel yaşam pratiklerine dair anlatıları barındıran metinlere daha fazla yer verilmelidir. Özellikle yerli halk anlatıları, ekolojik masallar, doğayla ilgili efsaneler ve yerel üretim pratikleriyle ilgili metinler seçkide daha görünür hâle getirilmelidir.

- Geleneksel ekolojik bilgiye yönelik kazanımlar müfredata dâhil edilmeli. Millî Eğitim Bakanlığı'nın Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda, geleneksel bilgi ve çevre bilgisi temalı kazanımlar açık şekilde tanımlanmalıdır. “Çevreye duyarlılık”, “doğayla uyumlu yaşam”, “yerel üretim”, “kültürel mirasla ekolojik değerler arasındaki ilişki” gibi temalar açıkça vurgulanmalı, metinlerin bu yönde değerlendirilmesi sağlanmalıdır.
- Öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimler düzenlenmeli. Türkçe öğretmenlerinin geleneksel ekolojik bilgi kavramı ve bu bilgilerin eğitimdeki yeri hakkında bilgi sahibi olmaları için atölyeler, seminerler ve hizmet içi eğitim programları düzenlenmelidir. Öğretmenler, metinlerdeki örtük GEB unsurlarını fark etmeleri ve bunları sınıf içinde işlevsel hâle getirebilmeleri konusunda desteklenmelidir.
- Ders kitabı yazarlarına rehberlik edilmeli. Ders kitabı yazarlarına yönelik bir “kültürel ve ekolojik duyarlılık rehberi” hazırlanmalı; yazarlar, metin seçiminde GEB'in eğitimdeki yeri hakkında bilgilendirilmelidir.
- Disiplinlerarası yaklaşımlar geliştirilmeli. Türkçe dersi, sadece dil ve edebiyatla değil, aynı zamanda sosyal bilgiler, fen, görsel sanatlar ve hayat bilgisi dersleriyle ilişkilendirilerek, çok boyutlu ve disiplinlerarası bir çevre eğitimi yaklaşımı oluşturulmalıdır.
- Yerel toplumlarla iş birliği yapılmalı. Köylerde veya geleneksel bilgiye sahip yaşlı bireylerle yapılan söyleşiler ya da yerel hikâyeler, derlenerek ders kitaplarına kazandırılmalıdır. Bu şekilde hem sözlü kültür korunacak hem de öğrenciler kendi toplumsal hafızalarıyla bağ kurabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1998). Wilhelm Von Humboldt'da Dil-Kültür Bağlantısı. İstanbul: İnkılâp.
- Akkaya, S. (2016). Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Kent İmgeleri ve Günümüz Kent Markası Tasarımına Etkisi. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akkaya, S. (2020). Somut olmayan kültürel miras kapsamında dil müzeleri. G. Aydın (Eds.), Yabancı/ikinci dil öğretiminde kültür ve kültürel etkileşim içinde (s. 313-341). Pegem Akademi.
- Akkuş, Ç. (2020). "Türk dünyası öğrencilerinin Unesco Somut Olmayan Kültür Mirası değerlerine ilişkin bilgi ve deneyim düzeylerinin karşılaştırılması." Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 10(2), 608-624.
- Aksan, D. (2009). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aksan, D. (2015). Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktaş, E. (2006). "Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2." Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 6(1), 275-277.
- Akurgal, E. (1998). Türkiye'nin Kültür Sorunları ve Anadolu Uygarlıklarının Dünya Tarihindeki Önemi. Ankara: Bilgi.
- Alkayış, M. F. ve Yerli, S. (2020). "Adıyaman'da Bir Kültür unsuru Olarak Çiğ Köfte." Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (2), 824-841. DOI: 10.33437/ksusbd.784527
- Alpar, M. (2013). "Yabancı dil öğretiminde kültürel unsurların önemi." The Journal of Language and Linguistic Studies, 9(1), 95-106. <http://www.jlls.org/vol9no1/95-106.pdf>
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., ve Yıldırım, E. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Arslanoğlu, İ. (2000). "Kültür ve medeniyet kavramları." Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 15, 243-255.
- Atalay, İ. (2010). Ekoloji. İzmir: Meta Basım.
- Atasoy, E. (2006). Çevre için eğitim: Çocuk-doğa etkileşimi. Bursa. Ezgi Yayınları.
- Balı, A. Ş. (2001). Çok Kültürlülük ve Sosyal Adalet "Öteki" ile Barış İçinde Birlikte Yaşamak. Konya: Çizgi.

Baykara, T. (2001). Türk Kültür Tarihine Bakışlar. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Bayram, U. (2024). Somut olmayan kültürel miras algısının somut olmayan kültürel mirasın korunmasına ilişkin algı üzerine etkisi [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Şırnak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü].

Bayramoğlu, S. (2024). Somut olmayan kültürel miras kapsamında Sakarya’da meddahlık, Karagöz, orta oyunu [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Begić, H. N. (2016). “UNESCO dünya kültürel miras listesinde yer alan geleneksel Türk ebru sanatında yeni yorumlar.” Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 37, 587–605.

Berkes, F. (2008). Sacred Ecology. New York: Routledge.

Beşirli, H. (2010). “Yemek, kültür ve kimlik.” Millî folklor, 22(87), 159-169.

Boratav, P. N. (2000). Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Büyükaşahin, F., Güneş, G. (2016). “Geleneksel ekolojik bilginin önemi: Sarıkeçili Yörükler örneği.” Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırma E-Dergisi. Erişim: 11.06.2019, www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/FerhatBuyuksahinGulGunes.pdf

Candan, E. (2008). Türkler’in Kültür Kökenleri. İstanbul: Sınır Ötesi.

Coşkun, H. (1996). Eğitim Teknolojisi ve Kültürlerarası Eğitim Bağlamında İlköğretim İkinci Sınıf Türkçe ve Almanca Ders Kitaplarının İçerik Sorunları., Türkiye’de ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları, Ankara: Türk Alman İşleri Kurulu Yayın Dizisi.

Çetinkaya, E. E. M. (2024). “Unesco Dünya Kültürel Miras Alanları ve Koruma Sorunları: Konya Çatalhöyük Örneği.” Social Sciences Studies Journal (SSSJJournal), 5(31), 1641-1653.

Demirel, Ö., & Kıroğlu, K. (2005). Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi. Ankara: Pegem Akademi.

Doyumgaç, İ. (2018). “Söylem Kavramı ve Metin İlişkisi.” International Journal of Language Academy, S. 6(1), s.38-48. Doi: <http://dx.doi.org/10.1803/ijla.3853>.

Düzgün, Ş. (2014). “Somut Olmayan Kültürel Miras ve Eğitim.” Milli Folklor, 26(104), 12-25.

Eker, G. Ö. (2018). “Farklı görme biçimiyle modern dünya ritüeli olarak yemek kültürü: sınıma/ erginlenme ve intikam alma gizli işlevleri.” Millî Folklor, (120 Kış), 170–183.

Ekici, M. & Fedakâr, P. (2014). “Gelenek, aktarma, dönüşüm ve kültür endüstrisi bağlamında nazar ve nazar boncuğu.” Millî Folklor, 101, 40–50.

Ekici, M. (2007). Halk bilgisi (folklor) derleme ve inceleme yöntemleri (2. basım). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Ekiz, D. (2017). Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık.

Eliot, T. S. (1948). Notes Towards the Definition of Culture. London: Faber & Faber.

Eliot, T. S. (1987). Kültür Üzerine Düşünceler (S Kantarcıoğlu Çev.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Erdentuğ, N. (2004). “Geleneksel Ekolojik Bilgi ve Sürdürülebilir Kalkınma.” Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 44(1), 85-102.

Erman, H. (2025). Somut olmayan kültürel miras öğelerimizden yöresel müzik: Mardin ili örneği [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü].

Eröz, M. (1977). Türk Kültürü Araştırmaları. İstanbul: Kutluğ

Gay, L. R., Mills, G. E., & Airasian, P. (2012). Educational Research: Competencies for Analysis and Applications. Boston: Pearson.

Göçer, A. (2012). Dil-kültür ilişkisi ve etkileşimi üzerine. Türk Dili, 729(1), 50-57.

Gökalp, Z. (1976). Türkçülüğün Esasları. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Güftâ, H., & Kan, M. (2011). “İlköğretim 7. Sınıf Türkçe ders kitabının dil ile ilgili kültür öğeleri Açısından incelenmesi/The Study Of The Turkish Coursebook Of Grade 7 Elementary School In Terms Of Language-Related Cultural Elements.” Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8(15), 239-256.

Güftâ, H., & Kan, M. O. (2011). “İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Dil ile İlgili Kültür Öğeleri Açısından İncelenmesi.” Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (8/15), 239-256.

Güneş, F. (2014). Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Gürçayır, S. (2013). “Geleneksel Tarzlar, Modern Modeller: Resmî, Resmî Olmayan Eğitim ve Somut Olmayan Kültürel Miras.” Millî Folklor 25 (100), 31-39.

Güvenç, B. (1997). Kültürün ABC'si. İstanbul: Yapı Kredi.

Güvenç, Bozkurt (1994), İnsan ve Kültür (6. baskı), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Güzel, A. & Karatay, H. (Ed.) (2019). Türkçe öğretimi el kitabı (3. basım). Ankara: Pegem Akademi.

Haviland, W., McBride, B., Walrath, D., & Prins, H. (2002). Kültürel antropoloji (Çev. Hüsamettin İnaç ve Çiftçi Seda). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Hobsbawm, E., & Ranger, T. (1983). The Invention of Tradition. Cambridge: Cambridge University Press.

http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/webditcted2016d5_en.pdf Web.

<http://www.getatportal.saglik.gov.tr/> Web.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21549> Web.

<http://www.unesco.org/culture/pdf/creative-economy-report-2013.pdf> Web.

http://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_grtkf_ic_22/wipo_grtkf_ic_22_inf_8.pdf Web.

http://www.wipo.int/pressroom/en/briefs/tk_ip.html Web.

<http://www.wipo.int/tk/en> Web.

http://www.worldcreative.org/wp-content/uploads/2015/12/EY_CulturalTimes2015_Download.pdf Web.

<https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi 01.07.2025

<https://www.ktb.gov.tr/TR-96254/kultur.html> Erişim Tarihi 01.07.2025

İncik, İ.H. (2022). Ortaokul Türkçe ders kitapların çevre eğitimi. 15. Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Kongresi. Antalya.

Johnson, M. (1992). Research on traditional environmental knowledge: Its development and its role. In M. Johnson (Ed.), Lore: Capturing Traditional Environmental Knowledge (pp. 3–20). Ottawa: International Development Research Centre.

Kolaç, E. (2019). “Türkçe Ders Kitaplarında Çevre Eğitimi ve Ekolojik Düşünce.” Türkçe Eğitim Dergisi, 7(1), 55-74.

Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C. (1952). Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions. Cambridge, MA: Peabody Museum.

Kurin, R. (2004). Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: A critical appraisal. Museum International, 56, 66-77.

KVTB. (2019, 01 01). Çocuk Oyun ve Oyuncakları. <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR12737/oyun-turleri>.

KVTB. (2019, 01 28). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Hakkında. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü:

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-50837/somut-olmayan-kulturel-mirasinkorunmasi-sozlesmesi-hak->.

Larrain, J. (1994). İdeoloji ve Kültürel Kimlik (N. N. Domaniç Çev.). İstanbul: Sarmal.

Latouche, S. (1993). Dünyanın Batılılaşması (T Keşoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Lenzerini, F. (2011). “Intangible Cultural Heritage: The living culture of peoples.” *European Journal of International Law*, 22(1), 101-120.

Malinowski, B. (1992). Bilimsel Bir Kültür Teorisi (S Özkal Çev.). İstanbul: Kabalcı.

MEB. (2006). İlköğretim Türkçe Dersi (6,7,8. Sınıflar) Öğretim Programı. Ankara: Milli Eğitim.

MEB. (2006, 10). Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönerge. MEB Mevzuat: http://mevzuat.meb.gov.tr/html/2589_0.

MEB. (2009). Yurt Dışındaki Türk Çocukları için Türkçe ve Türk Kültürü Dersi Öğretim Programı. Ankara.

MEB. (2016, Ekim 24). Millî Eğitim Temel Kanunu. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.

MEB. (2018). Türkçe Dersi Öğretim Programı. Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği. (2012, 09 12). Resmî Gazete: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/09/20120912-2>.

Millî Eğitim Temel Kanunu. (1973). Ankara: T.C. Resmi Gazete. Oğuz, M. Ö. (2013).

Oğuz, A. (2009). Fikri mülkiyet hakları ve geleneksel (yerel) bilgi ve folklorun hukuki korunması. *Fikri Mülkiyet ve Rekabet Hukuku Dergisi*, 9(3), 9–52.

Oğuz, E. S. (2011). “Toplum bilimlerinde kültür kavramı.” *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2).

Oğuz, M. Ö. (2007). “UNESCO, kültür ve Türkiye.” *Millî Folklor*, 19(73), 5–11.

Oğuz, M. Ö. (2009). Somut olmayan kültürel miras nedir? Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Oğuz, M. Ö. (2013). Somut Olmayan Kültürel Miras ve Halk Bilimi. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Oğuz, M. Ö. (2013a). “Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras Terimi.” *Millî Folklor* 25 (100), 5-13.

Oğuz, M. Ö., & Ersoy, P. (2007). Türkiye’de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları. Ankara: Gazi Üniversitesi THBMER Yayını.

Oğuz, M. Ö., & Gürçayır, S. (2008). Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Oğuz, M. Ö., Özünel, E. Ö., & Teke, S. G. (2013). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi. Ankara: Grafiker.

Oğuz, M. Öcal. Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? Ankara: Geleneksel, 2013.

Oğuz, Ö. (2009). "Somut olmayan kültürel miras ve ifade çeşitliliği." Millî Folklor, (82), 6–12.

Okur, A. (2013). "Millî kültür ve folklorun Türkçe ders kitapları aracılığıyla aktarımı." Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(11), 877–904.

Ortaer, M. (2021). "Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Çevre Temalı Metinler ve Ekolojik Yaklaşımlar." Milli Eğitim Dergisi, 50(231), 245-268.

Öcal, E. S. (2011). "Toplum bilimlerinde kültür kavramı." Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 28(2).

Öcal, O. (2007). "UNESCO, kültür ve Türkiye." Millî Folklor, 73, 5–11.

Ögel, B. (2000). Türk Kültür Tarihine Giriş I. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Ögel, B. (2010). Türk Mitolojisi I. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ören, Ş. (1999). "Kültür ve davranış ilişkisi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi," (25), 307 314.

Örnek, S. V. (1971). Etnoloji sözlüğü. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (Yayın No: 200).

Örnek, S. V. (2000). Türk halkbilimi (2. basım). Ankara: Kültür Bakanlığı.

Özdemir, N. (2018). "Geleneksel bilgi ve kültür ekonomisi." Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 18(1), 1–28.

Özdemir, N. (2022). Postmodern yerellik ve geleneksel ekolojik bilgi. Culture Academy, 2(1), 1-30.

Özdemir, N. (2012). Kültür ekonomisi ve yönetimi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Ruddle, K. (1993). The transmission of traditional ecological knowledge. Traditional ecological knowledge: Concepts and cases. (Julian T. Inglis, Ed.) Ottawa: International Development Research Centre.

Ruddle, K. and Chesterfield, R. (1977). Education for traditional food procurement in the Orinoco Delta. Berkeley: University of California Press.

Ruddle, K. and Johannes, R. E. (Ed). (1989). Traditional marine resource management in the Pacific Basin: An anthology. Jakarta: UNESCO/RPSTSEA.

Seggie, F. N., & Bayyurt, Y. (2017). Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları. Ankara: Anı.

Semiz, Ö. (2015). Geleneksel bilgi, folklor ve fikri mülkiyet hukuku: Yerel kolektif bilginin hukuki korunması. Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı – 2013 (T. Memiş, Ed.), 377–402. Yetkin Yayınları, Ankara.

Smith, A. D. (1994). Milli Kimlik (B S Şener Çev.). İstanbul: İletişim.

Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir? Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2013). Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık.

Şahin, K. (2021). Çevre eğitimi ve Türkiye’deki ilköğretim okullarının çevre eğitimine ilişkin müfredatlarının incelenmesi [Yüksek lisans tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Şahin, N. (2015). İlkokul 4. sınıf Türkçe ders kitabı metinlerinin kültürel değerler açısından incelenmesi [Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya].

Şirin, M. R. (2007). Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış "Çocuk Edebiyatı Nedir Ne Değildir?". Ankara: Kök.

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2018, 04 11). Ders Kitaplarının İncelenmesi.

<https://ttkb.meb.gov.tr/www/>

TDK Güncel Türkçe Sözlük, “Dil” (Erişim Tarihi: 18 Haziran 2025). <https://sozluk.gov.tr>

TDK Güncel Türkçe Sözlük, “Kültür” (Erişim Tarihi: 19 Haziran 2025). <https://sozluk.gov.tr>

TDK. (2011). Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Tekşan, K. (2010). Kültür Aktarımında Yazılı Anlatımın Rolü. TÜBAR, (27), 595-619.

Tekşan, K. (2010). Kültür Aktarımında Yazılı Anlatımın Rolü. Türklük Bilimi Araştırmaları, (27), 595-619.

Tezcan, M. (1997). Kültürel Antropoloji. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Tezcan, M. (2000). Türk yemek antropolojisi yazıları. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

TTKB. (2018, 07 13). Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği: <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1605>.

Tural, S. (1988). Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Turan, Ş. (2014). Türk Kültür Tarihi (Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe). Ankara: Bilgi.

Türker, A., & Çelik, İ. (2012). “Somut olmayan kültürel miras unsurlarının turistik ürün olarak geliştirilmesine yönelik alternatif öneriler.” Yeni Fikir Dergisi, 4(9), 86-98.

UNESCO. (2003). Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. Paris: UNESCO.

UNESCO. (2013). Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi. Ankara: Grafiker.

UNESCO. (2018). Integrating Indigenous and Traditional Knowledge in Education. Paris: UNESCO.

Uyar, Y. (2007). Türkçe öğretiminde kültür aktarımı ve kültürel kimlik geliştirme [Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü].

Uygur, N. (2006). Kültür Kuramı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Uygur, N. (2018). Kültür Kuramı. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat.

Yalçın, A. (1996). Türkçe Ders Kitaplarının Planlanması ve Yazılması. Türk Yurdu 16 (107), 24-27.

Yazoğlu, R. (2005). “Dil-kültür ilişkisi.” Muhafazakar Düşünce Dergisi, 2(5), 123-143.

Yeniyeğin, P. (2025). Kültürel miras ve somut olmayan kültürel mirasın müzeler aracılığıyla aktarımı [Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].

Yeşilyaprak, C. (Ed.), Can, G., Aydın, B., Ersanlı, K., Kılıç, M., Külahoğlu, Ş., ... Bilgin, M. (2003). Gelişim ve öğrenme psikolojisi. Ankara: Pegema.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yoder, Don (1975/2009), “Halk Tıbbı ve Modern Tıp”, Folkloru Doğru, (Kasım- Aralık), 43: 23-30.

Oğuz, Ö. (2009), Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3, (Çev. S. Yoğurtçuoğlu ve A. Gülüm), Ankara: Geleneksel, 391- 397.

Yolcu, M. A. (2018). Geleneksel ekolojik bilgi bağlamında Çanakkale halk botanigi. Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı, 16(24), 63–77.

Zeria, A. & Nedir, K. (2011). Kültürel işbirliğinde çok kültürlülük ve kültürlerarası iletişim. E. Esen & Z. Yazıcı (Ed.), Onlar Bizim Hemşehrımız: Uluslararası Göç ve Hizmetlerin Kültürlerarası Açılımı (ss. 129 137). Ankara: Siyasal Kitabevi.